

RØDE FANE

Nr. 1-2 — 83 kr.40,- Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

BREV OG NOTISER

Kjell Bækkelund: VESENTLIG DEBATT

Vi er ikke bortskjemt med meningsfylt og vesentlig debatt lenger — det er som om de som burde føle seg kallet, også bidrar til feie- under-teppet-mentaliteten, slik såkalte gullpenner fokuserer en privatisme som forskyver perspektivet, eller når ansvarlige skrive- karler både muntlig og

skriftlig prioriterer sladder på vulgærplanet. Var det ikke annerledes tidligere?

Vi innbiller oss det, og får det be- kreftet også etter lesingen av Phillip Houms kritikerbok av året, hvor han forteller nåtids- mennesket av pennføre menn som Helge Krog, Sigurd Hoel, Si- gurd Bødker og andre — som ikke behøvde de lange og ofte omstendelige setningene for å un- derstreke det intetsigende, men som til gjengjeld kunne formu- le kort og konsist og få meninge- ne fram, og bidra til menings- utveksling.

Er det da ikke tegn til vesentlig debatt?

Jo. Røde Fane, AKPs teo- retiske tidsskrift, som vi leser med interesse — ikke fordi vi er enig i dets standpunkter eller teo- retiske konklusjoner. Men vi kan ikke unngå å konstatere at tidsskriftet tar opp vesentlige te- maer og har en vilje til å trenge inn i spørsmålene — som ikke er hverdagskost i pressens Karusell- dyrkelse.

Altså: I siste nummer av Røde Fane (nr. 4) tar Rune Ottosen og Bjørn Westlie opp til bred debatt sosialismen historiske problemer, der vurderes Stalins nasjonalitets- politikk og der rettes dyptgående kritikk mot den politikk Stalins Sovjet førte mot de baltiske land og Finland.

En ting er at også sosialistisk tenkende mennesker tok opp- riktig avstand fra okkupasjonen av Tsjekkoslovakia i 1968, men har de samme kretser gjort opp sitt «forhold» til sovjettroppenes innmarsj i Ungarn i 1956? Inn- lemmelsen av de tre blatiske sta- ter i Sovjetunionen i 1939 — skal vi bare ta det til etterretning? Hva med forsøkene på å skape en «folkeregjering» i forbindelse med finlandskrigen 1939?

Rune Ottosen og Bjørn Westlie mener at det går en linje fra da- gens sovjetiske ekspansjonisme til Stalins syn på prinsippet om nasjonal selvstendighet.

Ikke rart at Røde Fanes re- daksjon gjør oppmerksom på at de to artikkelforfatterne ikke uttrykker AKPs offisielle syn.

ABONNÉR

Tegn abonnement på Røde Fane — for 125 kroner får du en hel årgang — 6 nummer, til- sendt. Du sparer mer enn kr. 3,- pr. nummer på å abonnere.

Bestill fra:

Røde Fanes distri- busjon, Boks 83, Bryn, Oslo 6.

Postgiro

2 20 84 78

For egen del vil vi bare tilføye at Rune Ottosen og Bjørn Westlie inviterer til vesentlig debatt — ikke alle gjør det!

(VG, onsdag 1.12.1982)

INNHold

TEMA:

AKP(m-l) i Norge — ti år i en sosialdemokratisk utopi!

av Inger Bjørnhaug s. 4

28 punkter om sosialismen og proletariats diktatur:

Et forsøk på å sammenfatte et standpunkt i sosialisme- debatten, av Pål Steigan s. 22

Folkekrigen i Afghanistan — etter 3 år,

av Per Gunnar Gabrielsen s. 30

Hvorfor kvinneundertrykking? av Gro Hagemann s. 36

Har arbeiderklassen skiftet kjønn? av Ellen Aanesen s. 46

DEBATT:

Ta ballen — ikke mannen, Bjørn Nilsen! av Tron Øgrim s. 50

Partimodellen må tilpasses norske forhold, av Thorvald Gran . s. 54

Marxismen og det nasjonale spørsmål, av Pål Steigan s. 58

Fra krigskommunisme til femårsplaner, av Per Nybakk s. 60

Mange svakheter i Egil Fossums Stalin-artikkel!

av Christopher Bratt s. 68

Replik til Knut, av Carl-Erik Schulz s. 71

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes Kommunistparti
(marxist-leninistene)
Nr. 1/2 — 1983 12. årg.

ABONNÉR! 125 kr. pr. år.

Bestill fra

Røde Fanes distribusjon,
Boks 83 Bryn, Oslo 6.

Røde Fane redigeres av
et utvalg nedsatt av
sentralkomiteen i AKP(m-l).

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875 St. Olavs plass
Oslo 1.

Postgiro nr. 2 20 84 78.

Telefon: 11 45 73.

Ansvarlig utgiver for dette
nummer: Pål Steigan.

Trykt hos A/S Duplotrykk

ISSN 0332-7892

AKP(m-l) 10 år

I februar har AKP(m-l) 10-årsjubileum. Samtidig går Røde Fane inn i sin 12. årgang. I hele partiets historie har Røde Fane vært en viktig del av partiets liv. Diskusjonen i bladet har hatt ganske stor betydning for utviklinga av partiets linjer i hele denne perioden. Samtidig så vil vi ikke underslå at vi ønsker at det skal spille en større rolle i tida som kommer.

Åttiåra vi stille svært store krav til vår kjennskap til marxismen-leninismen, og ikke minst til vår evne til å anvende den på konkrete norske forhold. Uten en avgjørende forbedring her, kan vi være ganske sikre på at partiet vil bli stående på sidelinja i stedet for i kampens sentrum i åra som kommer.

Kulturstoffet i Røde Fane

«Spørsmålet om riktig og galt i kunst og vitenskap bør avgjøres gjennom frie diskusjoner innenfor de kunstneriske og vitenskapelige kretsene og gjennom praktisk arbeid på disse områdene. De må ikke avgjøres på en summarisk måte. En prøvetid er ofte nødvendig for å avgjøre om noe er riktig eller galt. Opp gjennom historien har det ofte hendt at nye og riktige ting til å begynne med ikke har vunnet anerkjennelse hos flertallet i folket og har måttet utvikle seg ad omveier og i kamp. Ofte har riktige og gode ting blitt sett på ikke som velluktende blomster, men som giftig ugras. Kopernikus' teori om solsystemet og Darwins teori om utviklinga ble en gang avvist som feilaktige og måtte vinne fram gjennom forbitret motstand.»

(Mao Zedong, 1957)

Fra og med neste nummer har jeg fått ansvaret for å redigere kulturstoffet i Røde Fane. Da kan det være på sin plass å ha dette avsnittet fra «La hundre blomster blomstre» i bakhodet. Det blei skrevet mellom den kinesiske revolusjonen og kulturrevolusjonen, og det gir en fornuftig veiledning til AKP(m-l)s diskusjon om kunst og kultur i dag.

Røde Fane er AKP(m-l)s teoretiske tidsskrift. Den åpenheten som etter hvert har utviklet seg i den politiske debatten i Røde Fane må derfor sees på bakgrunn av en voksende tendens til en friere og mer åpen teoretisk debatt i partiet overhodet. Dette har utviklet seg i kjølvannet til den største krisa til nå i det unge partiets historie. Jeg synes det er svært gledelig. På sitt beste uttrykker det et nødvendig behov for å problematisere en rekke politiske spørsmål der mange tidligere slo seg til ro med enkle løsninger. Det er et uttrykk for en voksende teoretisk nysgjerrighet som minner om nysgjerrigheten fra begynnelsen av syttiåra. På sitt verste kan selvfølgelig denne tendensen slå over i holdningsløshet. Beskjedenhet er en dyd når den er et uttrykk for vilje til å lytte for å lære, diskutere

De omfattende Kapitalen-studiene som partiet setter i gang vil være et viktig skritt i riktig retning, men det er av avgjørende betydning at den politiske økonomien blir studert og forstått — og at denne forståelsen gir seg utslag i praktisk politikk. Vi ønsker at Røde Fane skal bli det sentrale organet for denne debatten. AKP(m-l) klarer seg ikke uten et teoretisk tidsskrift. Men Røde Fane klarer seg heller ikke uten partiet. I de neste ti åra ønsker vi i Røde Fane-redaksjonen for å gjøre mer for å heve det teoretiske nivået i AKP(m-l), og bringe mer levende stoff som folk kan ha nytte av i den politiske hverdagen.

og ta standpunkt. Men beskjedenheten blir virkelig en last hvis den fører til holdningsløshet under et røykteppe av «respekt for andres meninger».

Det har vært dårlig stell med diskusjoner om kunst og kultur i AKP de siste åra. Det har vært et par skarpe debatter og anmeldelser i Klassekampen, men det har også vært en del holdningsløs og rødmende begeistring for den frie, uforpliktende kunsten. Diskusjoner om hvordan vi skal utvikle en folkelig kunst har ikke vært på dagsorden. Og det nokså viktige spørsmålet om hvordan vi skal utvikle en kunst for arbeiderklassen har ikke en gang vært satt opp under eventuelt. Det er symptomatisk at da Edvard Hoem for et par år siden innledet på Rød Fronts kulturleir, så kom diskusjonen etterpå stort sett til å dreie seg om fagpolitiske spørsmål. Det som derimot ble lite diskutert var hovedpoenget hans, nemlig at den kommunistiske kunsten i syttiåra hadde vært utopisk og historieløs.

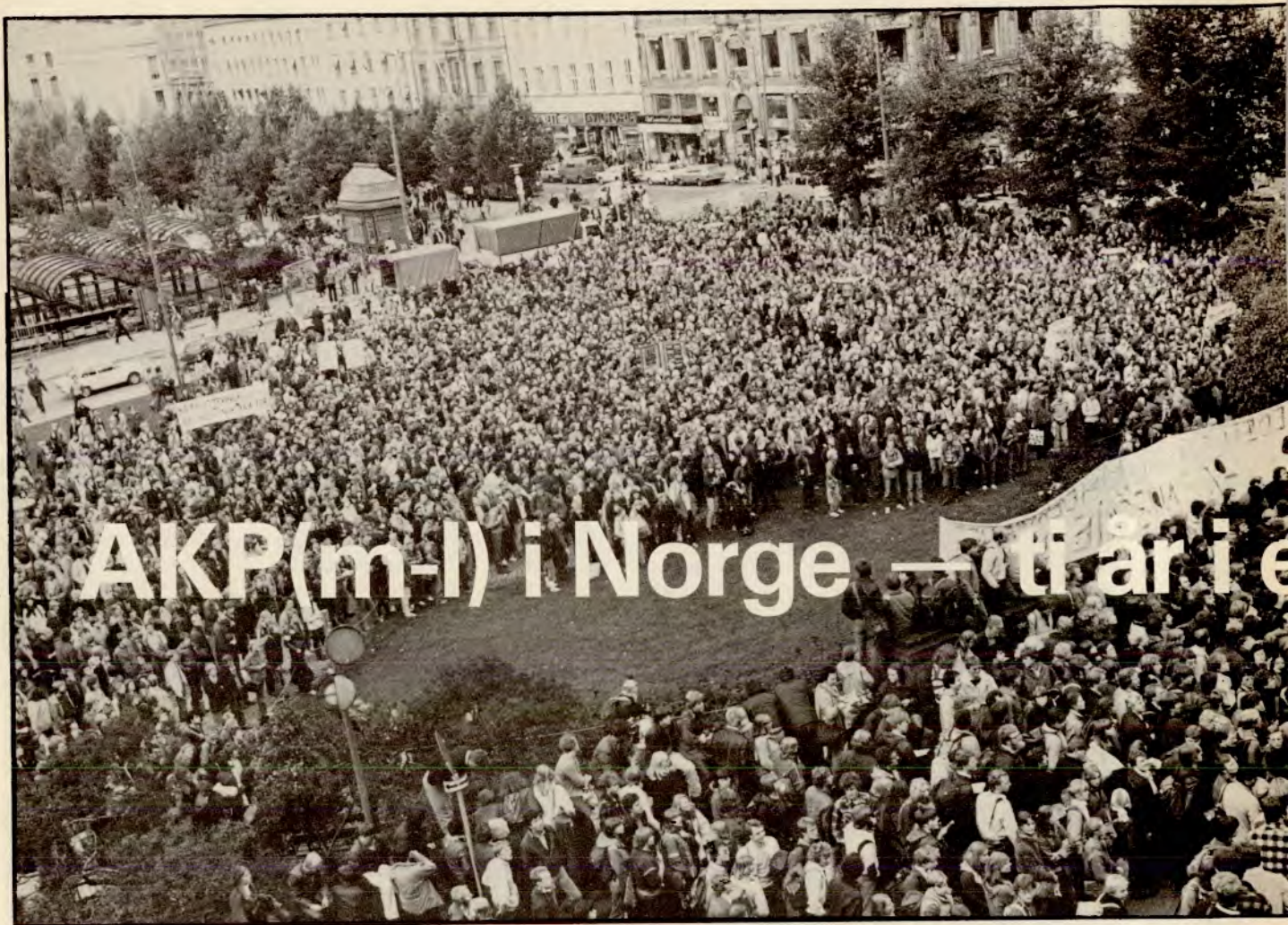
Vi savner diskusjoner om kunstformer, retninger og mål. Likevel viser debatten i Klassekampen mellom Morten Krohg og Morten Falck at sånne diskusjoner både er nødvendige og fruktbare.

Jeg vil forsøke å innrette kulturstoffet i Røde Fane på teoretiske artikler og debattstoff om kommunistisk kunst og kultur. I neste nummer håper vi å trykke en del kritiske kommentarer fra Morten Krohg til utkastet til kunstpolitisk manifest for partiet. Dessuten vil vi trykke et par andre artikler om den sosialistiske og folkelige realisme i kunsten.

Vi kommer til å være svært så åpne for artikler og debattinnlegg, og vi håper å få i stand diskusjoner om musikk, litteratur og teater, men også om kunstformer som ikke akkurat har dominert kulturleirene til Rød Front: Video, film, kunsthåndverk osv.

Vi venter på innlegg og håper på ubeskjedne meninger.

Klaus Hagerup

I ti år har AKP(m-l) utført en ganske omfattende virksomhet i Norge. Den betydninga den kinesiske utopien har hatt for denne virksomheten har både lektor Pedersen og andre omtalt. Spørsmålet blir da på hvilken måte dette klassekamppartiet har kunnet virke i dette fredelige landet. Hvordan har det overhodet kunnet overleve, og som hva?

Av Inger Bjørnhaug

Først et litt forkorta utdrag av gymnasilærer Pedersens karakteristikk av det landet hvor AKP(m-l) har levd og virka i ti år:

«... Det er ingen hemmelighet at de store forandringer som har skjedd på jorda de siste hundre og femti år, og som man kan finne resultatet av i så sterk grad i Norge, ikke så sjelden har kommet i stand ved at man har tatt i bruk det politiske virkemidlet Krigen... Men bare i liten grad har slike begivenheter rystet mitt land. Ja, det er vel

mer rett å si at vi utelukkende har tatt del i slike begivenheter på avstand, de har nedfelt seg i vårt land helst som ekkoer og avglans... Mitt lands historie er forbausende fredelig, også i krig. Faktisk har det ikke vært en eneste massakre i landets historie på over 700 år ... Den fredelige utvikling kjennetegner norsk historie, i en grad som ikke noe annet land. Også de indrepolitiske begivenheter har vært mindre voldsomme i Norge. Motsetninger har sjelden eller aldri slått ut i åpen og dødelig konflikt. Til tross for at ekkoet fra den russiske revolusjonen hørtes i mitt fedreland ganske tydelig, så er det et faktum at

ingen norsk arbeider er blitt skutt på grunn av arbeiderdemonstrasjoner eller streiker i dette århundret... Det finnes ytterst få politiske fanger i norske fengsler... Og likeledes er det verdt å merke seg at dommene de blir idømt er temmelig humane, og at til dags dato har ingen av våre politiske fanger kommet med beskyldninger om at de har vært utsatt for tortur i fengslet... I hovedsak står de formelle demokratiske rettighetene sterkt i mitt land, og man kan vel si at det mer er markedskrefter og økonomiske strukturer enn politisk reaksjon som begrenser, og i visse tilfeller avskjærer disse rettighetene. Når

AKP(m-l) 10 ÅR

jeg så i tillegg må legge vekt på at innbyggerne i mitt land nyter godt av stor grad av sosial trygghet, samt at arbeidsløsheten er relativt liten, og at levestandarden sjøl for de som har det dårligst er relativt høy... trur jeg at jeg har nevnt de vesentligste av de tingene som det for denne beretningas formål er vesentlig å trekke fram når det gjelder mitt land og dets særegne historie og samfunnssystem. Kanskje burde jeg ha lagt til at utdanningsnivået er høyt, og at det knapt finnes noen form for analfabetisme...»

Denne karakteristikken skulle gi et godt utgangspunkt for å se litt på hva AKP(m-l) har betydd i Norge. Lektor Pedersen har gjort paradokset klart: Et kommunistisk parti i et av verdens fredeligste hjørner. Nærmest en utopi i seg sjøl. Kan et kommunistparti fungere i et slikt land, annet enn som en drøm og en annen utopi for hele verden?

Allikevel — i ti år har AKP(m-l) utført en ganske omfattende virksomhet i dette idylliske landet. Den betydninga den kinesiske utopien har spilt for dette, har både lektor Pedersen og andre gjort klart. Spørsmålet blir da: På hvilken måte har dette kommunistiske partiet, bygget opp etter de hardeste prinsippene for klassekamp, kunnet virke i dette fredelige landet? Hvordan har det overhodet kunnet overleve, og som hva?

Vi er vant til å se på hva AKP(m-l) har oppnådd og ikke oppnådd som et resultat av partiets politiske linje og organisatoriske praksis. Og det er sjølsagt svært viktig. Men det er ikke det *enes-te* som avgjør hva resultatene av et partis politikk skal bli. Et parti som AKP(m-l) virker ikke i kapitalismen allment. Det er til i et bestemt land i en bestemt historisk periode. Borgerskapet i dette landet har sine særegenheter, arbeiderklassen har sine særegenheter, forskjellige typer massebevegelser oppstår og oppstår ikke —. Dette vil prege et kommunistisk parti og de mulighetene det har til å sette teorien sin ut i livet — uansett om det er klar over det eller ikke.

Moralen i denne artikkelen er da at det er bedre å være klar over det. Po-

enget blir derfor å prøve å si litt om det *særegne* ved en del norske tradisjoner og holdninger. Dette er nødvendig for å skjønne hvorfor resultatet av virksomheten til partiet har blitt det det har blitt.

Dette er altså ikke noen utpreget jubileumsartikkel. Den handler ikke engang først og fremst om AKP(m-l), men mer om landet det har virket i.

Jeg vil ta utgangspunkt i tre forskjellige innfallsvinkler: For det første ved å se litt på hvordan maoismen vant innpass på deler av den norske venstresida gjennom SUF(m-l). For det andre ved å se på tre viktige massebevegelser i Norge og hva de har betydd for partiet: Streikebevegelsen på begynnelsen av 70-tallet, EEC-kampen og fredsbevegelsen. Og for det tredje ved å se på AKP(m-l)s plass i norsk arbeiderbevegelse.

Det er ikke noe forsøk på å være fullstendig på noe felt. Massebevegelsene jeg tar opp, er valgt ut fordi de illustrerer poenget jeg ønsker, og fordi jeg synes jeg kan si litt om dem. En skikkelig oversikt måtte sjølagt lagt stor vekt på kvinnebevegelsen, for eksempel. Den måtte ha gitt Vietnam-krigen større plass etc. Poenget har ikke vært å gi en oversikt, men en *angrepsvinkel*, en måte å se tingene på.

1. SUF(m-l) OG MAOISMEN I NORGE

Tron Øgrim oppsummerer hovedpunktene i den maoistiske teorien slik i *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krise i AKP(m-l)*:

- Et *forsvar* for «ortodoks» marxisme i Marx–Lenin–Stalin-tradisjonen, på spørsmål som nødvendigheten av væpna revolusjon, proletariatets diktatur, den leninistiske partimodellen.
- En *imperialismeteori* som bygger på Lenins, men utvikler den videre med større vekt på kampene til landa i den 3. verden: «3 verdener-teorien».
- En *revolusjonsstrategi* med utgangspunkt i Kinas og andre fattige lands erfaringer: «Nydemokratisk revolusjon».
- En *revisjonismekritikk* utfra sovjetiske og kinesiske erfaringer. Hovedelement: Klassekampen fortset-

ter under sosialismen. Bakgrunnen for kulturrevolusjonen. En vurdering av Sovjet som en imperialistisk og aggressiv stat.

- Utviklinga av en *filosofi* med spesiell vekt på *motsigelser* og med brodd mot mekanisk materialisme og dogmatisme.

Maoismen bygger altså dels på tradisjonelle kommunistiske teorielementer, dels på mer spesifikke kinesiske erfaringer. Bærere av denne teorien i Norge — i likhet med andre vestlige land — blei de mest bevisste delene av student- og ungdomsopprørerne. Disse kom i bevegelse fra slutten av 60-tallet av årsaker som hadde svært lite med det som skjedde i Kina å gjøre. Dette er behandla i den siste boka til Tron Øgrim.

I Norge forskansa maoistene seg i SUF SFs ungdomsorganisasjon. Derfra slo de for å spre synspunktene sine videre. Det som er viktig i denne sammenhengen, er at de faktisk fikk gjennomslag for en god del av det de sto for. Synspunkter som i dag virker ganske sjølsagte og ukontroversielle, men som på slutten av 60-åra ikke var gangbare i det hele tatt. Diskusjonen rundt SUFs 4. landsmøte, hvor en god del slike spørsmål var framme, illustrerer dette godt. Sitatene er henta fra Oktober-heftet om striden SUF/SF MIDT-ØSTEN: ISRAEL EN AGGRESSIV OG EKSPANSJONISTISK STAT

Til og med i det ekstremt Israel-vennlige Norge begynner det nå å bli en del som ser at Israel er en rasistisk og ekspansjonistisk stat. Men i 1967 var det slett ikke sånn. Etter 6-dagerskrigen dro fortsatt sosialister i SF til kibbutzer i Israel for å studere sosialisme. Den allmenne holdninga i Norge var at Israel var et tappert lite land som kjempet mot en fiendtlig og overmektig arabisk verden. Da SUF gjorde sitt vedtak om Midtøsten i 1967, var det virkelig å gå mot strømmen.

Vedtaket gjorde det klart at staten Israel var oppstått «som et resultat av erobningskriger». Det viste hvordan Israel ekspanderte gjennom krig, og hvordan den arabiske befolkninga blei fordrevet og undertrykt. Det slo fast at Israel var militært og økonomisk av-

AKP(m-l) 10 ÅR

Ariel Sharon og Menachem Begin.

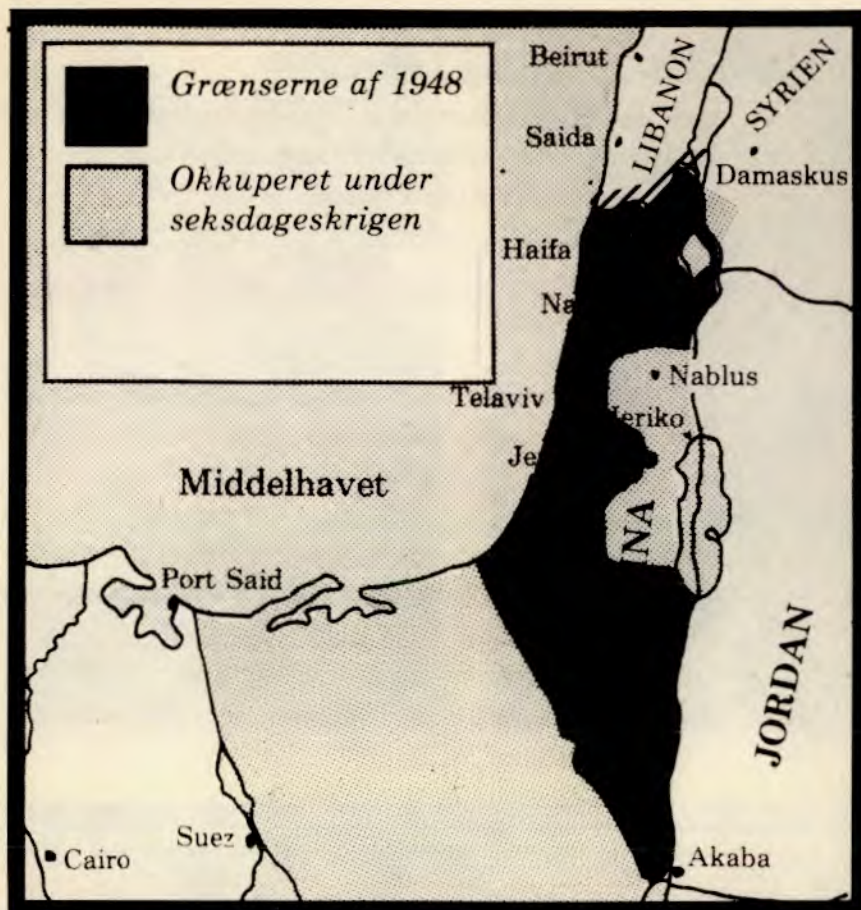

Yasir Arafat.

Først i dag innser folk at Israel er en rasistisk og ekspansjonistisk stat. SUFs vedtak om Midtøsten i 1967 var virkelig å gå mot strømmen.

AKP(m-l) 10 ÅR

I 1967 okkuperer Israel igjen Gaza og Sinai, i tillegg okkuperer de Golanhøyene og Vestbredden — den siste resten av det arabiske palestina etter FNs delingsplan.

hengig av USA, og dermed et redskap for USA-imperialismen. Uttalelsen sluttet med bl.a. å kreve at «staten Israel i sin nåværende form som brohode for imperialismen må opphøre å eksistere».

Dette synet blei sterkt imøtegått av SF. I en lederartikkel i Orientering nr. 36, heter det at når det gjelder SUFs angrep på staten Israels rett til å bestå innenfor grensene før 6-dagerskrigen, så vil både SF og «det overveiende flertall av vårt folk» stille seg «helt uforstående til SUFs uforsonlige og lite veloverveide syn på denne saken». Deretter gjentok SFs sentralstyre resolusjonen sin fra juni. Der var den viktigste begrunnelsen for at staten Israel skulle bestå som den var, at det var vedtatt med flertallet av stemmene i FN, bl.a. USA og Sovjet: «Dette er et forplikten-

de utgangspunkt — også for Norge.»

I et seinere innlegg gjorde SUF det klart hva de mente med at staten Israel slik den var måtte slutte å eksistere — det var den rasistiske staten som innfallsport for imperialismen som måtte slutte å eksistere.

For SUF var aggresjon og ekspansjonisme en klar følge av staten Israels natur. SF på sin side (sentralstyrevedtaket) sto på standpunktet om at partene «sammen måtte søke en fredelig løsning på problemene. Den må omfatte en gjensidig akseptering av grensene ...»

HILSNINGSTELEGRAMMET TIL SOVJET

SF var blitt danna som «det 3. standpunkt»s parti. Det skulle ikke ta stilling i den striden som raste i den in-

ternasjonale kommunistiske bevegelsen med Sovjet og Kina som hovedmotstandere. Da SUF og en del enkeltmedlemmer i SF begynte å kritisere utviklinga i Sovjet, skapte det stor furor.

Formen bidro kanskje også til det: Det dreide seg nemlig om en hilsningsadresse i samband med 50-årsjubileet for Oktober-revolusjonen.

Adressen tok utgangspunkt i revolusjonen for 50 år sia som «en mektig inspirasjonskilde for revolusjonære i alle land». Den pekte på den raske økonomiske veksten og den store kampen mot fascismen. Om situasjonen 50 år etter revolusjonen het det:

«Det er derfor med den største beklagelse vi i disse dager er vitne til den samarbeidspolitikk som foregår mellom Sovjet-Unionen og USA. Dette samarbeid er en hån mot de revolusjonære bevegelser som er engasjert i en kamp på liv og død mot amerikansk imperialisme.

Som sanne venner av Sovjet-folket og deres 50 år gamle revolusjon vil vi uttrykke håp om at Sovjet-Unionen igjen finner sin plass på de revolusjonære bevegelsers side. Dette vil være i pakt med Oktoberrevolusjonens ånd.»

Som venta falt heller ikke dette i god jord. Under karakteristikken «forenklet» og «utfordrende» tok Orientering til motmæle i flere ledere og artikler. Det som virkelig gjorde at storslegga blei tatt i bruk, var at SUF også våget å ta stilling til barbariet i Asia — kultur-revolusjonen i Kina.

«PÅ PARTI MED MAO»

Det er ulike meninger om kulturrevolusjonen. I alle fall når det gjelder hvilken funksjon den har hatt i utviklinga av sosialismen i Kina. Men svært bredt er den anerkjent som et interessant politisk virkemiddel, massemobilisering i stedet for byråkrati, politisk kamp i stedet for henrettelser. Sjølv om en veit at det fløt blod, tror jeg svært mange i Norge i dag også anser kulturrevolusjonen som en *human* form for politisk opprør eller omveltning. Det kan være vanskelig i dag å forestille seg de følelsene og forestillingene kulturrevolusjonen blei møtt med i slutten av 60-åra.

AKP(m-l) 10 ÅR

Noen avisklipp skulle kanskje antyde noe:

«Menneskekjøtt budt frem på gatene i Kanton» (Dagbladet)

«Tusener av mennesker hengt i lyktestolpene i Kanton» (Arbeiderbladet).

«Hauger av lik på gatene i Kanton og Shanghai.» (Dagbladet)

En delegasjon fra SUF hadde — på invitasjon — vært i Kina. På bakgrunn av besøket der vedtok landsmøtet i -67 en resolusjon som tok avstand fra «de grove forvrengningene» i vestlig nyhetsdekning. Her heter det bl.a.:

«Kulturrevolusjonen er en meget stor politisk bevegelse, og det er tydelig at det i en del enkeltstående tilfeller har forekommet vold. Men på grunnlag av våre kunnskaper om situasjonen i Kina er det klart at det bildet norske nyhetsformidlere tegner, er grovt forvrengt...»

Dette vedtaket blei sterkt angrepet i Orientering — både på grunn av at de skrev om kulturrevolusjonen, men også fordi det innebar et brudd med det 3. standpunkt:

«... dermed tar forbundet også parti i konflikten mellom Kina og Sovjet. Til overmål plasseres «de sovjetiske revisjonistene» i bås med de vestlige land, i umiskjennelig Peking-stil,» som det het i Sigurd Evensmos «På parti med Mao» (Orientering 38/67). Han viste til «en tidligere fase i kommunismens historie» — Sovjet 1934–38. Om det ikke var en katastrofe av tilsvarende omfang som da, så holdt parallellen godt nok «med hensyn til SUF'ernes forutsetninger for å *bedømme* hva som virkelig har skjedd under den «demokratiserende» kulturrevolusjonen som de bekjenner seg til.

Skjønt ikke helt. SUF godtar en Mao- dyrkelse som for lengst har *overgått* dyrkelsen av Stalin på det verste...»

NOE HAR SLÅTT IGJENNOM

Så langt for å gi noen eksempler på at synspunkter som virket ekstreme og «utenlandske» da de blei hevda, nå deles — mer eller mindre — av ganske mange mennesker i Norge. Dette er ikke noe forsøk på å være utfyllende. Flere eksempler kunne nevnes: Et

åpenbart: Krigsfaren. Også der var vi isolerte og små da vi tok det opp for første gang. To poenger i denne sammenhengen:

For det første; at SUF og AKP har kunnet fungere på den måten, kommer av at de har hatt bedre oversikt over de underliggende tendensene, drivkreftene, enn andre i samtida. En viktig årsak til det var at de var *opprørske*, og dermed bedre i stand til å gjennomskue samtidens fordommer. Men den viktigste årsaken var at de hadde en *teori* analysere utviklinga med. M.a.o., fordi SUF og AKP ikke bare var norske, men internasjonale, for teorien er internasjonal.

Men for det andre er det slett ikke hele teorien som har hatt gjennomslag i Norge. Riktignok kom marxismen mer i hevd på grunnlag av det ungdomsopprøret SUF var en del av — for ikke å snakke om maoismen. Men mange spørsmål som både SUF og AKP har lagt stor vekt på, i alle fall tidvis, har *ikke* slått igjennom: f.eks. væpna revolusjon og proletariats diktatur. Det betyr ikke at det har vært feil. Men det er ikke som propagandist for væpna revolusjon eller proletariats diktatur at SUF og AKP har spilt noen rolle i Norge.

Der de virkelig har *kunnet* spille en rolle, var på felter hvor det allerede var bevegelse, men hvor det var de som så klarest. Det var oppbrudd fra øst, men

de fleste av den eldre generasjonen var ennå bundet dit med mange bånd. De unge SUF'erne hadde ingen slike, og radikalismen i maoismen appellerte. Det fantes felter hvor norsk opinion, også venstresidas, var så notorisk at den bare venta på nye synspunkter — Midtøsten er jo et åpenbart eksempel.

Maoismen i sin helhet — etter Tron Øgrims definisjon — har i liten grad vunnet innpass på norsk venstreside. Men deler av den, og radikale oppfatninger inspirert av den, har det. Her fantes jordsmonnet og SUF(m-l) kunne både så og høste...

2. NOEN MASSEBEVEGELSER I NORGE OG AKP

Jeg vil ta opp tre viktige bevegelser som har funnet sted i denne perioden, og som illustrerer motsetningene og hvordan AKP har måttet (eller må) ta hensyn til den form de har fått. Streikebevegelsen på 70-tallet og EEC-kampen kan karakteriseres som bevegelser hvor AKP ikke sådde, men høsta. Omvendt kan fredsbevegelsen karakteriseres som en bevegelse hvor AKP har sådd, men ikke høsta. Jeg skal ta dem en for en, og dermed prøve å si litt om årsakene til dette.

STRIKEBEVEGELSEN PÅ 70-TALLET

SUF(m-l), det viktigste grunnlaget for AKP(m-l), var en ungdoms- og student-

EEC kampen var en bevegelse hvor AKP ikke sådde men høsta.

AKP(m-l) 10 ÅR

Etter Hydro konflikten i 1974. (Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv)

Streikemøte på Herøya 1974, Norsk Hydro (Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv)

bevegelse. Fordi den etter hvert sto på en kommunistisk teori, fikk den en klar teoretisk innretning på *arbeiderklassen*. Men det er jo ikke dermed sagt at den virkelig ville nå fram til arbeiderklassen. Svært mange maoistiske ungdoms- og studentgrupperinger gjorde jo aldri det.

Den viktigste årsaken til at det faktisk skjedde, var at det parallelt med ungdomsopprøret vokste fram en streikebevegelse, og av forskjellige årsaker kom disse i kontakt med hverandre.

Streikebevegelsen rundt 1970 var båret fram av sterke, relativt små arbeidergrupper, gjerne med gode kamptradisjoner. Det var ingen brei og om-

fattende bevegelse. Det er allikevel riktig å se den som spydspiss for en bevegelse som var mye breiere, men som ikke våget å gå til de skrittene disse «streike-pionerene» gjorde. Odda, Sauda, Norgas, Austad, Holmenkolbanen, Sporveien, Brygga, Linjegods, Heis- og telefonsentraltmontørene — dette og flere til er navn som forbindes med modig, dramatisk streik. De fleste av streikene ble dømt «ulovlig» i arbeidsretten, men fortsatte likevel. Ved flere av dem var det sammenstøt i samband med streikebryteri. Hets og angrep i pressa var omfattende. Som oftest også en klar avstandstaken fra ledelsen i fagorganisasjonen.

Disse streikene var svært viktige for arbeiderklassen i Norge. Etter krigen hadde sosialdemokratiet bygget opp et svært stabilt system for den norske kapitalismen. Lønnsoppgjørene ble løst ved lønnsnemnd. Seinere, da til og med ledelsen i LO begynte å murre over bruken av lønnsnemnd, gjennom forskjellige former for statlig inngripen.

Grunnen til at dette var mulig uten å bli møtt med omfattende opprør, er flere. Samarbeidsideologien som hadde befestet seg på 30-tallet, hadde fått ny næring gjennom krigen. Men en viktig forutsetning var uten tvil den lange høykonjunkturen. Folk kunne se framgangen i form av nye forbruksvarer og større sosial trygghet. At den nye streikebølgen på 70-tallet kom før denne utviklinga hadde tatt slutt, er vel en grunn til at den ikke var brei. Men det gjør det desto mer interessant at den kom. Den allmenne radikaliserings som jo ikke bare dreide seg om studenter og ungdom (jfr. Paris 1968) virka inn: Det dreide seg om politisk bevisste foreninger stort sett, ofte med en radikal fortid. Men òg mer konkrete årsaker: Politisk var det en økende misnøye med å få alt utenifra, ikke ta aktivt del i utviklinga sjøl. Streikerett, forhandlingsrett, ja hele tariffoppgjøret syntes mer og mer uvirkelig. Dette hadde også en materiell side. Det var en tendens til at nettopp de sterkeste grupperingene, de som var best til å slåss, men ikke fikk anledning til å slåss, også var de som relativt sett kom dårligst ut. De store fellesoppgjørene var lavlønnsoppgjør, og om de lavlønnte fikk lite, fikk de med høyere lønn enda mindre. Langsomt modnet misnøyen i løpet av 60-åra, og da noen starta, var andre villige til å følge.

Etterpå er det lett å tenke seg at det lå en eller annen form for historisk nødvendighet i det at den maoistiske ungdomsbevegelsen og den nye streikebevegelsen skulle finne hverandre. Men slik er det naturligvis ikke. Det er heller det historikerne vil kalle «et historisk sammentreff» eller Tron Øgrim «griseflaks». At de fant hverandre skyldtes både det faktum at de vokste fram samtidig, og særegenheter ved begge: Ungdomsbevegelsen at den

AKP(m-l) 10 ÅR

hadde knytta seg til maoismen og kommunismen og virkelig tok alvorlig på arbeiderklassens ledende rolle. Streikebevegelsen at den var relativt smal, men samtidig politisk bevisst.

Å si hvem som påvirka hvem mest er vanskelig, og heller ikke poenget. Men det som har vært lettest å se, er hvordan den nye maoistiske bevegelsen påvirket streikebevegelsen. Gjennom et meget energisk innsamlingsarbeid blei det knytta bånd til personer i streikeledelsene, som så blei «utvikla politisk». Og en fikk se streikeledere og fagforeninger som sluttet opp om en rekke av AKPs arrangementer og merkesaker. At det blei en del murring i noen fagforeninger fordi en aldri kom til fagforeningssakene, ettersom det først skulle behandles en 10–15 støtteresolusjoner til oppsagte og trakasserte personer i inn- og utland, er nok så. Det hørte med til den heroiske perioden. Men også etter at den er slutt, finnes resultatet der: En kjerne av fagforeninger — ikke stor, men viktig — som *både* er framskredne og erfarne i den faglige kampen, og samtidig er bærere av en klar og bevisst internasjonalisme. I denne utviklinga har AKP uten tvil spilt en rolle.

Men utviklinga den andre veien er ikke mindre viktig. *Uten* denne samtidige bevegelsen er det et åpent spørsmål om AKP ville kommet ut over ungdoms/studentbevegelsesstadiet. Ikke fordi partiet rekrutterte så mange fra denne bevegelsen — til det var forskjellene for store. Men fordi denne bevegelsen som på mange måter hadde grodd opp gjennom en teoretisk kamp, helt konkret blei retta inn på arbeiderklassen gjennom et omfattende streikestøttearbeid. Forutsetninga var jo igjen at partiet så den strategiske betydninga av dette arbeidet — å nå fram til arbeiderklassen. Dermed blei jo også teorien bekrefta — det blei kontakt, blei kampanjellskap, arbeiderklassen var framskreden. At omfanget og bredden i denne radikalismen til tider blei voldsomt overvurdert, er sikkert nok. Men like mye som overdrivelsene og illusjonene fantes realiteten — ungdoms- og studentbevegelsen hadde

knyttet seg til en «reelt eksisterende» streikebevegelse.

Uten dette forholdet har jeg også vansker med å tenke meg det neste skrittet i AKP(m-l)s vei til den norske arbeiderklassen — *proletariseringskampanjen*.

Min oppfatning: Proletariseringskampanjen var AKP(m-l) i sitt heroiske stadium på sitt aller beste og aller verste på en gang. Aller beste fordi: Den var så dristig, ikke bare i tenkning, men også i handling. AKP skulle være arbeiderklassens parti. Kontakten fantes. Men arbeiderne var ikke i AKP som de skulle være, og det var vanskelig å rekruttere dem. Så går AKP og blir arbeidere i stedet! Det er slik tiltru til muligheten for handling som virkelig kan gjøre et parti til ei kraft. Men samtidig altså også på det verste: den vanvittige ideen om at *alle* skulle gå ut i industrien og at f.eks. intellektuelle var helt unødvendige. Trua på at en gjennom dette kunstgrepet hadde endret klassesammensetninga i partiet. De overdrevne forventningene om raske framganger.

Men igjen, hva er blitt de varige virkningene? En del gamle studenter som har kommet litt seint i gang med utdanninga si. Men viktigst: En ganske stor og viktig gruppe som virkelig er

blitt arbeidere og som faktisk har tilført den norske arbeiderklassen en del faglig og politisk bevisste ledere. De fleste har ikke blitt sosialdemokrater heller.

På denne måten har den forbindelsen mellom den maoistiske bevegelsen og en del av bevegelsen i arbeiderklassen bestått og i en viss grad blitt utdypa. Det er et svært viktig fundament for AKP som et parti i Norge i dag.

EEC-KAMPEN

Den største massebevegelsen etter krigen i det landet hvor AKP har virka, var kampen mot EEC. Den var en svært brei, omfattende og intens bevegelse, dominert av krefter som i mangt sto AKP fremmed. Noe forsøk på å oppsummere denne bevegelsen skal jeg ikke gjøre her. Heller ikke på AKPs rolle i den, først og fremst gjennom Arbeiderkomiteen mot EEC og Dyrtid. At den hadde en funksjon, at den lanserte parolen «Nei til salg av Norge» som virkelig blei en suksess, at den representerte en kjærkommen og nødvendig aktivisme som også blei en pådriver for Folkebevegelsen — det er oppsummert i andre sammenhenger. Hvilken rolle det spilte for det endelige resultatet er umulig å svare på — og antakelig ikke så viktig heller. Men spørsmålet her er

I 1970 blei AKMED (Arbeiderkomiteen mot EEC og dyrtid) dannet.

AKP(m-I) 10 ÅR

et annet: Hva betydde EEC-kampen for AKP? Hadde den virkninger av mer varig karakter?

At den påvirket partiet politisk er det sjølsagt ingen tvil om. EEC-kampen var en mektig rystelse, men den framsto som en enda større rystelse enn den var. Det hang sammen med karakteren av kampen.

Kamper som har med det nasjonale spørsmål å gjøre får lett en slik karakter: En tror alle lojalitetsbånd og partier er kastet helt om. Men når den umiddelbare saka er løst, finner de tilbake til sin faste plass — etter klassekriterier, stort sett. Det har vel også vist seg at EEC-kampen tross alt var en kamp av mindre betydning enn 1814, 1905, 1940–45 — de parallellene vi trakk. Viktig nok, men allikevel —. Poenget her er at alle som tok del i EEC-kampen blei preget av den *da*, AKP ikke verst, men AKP også. En virkelig studie av det vi skreiv i den tida ville gi mye interessant materiale — og anbefales hermed. Men det er i alle fall klart at mange slags ideer blomstra: At EEC-kampen kunne føre til «revolusjonære stormer». Eller at Norge kunne gjøres til et «progressivt land» i en del henseender —, mer utbredt i SF, men allikevel. En voldsom opp-prioritering av det nasjonale spørsmåls betydning, og en vurdering av det som absolutt etc. Og viktigst politisk — en veldig understreking av enheten på «venstresida», og helt åpenbare illusjoner om SF og NKP. Lærdom: Vi påvirkes av de bevegelser vi tar del i, og det er ikke alltid så lett å holde hodet kaldt.

Så kommer ettertankens lys, rusen er slutt og AKP oppsummerer kaldt: Høyre-avvik. Trussel mot partiets eksistens. Beretninga for AKP(m-I)s 2. landsmøte 1976 oppsummerer:

«I samband med EEC-kampen, som helt rett var ml-bevegelsens hovedoppgave i massekampen, utvikla og festa ideen seg om at SF og 'NKP' var 'sentrum i fronten' seg kraftig. Denne ideen førte til omfattende illusjonsmakeri utover i -72 om revisjonismens karakter blant medlemmene i ml-bevegelsen. Det faktum at ml-bevegelsen og revisjonistlederne *ikke* befant seg på 'Nei-sida' utfra sammenfallende,

strategiske interesser, blei fullstendig utviska.»

Det er nok riktig. En så ikke de strategiske forskjellene for bare nasjonal kamp. I -76 blir det oppsummert og korrigert. Men samtidig følger nye overslag. Alle invitasjoner fra revisjonist-lederne blir behandla som «sukkerdrasjerte kuler», som forsøkte å hindre AKP i å danne parti, fullstendig undervurdering av behovet for taktikk etc. Dette er blitt korrigert etterpå — den vanlige veien gjennom avvik og nye erkjennelser.

Men når en ser på en ting etterpå, og på litt lengre sikt, kan en kanskje se noe mer. Jeg vil si litt om tre andre felter hvor EEC-kampen kan ha hatt en viktig rolle for partiet, utover spørsmålet om politisk og taktisk linje.

For det første: Vi måtte bygge helt ut på våre egne forutsetninger. Kineserne var for EEC og for et sterkt EEC. Dette kom relativt åpent fram gjennom den kinesiske ambassadøren. Og fordi om ikke KKP var noe Komintern, så fungerte KKP's uttalelser om internasjonale spørsmål i alle fall i praksis som retningsgivende. Vi måtte stole på oss sjøl. Ikke det at valget var vanskelig — AKP var aldri i tvil om at det skulle gå mot EEC. Men vi kom i en situasjon

hvor vi — før problemene i den internasjonale kommunistiske bevegelsen hadde oppstått — var klar over at det fantes meningsforskjeller, og at vi måtte handle ut fra *vår* oppfatning. Det kunne kanskje også gi et hint om at også kommunisters oppfatninger er knytta til den situasjonen de står i.

Det andre var at vi rekrutterte enormt gjennom EEC-kampen. Denne kampen, som vi ikke hadde bedt om, og som vi brukte en god del tid på å plassere oss i forhold til, ga AKP den største medlemsøkninga det noen gang har hatt.

Hva betyr det? I alle fall tror jeg at AKP er mer heterogent enn det sjøl har pleid å tenke seg. På den andre sida igjen — kanskje mer knytta til virkeligheten i Norge. Hvis vi sammenlikner med NKP: En god del av de som slutta opp om NKP i 1923 gjorde det ut fra sin begeistring over den russiske revolusjonen, og med svært magre forestillinger over hva NKP egentlig var.

AKP på si side fikk sin store oppslutning ut fra en reint nasjonal kamp — EEC-kampen, av folk med svært vage forestillinger om hva marxismen-leninismen, for ikke å snakke om kommunismen, var. Her høsta AKP igjen i en kamp hvor de riktignok hadde tatt

En smilende statsminister Bratteli forsikrer om samarbeid og fellesskap i EF; rett før folkeavstemningen i -72. Syntet på DNA og tiltroen til dem, har gjennomgått en varig endring hos svært mange etter EF-kampen.

AKP(m-l) 10 ÅR

Fredsbevegelsen var kampen hvor AKP sådde uten å høste.

aktivt del, men tross alt ikke sådd. Resultatet blei at svært mange av de mest aktivistiske i en viktig nasjonal kampsak blei kommunister i en eller annen fasong, og det ga noe av grunnlaget for den heroiske fasen som fulgte — sammen med den kinesiske utopien. Men altså et sjikt som så klart hadde sitt grunnlag i den norske virkeligheten.

For det tredje ga EEC-kampen sitt store bidrag når det gjaldt å avsløre sosialdemokratiet. Dette var en gammel kampsak for ml-bevegelsen. Det hadde bl.a. vært et av stridsspørsmålene mellom SF og SUF. Jeg trur aldri sosialdemokratiet vil få tilbake stillinga si fra før EEC-kampen. Stemmeraset fra DNA til SV viste seg riktignok å være midlertidig (på samme måte som raset til NKP etter krigen). Men synet på DNA og tiltroen til det har gjennomgått en varig endring hos svært mange. Dette har uten tvil skapt en

gunstig situasjon for AKP, spesielt på arbeidsplassene.

KRIGSFAREN OG ATOMKAMPANJEN

Hvis EEC-kampen var kampen der AKP høsta uten å så, så er fredsbevegelsen det motsatte: Der vi har sådd uten å ha høsta. Forskjellene ligger åpenbart i måten vi har truffet stemningene i det norske folket på.

Nå kan vi sjølsagt si: Ledelsen i fredsbevegelsen kanaliserer den viljen til kamp som finnes, i feil retning. Akkurat som ledelsen i fagbevegelsen gjør det når det gjelder arbeiderne. Og det er det sjølsagt noe i. Men vi kan ikke bare si det. Akkurat som store deler av arbeiderklassen har funnet seg ganske vel til rette under DNAs og LOs styre, så er også mange som er opptatt av krig og fred, foreløpig fornøyd med å føre denne kampen på de premissene som Kampanjen mot atomvåpen fører

den. Det er klart mange ønsker noe mer. Men ikke så mange og så sterkt at vi ikke må spørre hvorfor?

Jeg vil i alle fall peke på noen momenter som jeg trur må være med i en vurdering av dette spørsmålet i Norge.

EEC-kampen kunne bygge på en ganske klar og aktivistisk tradisjon når det gjaldt å forsvare den nasjonale sjølråderetten. Det var en styrke. Når det gjelder spørsmålet om krig og fred derimot, er det all grunn til å peke på de spesielt *fredelige* tradisjonene i Norge. Dette har gymnaslærer Pedersen gjort fyldestgjørende, men jeg vil utdype ham på noen punkter.

Det ene er de sterke pasifistiske og antimilitaristiske tendensene som finnes i norsk historie. Det henger sjølsagt sammen med at Norge er et lite, fredelig land hvor våpen har vært lite brukt.

Spesielt viktig er det at arbeiderbevegelsen og spesielt de mest radikale

AKP(m-l) 10 ÅR

delene av den har vært sterkt influert av pasifisme. Riktignok sto folkevæpning på Det norske Arbeiderpartis program i 1891, men det blei tatt av programmet i 1906. Fra da av var «militarismens avskaffelse» DNAs program, og det var de opposisjonelle og radikale kreftene som seinere blei dominerende i DNA, som dreiv det fram. I 1914 blei dette presisert slik:

Partiet fastslår det som alltid har vært meningen med vårt nåværende militærprogram, at med «militarismens avskaffelse» mener partiet fullstendig avvæpning, gjennomført så snart det har fått flertall, uten hensyn til hvordan avvæpningsspørsmålet står i andre land, uten hensyn til om ett eller flere av disse vil avvæpne eller ikke.»

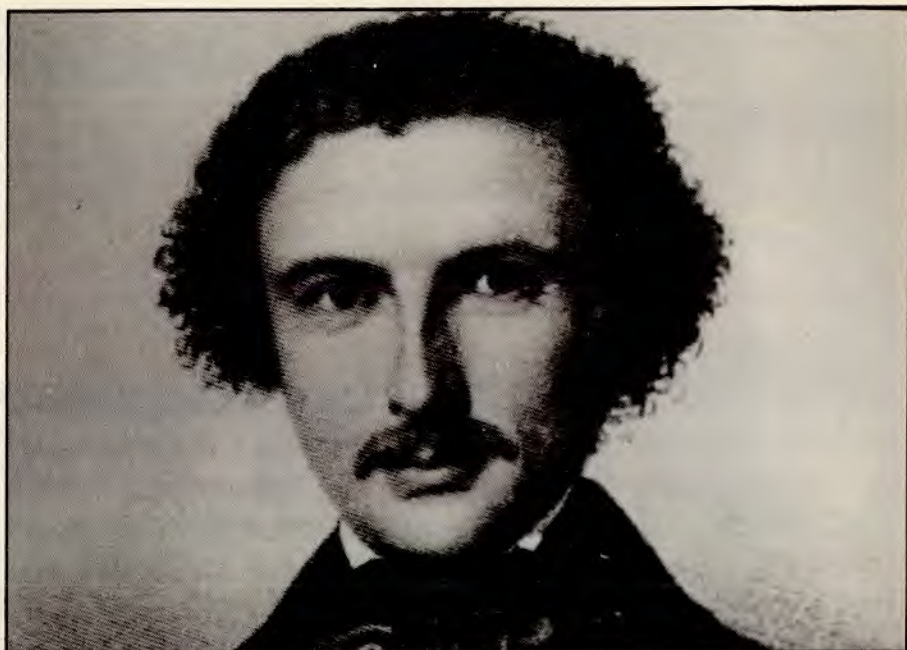
Nøytralitet og avvæpning — dette var dominerende, om ikke enerådende synspunkter fram til 2. verdenskrig. Da skjedde det en viktig og varig endring på ett punkt — når det gjaldt spørsmålet om nøytralitet. Den grunnleggende holdninga til våpenbruk endra seg mindre.

Det som skjedde under okkupasjonen bekreftet heller enn det svekket denne tradisjonen.

Den 2. verdenskrig blei utkjempa i Norge med det uttalte og avgrensede mål å hindre Norge i å bli nazifisert. Like klar var forutsetninga om at Hitler skulle slås andre steder i verden, ikke i Norge. *Hvor* dypt denne holdninga stakk, viser følgende eksempel:

Kampene om Stalingrad utgjorde et vendepunkt i den 2. verdenskrig, men til en meget høy pris i russiske liv. Mens disse kampene raste i Sovjet, sendte Norges utenriksminister Trygve Lie Stalin et brev fra London. Her ber han Stalin vennligst øve påtrykk på de norske kommunistene som var blitt så aktive i å drive sabotasje. Han fryktet ellers at mange norske liv kunne gå tapt! Euro-sjåvinismen i fredsbevegelsen har i sannhet et solid grunnlag i norsk politikk!

Tanken på folkekrig er fjern for de fleste nordmenn, akkurat som tanken på væpna revolusjon og proletariats diktatur er det. Det betyr ikke at det er feil og bør strykes av programmet. AKP har en teori som har fungert bra når det

Marcus Thrane (1817–90). Utsnitt av en litografi fra slutten av 1840-årene.

gjelder å forutsi både krigsfare og økonomisk krise, og som det ikke er noen grunn til å kaste over bord av den grunn. Det er det dette avsnittet har forsøkt å si litt om bakgrunnen for.

Da partiet første gang skreiv om krigsfare, blei vi ledd ut og karakterisert som krigshissere. I dag anerkjenner de aller fleste krigsfaren som en nærliggende og reell trussel. Allikevel oppfattes AKPs synspunkter på hvordan krigsfaren skal møtes, som fremmed. Årsaken er at de faktisk er svært fremmede for det norske folket. Det betyr jo ikke at AKP tar feil når de snakker om væpna makt og folkekrig. Og det finnes jo også *spirer* til andre holdninger. Men jeg trur en må regne med at de *dominerende* holdningene i Norge går i retning av pasifisme og anti-militarisme, og at disse sitter djupt.

3. AKP(m-l) SOM DEL AV NORSK ARBEIDERBEVEGELSE

Jeg har gitt noen eksempler på hvordan AKP på forskjellige måter har blitt påvirket av virkelige bevegelser og tradisjoner i Norge. Til slutt vil jeg si litt om den tradisjonen AKP sjøl har stilt

seg i: Den norske arbeiderbevegelsen. I *Politisk melding* fra AKP(m-l)s første landsmøte i 1973 heter det stolt om denne tradisjonen:

«FRÅ THRANE-RØRSLA TIL AKP(m-l)

Den revolusjonære rørsla har djupe røter i norsk soge. Men sogeskrivarane i borgarskapet og hjelpesmennene dei-ra i arbeidarrørsla teier oftast om dette. Før den nye marxist-leninistiske rørsla vart skapt i slutten av 60-åra, har det funnest tre rørsler som alle på sin måte var revolusjonære. Dette gjeld arbeidareforeningane Thrane leidde midt i førre hundreåret, DNA i ein periode og NKP i eit par tiår etter skipinga i 1923. Desse rørsleane gjekk ikkje til grunne som revolusjonære retningar fordi revolusjon og sosialisme var noko framandt for den norske arbeidarklassen. Dei gjekk under eller gjekk frå den revolusjonære vegen fyrst og fremst på grunn av sine eigne, indre veikskaper ...»

At en slik heroiserende beskrivelse av norsk arbeiderbevegelse ikke er noe særlig fruktbar jord å plante røtter i, vil vel de fleste være enige i nå. Rent bortsett fra det urimelige i å hevde at

AKP(m-l) 10 ÅR

Thrane-bevegelsen gikk under som revolusjonær bevegelse på grunn av indre svakheter, når den faktisk oppsto i en periode hvor den moderne norske arbeiderklassen ennå ikke var dannet — har jeg følgende hovedinnvendinger:

For det første så knytter den ikke AKP(m-l) til den norske arbeiderbevegelsen, men til en fiksjon om denne bevegelsen. Den norske arbeiderbevegelsen er ikke slik den framstilles her.

For det andre har den det prinsipielle synet at alt gikk galt på grunn av indre svakheter i partiene. Hadde vi ikke hatt alle disse indre svakhetene, ville vi ha hatt revolusjon og sosialisme i Norge for lenge siden. Dette er uttrykk for et helt idealistisk syn på forholdet mellom samfunnsmessige krefter og politiske partier. Eventuelt at en mener at revolusjonære partier ikke er underlagt de samme lover som andre — et ganske utbredt, men like fullt idealistisk standpunkt. Det kunne vært skrevet mye mer om dette. Men jeg skal i stedet si litt om hvordan jeg sjøl oppfatter AKPs plassering i norsk arbeiderbevegelse.

Først må det jo sies at AKP har måttet slåss for å plassere seg i arbeiderbevegelsen. I utgangspunktet dreide det seg jo om en student- og ungdomsbevegelse. Den sto riktignok på marxismen, arbeiderklassens teori, men det er det også ei rekke andre grupper som hevder å gjøre, og som det skal vanskelig gjøres å regne med til arbeiderbevegelsen. Nå er det ingen tvil om at AKP faktisk har blitt en faktor i arbeiderbevegelsen. Det henger sammen med den utviklinga jeg har vært inne på tidligere. Det henger også sammen med SVs manglende evne til å framstå som noe alternativ for en faglig opposisjon. Men vi skal allikevel ikke glemme at det er en særegenhet her: AKP har aldri blitt båret fram av noen virkelig sterk og omfattende bevegelse i arbeiderklassen. Og arbeiderklassen utgjør fortsatt en relativt begrenset andel av partiets medlemmer.

Hvilke tradisjoner kan så AKP — når det først har klart å bli en del av arbeiderbevegelsen — stille seg i? Jeg vil ta opp tre tråder: Opprør mot faglig reformisme, proletarisk internasjonalis-

Ei gruppe fra Sosialistisk Ungdomsforbund går under bilder av bla. Ho Chi Minh, Engels, Mao, Marx og Lenin. Fra 1. mai-toget i Oslo 1968.

me, og den revolusjonære sosialismen.

FOR STREIK — MOT FAGLIG REFORMISME

Her er det uten tvil en tradisjon det er lett å knytte an til. DNA blei danna (før LO) for å hjelpe fram streiker og faglig organisering. Ettersom DNA og LO etter århundreskiftet vokste i omfang og reformisme, oppsto en ny opposisjon, kjent som Fagopposisjonen av 1911. Viktig som bakgrunn var en økende misnøye over at arbeiderklassen ikke fikk brukt streikevåpenet fullt ut. Målet var en fagbevegelse som fremmet og ikke hemmet arbeiderklassens kampkraft. At denne bevegelsen også fikk en halv-syndikalistisk karakter, var i forhold til den virkelige bevegelsen i større grad en historisk tilfældighet. Syndikalismen passet riktignok til kravene om militant faglig kamp. Men den viktigste årsaken til at den teoretiske plattform blei som den blei, var at de toneangivende lederne, som Martin Tranmæl, prega utforminga av politikk og programmer.

Da denne opposisjonsbevegelsen overtok ledelsen i DNA og LO i åra

1918–1920, gikk også lufta ut av den. Den nye faglige opposisjonen som blei reist, blei knytta til NKP og reiste seg mot DNAs stadig åpnere klassesamarbeidspolitik. Men det er viktig å se at det ikke var NKP som skapte denne opposisjonsbevegelsen. Den var der, og NKP klarte gjennom en del indre rivninger å knytte seg til den. Det skjedde ikke uten kamp. Ei rekke framtrepende faglige og politiske tillitsmenn som hadde fulgt NKP i 1923 gikk ut, nettopp på grunn av det. Fra 1924–25 hadde NKP klart etablert seg som *partiet* for opposisjonelle i fagbevegelsen.

Igjen er det viktig å se at forholdet mellom NKP og den faglige opposisjonen aldri var entydig. Dels var det en tendens til at den faglige og politiske delen av partiet jobba hver for seg. Dels var det vansker med å få oppslutning om faglig politikk til å gjelde oppslutning om partiet som helhet. Dette er jo problemer AKP kjenner godt til også. At problemene ikke løses ved å gjøre den faglige opposisjonen partipolitisk, viser det som skjedde med NKP rundt 1930 klart. Forsøkene på å organisere den faglige opposisjonen i

AKP(m-l) 10 ÅR

Norge hadde en spesiell tilknytning til den russiske revolusjonen, her fra en demonstrasjon i Petrograd 3. juli 1917.

egne fraksjoner med sterk tilknytning til NKP, førte både til at opposisjonen brøt sammen og at NKP blei svekka.

Dette er problemer ethvert kommunistisk parti med en viss faglig innflytelse vil ha. Men det bekrefter også at AKP her virkelig går inn i en posisjon som ikke er ny i norsk arbeiderbevegelse. Det har vært opposisjon i fagbevegelsen, og det har vært partier eller grupperinger som har gjort opposisjonenes krav til sine. I 50- og begynnelsen av 60-åra var det lite behov for en slik gruppering. Men da streikene kom på slutten av 60-tallet, viste det seg at verken SV eller NKP var i stand til å fungere som noe alternativ. Det ga AKP en historisk sjanse, som det klarte å utnytte. Det ser også ut til at partiet langt på vei har klart å følge over i den breiere, men mindre politisk orienterte opposisjonen som er i dag.

Det er neppe noen tilfeldighet at det nettopp er denne hardt tilkjempede delen av partiets virksomhet som har klart seg best i de åra med partikrise.

Her har AKP glidd inn i en solid tradisjon, og det fungerer relativt uavhengig av hva som skjer med partiet ellers. Men det viser også svakhetene: Det er tross alt en liten del av et kommunistisk partis målsettinger som blir satt ut i livet.

KAMPEN FOR DEN PROLETARISKE INTERNASJONALISMEN

Også her går AKP(m-l) uten tvil inn i en tradisjon i arbeiderbevegelsen. Men det er en viktig forskjell til streikekampen: Streikekampen har hatt sitt grunnlag i en spontan motstand og kamp i arbeiderklassen sjøl. NKP først, så AKP i en viss grad, har kommet inn med støtte først og fremst. Forsøk på å lede slike kamper fra partiet sin side har vært begrensa og vanskelig å få til, og det har først og fremst dreid seg om støtte på arbeidernes egne premisser. Proletarisk internasjonalisme eller internasjonal solidaritet har derimot i mye større grad vært knytta til partiets initiativ.

Det er vel ingen grunn til å tro at internasjonal solidaritet har vært mer utbredt i arbeiderbevegelsen i Norge enn i andre land. På et felt utmerka Norge seg: Med en spesielt nær tilknytning til det som skjedde i Sovjet fra 1917 og utover. Det hadde som bakgrunn internasjonal solidaritet praktisert før revolusjonen. Norske revolusjonære hadde vært behjelpelige på forskjellig vis, bl.a. ved boksmugling. Dette nære forholdet holdt seg – norsk arbeiderbevegelse var den eneste som markerte toårsdagen for den russiske revolusjonen med proteststreik.

Internasjonal solidaritet var vel ikke noe utprega trekk ved arbeiderbevegelsen i mellomkrigstida. Det henger sammen med Kominterns orientering og Sovjets rolle der. Det skjedde jo svært viktige ting utafor Europa, jfr. Kina. Det blei sjølsagt støtta, men var ikke gjenstand for noen omfattende bevegelse. Mitt inntrykk er at Komintern-partiene som apparat for støtte bare blei mobilisert i samband med det en oppfatta var en trussel mot Sovjet-staten. Det må forstås ut fra trua på at sosialismen sto og falt med Sovjet-staten, i tru som sikkert var oppriktig nok. Men like fullt innebar det en svekkelse av de mulighetene til internasjonal solidaritet som fantes, og en konsentrasjon av dem til Europa.

Så kom borgerkrigen i Spania, og en bølge av proletarisk internasjonalisme, som i intensitet går lengre enn noe annet både før og seinere. De internasjonale brigadene hvor den internasjonale støtta blei ført helt inn på slagmarka, står ennå som et høyeste uttrykk for dette. I Norge gikk NKP i spissen for støtte til Spania, inkludert formidlingen av frivillige. For DNA som statsbærende parti blei hele saka en kattepine. Støtten til republikken var brei, og mange av deres egne medlemmer tok aktivt del i den. På den andre sida var Norge som stat bundet av den såkalte ikke-innblandingsavtalen som stormaktene hadde inngått, og som skulle hindre begge parter fra å få våpen utafra. Resultatet blei, som kjent, at England og Frankrike på den måten avsto fra å hjelpe republikken med våpen, mens

AKP(m-l) 10 ÅR

Tyskland og Italia helt åpent forsynte fascistene med våpen. I Norge blei frivillige arrestert for å hindre dem i å dra til Spania, samtidig som det blei utnevnt en offisiell norsk handelsrepresentant til Spania. Alt dette mens krigen raste og den internasjonale støtta, også i sosialdemokratiet, var på sitt høyeste.

AKP(m-l)s engasjement i internasjonal solidaritet har jo vært forbundet med noe mindre personlig engasjement og risiko. På den andre sida har den internasjonale solidariteten hatt en mer konstant og vedvarende betydning enn den hadde for NKP. Det henger vel først og fremst sammen med den internasjonale situasjonen — hendingene i verden gjør det ikke lenger mulig for et kommunistisk parti (burde ikke i alle fall) å være euro-sentrert. Spesielt ikke når det bygger på maoismen. Vietnam-

krigen spilte en stor rolle personlig for mange av dem som kom til å utgjøre kjerna i den nye ml-bevegelsen. Det er riktignok en lang vei fra å dø på slagmarkene i Spania til å slåss med norsk politi utafor den amerikanske ambassaden. Allikevel bidro det til at Vietnamkrigen kom til å spille en helt personlig og direkte rolle for mange av dem som kom til å danne kjerna i den nye ml-bevegelsen. For mange av dem som kom til etterpå også. Vietnamkrigen spilte jo i det hele tatt en nøkkelrolle i utviklinga av denne bevegelsen. AKP(m-l)s seinere internasjonale engasjement har jo ikke blitt båret fram av noen tilsvarende bevegelse, verken i partiet eller utafor det. Men politisk har det vært og er en viktig faktor i å forme partiets profil, og har skaffet det respekt og kontakt fra mange hold.

Det er ingen grunn til å tro at det ikke

igjen vil komme saker som vil engasjere bredt og dypt. Støtta til Solidaritet i Polen har vel i alle fall vist slike tendenser. I den sammenhengen står AKP(m-l) godt rusta.

AKP har ikke bare gått inn i, men også videreutvikla, en tradisjon i den kommunistiske eller radikale delen av norsk arbeiderbevegelse. Med videreutvikla mener jeg at når det gjelder proletarisk internasjonalisme, er det blitt en konstant del av partiets politiske orientering. Det er også et bra utgangspunkt å slåss mot euro-sjåvinismen i fredsbevegelsen på.

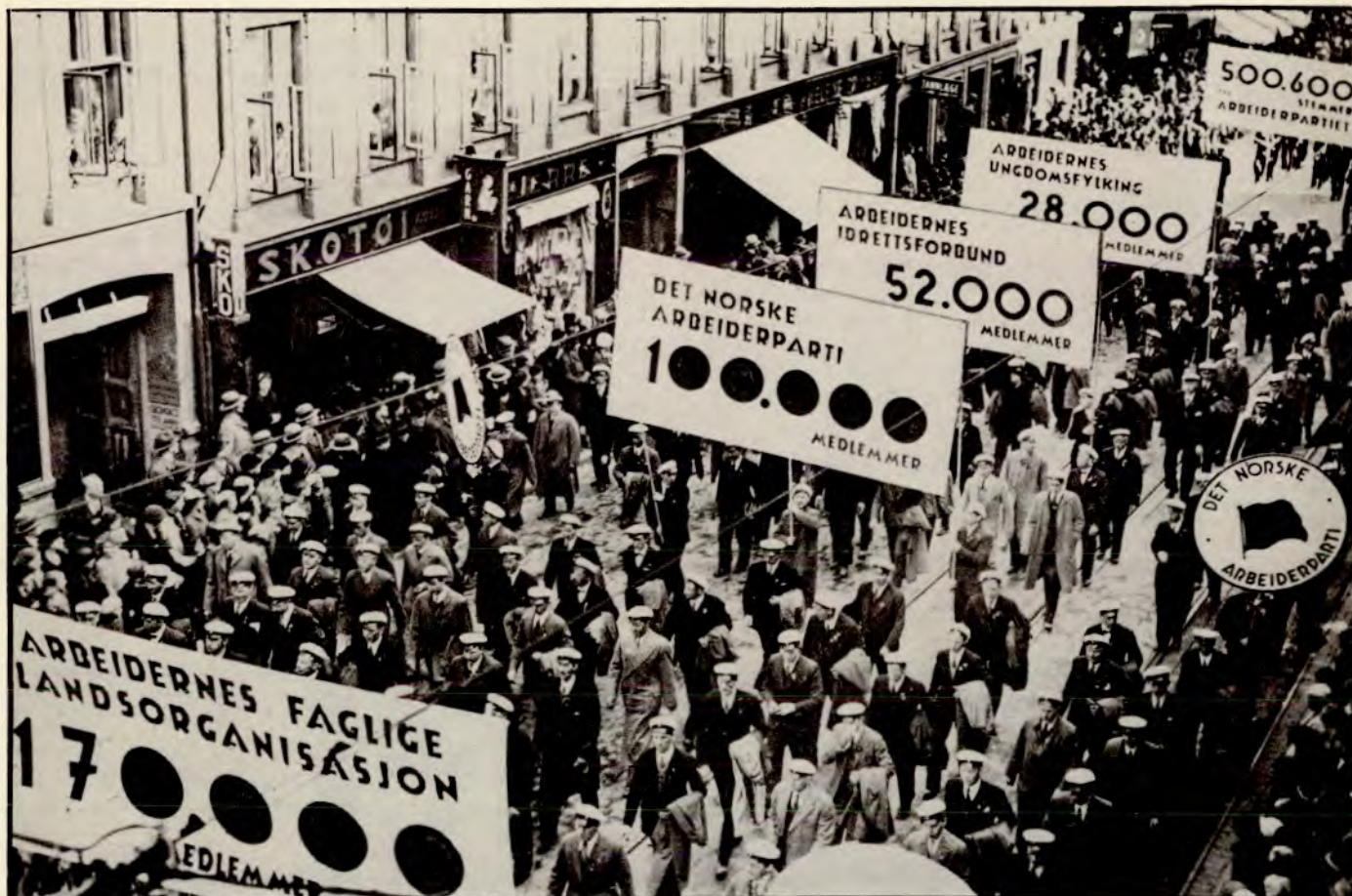
TRADISJONER I DEN REVOLUSJONÆRE SOSIALISMEN?

Hva så med tradisjonene i den revolusjonære sosialismen? Her kunne en sjølsagt gå inn på definisjoner av hva en skal mene med «revolusjonær

Støtte til Solidaritet i Polen, et godt eksempel på AKP(m-l)s internasjonale støttearbeid.

AKP(m-l) 10 ÅR

1. mai demonstrasjon Oslo 1935. (Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv)

mene bygde først på Gotha-programmet, så på Erfurt-programmet. Noen utarbeiding av norsk sosialisme var det ikke tale om. Det er vel heller et åpent spørsmål om hvor stor del av partiledelsen som var innforstått med sitt eget program.

Etter århundreskiftet blei DNA — i tråd med utviklinga i Tyskland og andre steder i Europa — stadig mer revisjonistisk og åpent reformistisk. Den opposisjonsbevegelsen som vokste fram, hadde to hovedkilder: Den halv-syndikalistiske Fagopposisjonen av 1911, og den mer marxistisk orienterte opposisjonen i ungdomsforbundet og studentforbundet. Disse forente seg i en felles opposisjon i de stormfulle åra etter 1. verdenskrig, og tok over ledelsen av DNA og LO i løpet av åra 1918–20. I 1919 meldte DNA seg inn i Kom-

intern. Dette var en helt særegen utvikling for Norge. Det vanlige i de vestlige landa var at de sosialdemokratiske partiene blei splitta, og en liten revolusjonær gruppering tilslutta seg Komintern. I Norge gikk ei lita gruppe ut til høyre (Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti), mens flertallet altså fulgte DNA inn i Komintern. Det var uten tvil uttrykk for at norsk arbeiderbevegelse var radikal. Men var det dermed også uttrykk for at den revolusjonære sosialismen har stått sterkt?

Spesielt den seirende opposisjonens (kalt «den nye retning») prinsipp- og taktikkuttalelser på landsmøtet i 1918 er blitt mye diskutert.

Jørn Magdahl, som har behandla dette grundig i hovedoppgava si (*Det norske Arbeiderpartis ideologiske utvikling 1887–1927. Talkning, på*

grunnlag av program og programmatisk vedtak), konkluderer slik: «'Den nye retning' seira på landsmøtet i 1918 med et prinsipp- og taktikkvedtak som var en kombinasjon av ei syndikalistisk inspirert masseaksjonslinje for den økonomiske kampen og en parlamentarisk reformistisk strategi for den politiskelitiske kampen.»

Det vil si at de aktivistiske og militante strømningene i arbeiderklassen som var massegrunnlaget for opposisjonsbevegelsen, fikk gjennomslag for sine krav. Den mer marxistisk pregede opposisjonen knytta til Ungdomsforbundet, fikk det derimot i liten grad når det gjaldt politisk makterobringstrategi. Her kan sjølsagt taktikk spille inn, men også at en mer marxistisk orientert makterobringstrategi faktisk ikke sto så veldig sterkt.

AKP(m-l) 10 ÅR

DNA's programmer blei til en viss grad influert av at de sto i Komintern. Allikevel er det klart at den dominerende ideologien var *tranmælismen*: Tranmælismen etter 1918 var en reformistisk teori med vekt på gradvis overgang til sosialismen gjennom «makterobring» i økonomien — i praksis gjennom økonomiske reformer. Fram til erobring av DNA og LO i 1918 la riktignok tranmælismen stor vekt på faglig kamp og aktivisme. Det viser igjen at der finnes det tradisjoner — både i teori og praksis. Men med den revolusjonære sosialismen har den lite å gjøre. DNA's tilslutning til Komintern må også ses på bakgrunn av denne sterke faglige aktivismen samt en veldig stor og

dyp begeistring for den russiske revolusjonen, og ikke egentlig i noen tilslutning til Kominterns prinsipper. I en viss forstand besto DNA's medlemskap i Komintern nettopp i en kamp mot disse prinsippene.

Så står vi igjen med NKP — født i kamp nettopp for den revolusjonære sosialismens prinsipper. Her må det vel være tradisjoner. I en viss forstand sjølsagt ja, fordi AKP tross alt bygger på den samme tradisjonen. Men NKP fikk aldri gjennombrudd for den revolusjonære sosialismen i Norge. NKP var et parti for faglig opposisjon, og i en kortere periode for internasjonalisme og anti-fascisme. Ellers var NKP *partiet uten eget program*. NKP tenkte sosia-

lisme ut fra Sovjet, ikke ut fra Norge. Det hadde, så vidt jeg kjenner til, ikke på noe tidspunkt noen egen analyse av det norske samfunnet, eller noen tilløp til en makterorbringingsstrategi for et land som Norge. Det hadde jo for øvrig heller ikke Komintern. Sin rolle som parti i Norge hadde NKP på helt andre premisser.

Dette var et fellestrekk med andre vestlige kommunistiske partier — sjøl om visse ting kan tyde på at NKP var mer enn vanlig usjølstendig. Allikevel ville det være helt feilaktig etter min mening å si at den viktigste årsaken til denne svakheten ligger i NKP's indre svakheter. Når KKP i Kina utvikla en revolusjonsstrategi og NKP ikke gjorde

Konstituerende landsmøte i NKP 1923. (Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv)

AKP(m-l) 10 ÅR

sosialisme», eventuelt om andre begreper er mer dekkende. I det hele tatt er dette et emne som både kunne og burde være gjenstand for en grundig undersøkelse. Allikevel mener jeg at det er mulig å gi et klart svar også uten slike avgrensninger og undersøkelser: Den revolusjonære sosialismen i Norge har svært *svake* tradisjoner. Her er det i liten grad noen tradisjon å gå inn i. Dette trenger utdypning.

Først en presisering. For å snakke om «revolusjonære sosialistiske tradisjoner» er det ikke nok at det faktisk har forekommet partier som har hatt slike termer på programmet. Det har det jo. Spørsmålet er om det har vært noe *mer* enn bare det, noe forsøk på å tillempe revolusjonære sosialistiske prinsipper på Norge på en eller annen måte. Og svaret mitt er at det er det ikke.

Vi kan starte med å ta utgangspunkt i DNA før revisjonismen slo igjennom etter århundreskiftet. En kan si at DNA i noen år sto på et klart sosialistisk program. Men like klart er det at det i stor grad dreide seg om lånte fjær. Ledelsen for den tidlige norske arbeiderbevegelsen var sterkt preget av den danske, og via den tyske. De tidligste program-

det, har det sjølsagt også med subjektive faktorer å gjøre. Men den viktigste *årsaken* ligger i at verken revolusjon eller folkekrig blei stilt som en oppgave for NKP i Norge på den måten det gjorde det for KKP i Kina. Det kan være viktig å huske på *hvor* lang tid og *hvor* mange kamper og nederlag det tok før KKP utvikla ei linje for makterobring i Kina. Da NKP plutselig i 1940 blei stilt overfor kravet om å utvikle både en strategi og taktikk for kampen mot okupasjonsmakta, og (i alle fall ideelt sett) en strategi for makterobring etterpå, var det mer enn partiet kunne makte. Og det synes jeg egentlig — hvis en tenker på hvor lite som var blitt krevd av partiet når det gjaldt sjølstendig analyse og strategi tidligere — ikke er så merkelig.

Kort oppsummert: Den revolusjonære sosialismen har svake tradisjoner i Norge. Det skyldes ikke først og fremst indre svakheter i de sosialistiske partie-

ne, men den fredelige og harmoniske utviklinga av landet vårt.

I STEDET FOR EN KONKLUSJON

I Røde Fane 6/73 i samband med NKPs 50-årsjubileum, skreiv vi: «AKP(m-l) har tatt opp den tråden som en gang blei rykket over av DNA, som NKP slapp — og som SF aldri fant».

I en viss forstand stemmer dette. Først og fremst er det en klar tradisjon når det gjelder faglige kamper og faglig opposisjon. I en viss forstand også når det gjelder proletarisk internasjonalisme, men her er tradisjonene svakere og mer springende. Når det gjelder revolusjonære sosialistiske tradisjoner i Norge, er det få tråder å plukke opp.

Når AKP(m-l) i dag først og fremst

AKP(m-l) 10 ÅR

fungerer som det Tron Øgrim kaller «streike»-partiet og «sør»-partiet, har vi forsåvidt glidd inn i og videreutvikla en tradisjon i norsk arbeiderbevegelse. I den grad vi har gått ut langs disse linjene har vi fått gjennomslag, ellers lite. Vi kan sjølsagt peke på at AKP(m-l) er for dårlig skolert, propaganderer for lite for sosialismen etc. Det er vel og bra, men utilstrekkelig hvis partiet ønsker å

forstå sin egen historie. Jeg har prøvd å vise gjennom noen eksempler hvordan partiet har blitt forma av det landet og de tradisjonene det har virka i. *Først og fremst har jeg villet gå løs på ideen om at et kommunistparti — i motsetning til alle andre partier og foreteelser i overbygninga — først og fremst skal forstås på bakgrunn av sin egen indre utvikling.*

Blir så konklusjonen at det er umulig å danne et kommunistisk parti i Norge, og at vi heller bør ta konsekvensen av det og omdanne AKP(m-l) til en eller annen form for venstreradikalt parti? Det er ikke min konklusjon. Vi har en teori som gjør det mulig å se under overflata ned til det vesentlige. En teori som gjør det mulig å se utbyttinga bak klassesamarbeidsfasaden, som gjør det mulig å se at kapitalismen nødvendigvis må gå under. På samme måte som den gjorde det mulig å se økonomisk krise og krigsfare på en tid da andre så nye, lyse tiår. Jeg har pekt på at en god del av denne teorien har vansker med å få gjennomslag i Norge. Men det betyr jo ikke at den er usann.

På den andre sida tror jeg nok at vi svært ofte har gjort denne teorien enklere og mer skjematisk enn den har vært, og at vi har vært altfor lite flinke til å skille godt fra dårlig. Å jobbe virkelig seriøst og kritisk med denne teorien og samtidig prøve å begynne å skjønne hva den betyr i Norge, er sjølsagt første oppgave. Kapitalen-studiene er en viktig begynnelse, dersom de tas alvorlig.

Men vi må vel også være klar over at hva som skjer med AKP(m-l) i tida framover også er avhengig av hva som skjer *utafør* partiet. Og ikke bare i Norge.

Etter den kinesiske utopiens sammenbrudd er vi kommet enda et skritt lenger bort fra Komintern-tradisjonen. Jeg har vansker for å tenke meg at et nytt sosialistisk land vil kunne spille den rolla som Kina har gjort når det gjelder idyllisering og blind kopiering. Og det skal vi være glade for. Men kommunismen kan aldri bli reint nasjonal. Noe av det mest løfterike jeg har sett i det siste, også for AKP(m-l)s framtid, er intervjuet med den delegasjonen som har vært i Latin-Amerika (Klassekampen, 24/12-82). Her peker de på at maoismen er en viktig kraft i ei rekke land som går svanger med revolusjon. Kanskje vil det vise seg at det er den proletariske internasjonalismen som vil komme til å bety mest for AKP i åra som kommer?

(Foto: Samfoto A/S)

28 punkter om og proletaria

Et forsøk på å sammenfatte et standpunkt i sosialismedebatten

Socialismedebatten har pågått ei tid, og skal føres videre fram til AKP(m-l)s landsmøte i 1984. For å konsentrere debatten, er det nødvendig å prøve å formulere helhetlige standpunkter. Disse punktene representerer et slikt forsøk. Jeg har forsøkt å oppsummere noe av den debatten som har vært, og markere mest mulig klare standpunkter for å spore til videre diskusjon. Punktene har fått en mest mulig teseprega form, slik at standpunktene skal tre mest mulig klart fram og ikke drukne i teksten.

Av Pål Steigan

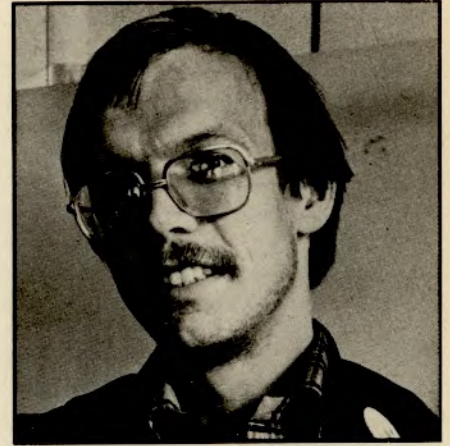
1. Den grunnleggende motsigelsen i kapitalismen er motsigelsen mellom den samfunnsmessige produksjonen og den private tilegnelsen. Denne motsigelsen skjerper de indre konflikterne i det kapitalistiske systemet og vil med lovmessig nødvendighet føre til at kapitalismen bryter sammen.

2. Denne motsigelsen skaper anarki i produksjonen og dermed overproduksjonskriser, der massene med skjebnens ironi får sine levevilkår forverra, ikke fordi det mangler samfunnsmessige goder, men fordi det er produsert for mye av dem. Kapitalismen produserer massearbeidsløshet, fattigdom og nød. Dette er grunnleggende. På tross av dette kan kapitalismen i perioder og for

avgrensa områder føre til en midlertidig økning av massenes velferd. En slik periode var perioden etter 2. verdenskrig i de rikeste industrilanda. Nå er denne oppgangskonjunkturen brutt og kapitalismen er på vei inn i ei krise som kan bli den djupeste noensinne. Millioner av arbeidsløse, fattigdom og sosial nød vil høre til dagens orden. Ingen «tiltak» eller «vidunderkurer» kan endre dette. Varig trygghet kan arbeiderklassen bare sikre seg gjennom å avskaffe kapitalismen og skape et sosialistisk samfunn.

3. Den samme motsigelsen fører til rovdrift på naturressursene. De samfunnsmessige produktivkreftene er så enorme at en privat bruk av dem setter menneskehetens framtid i fare. Styling av ressursbruken, planmessig husholding med jordklodens energi, vann, råstoffer, biosystemer osv. er umulig innafor markedsøkonomien. Ei løsning av denne stadig mer akutte konflikten forutsetter avskaffing av kapitalismen og innføring av sosialistisk planøkonomi.

sosialisme tets diktatur

Pål Steigan på besøk i Kina.

SOSIALISME-DEBATT

4. Det imperialistiske verdenssystemet har skapt noen få rike industriland som lever på utplyndring av det store flertallet av jordas befolkning. Marx' tese om at kapitalismen avler rikdom ved den ene polen og fattigdom ved den andre, bekreftes i verdensmålestokk som aldri før. Ei avgjørende forutsetning for den relative politiske stabiliteten er den imperialistiske superprofitten som de rike landa skaffer seg på bekostning av det store flertallet av jordas befolkning. Dette har skapt sultkatastrofer med dødslistes så lange som de største krigene, og har kasta hundrevis av millioner mennesker ut i en bønnlaus fattigdom og elendighet. Enhver reform i form av «den grønne revolusjon» eller u-hjelp er ute av stand til å endre dette. De har som oftest vist seg å ha det motsatte resultatet av det de sa seg å ville oppnå. Elendigheten, masedøden, sulten og den grenselause utarminga er et produkt av sjølve det imperialistiske, altså kapitalistiske, systemet, og kan bare løses ved at kapitalismen avskaffes.

5. Imperialisme betyr krig. «Etterkrigstida» har vært en sammenhengende periode med imperialistiske kriger og nasjonale frigjøringskriger. Imperialismen holdes oppe ved hjelp av væpna makt, og kan bare styrtes ved væpna makt. Imperialisme betyr også rivalisering mellom imperialistiske makter om verdensmarkedet. Denne kampen føres med økonomiske midler, med diplomati, med handelskriger, men vil til slutt føre til imperialistiske omfordelingskriger. Dette vil være menneskehetens skjebne så lenge profitten er den grunnleggende drivkrafta i samfunnsøkonomien. I dag er det supermaktene Sovjet og USA som i første rekke rivaliserer om verdensherredømmet og driver fram forberedelser til en ny verdenskrig, en krig mer ødeleggende og blodig enn noen krig tidligere i verdenshistoria. Et system som bare kan leve ved på nytt og på nytt å skape grunnlaget for slike gigantiske ødeleggelser, et slikt system har kommet på kollisjonskurs med menneskeheten. Kamp for varig fred kan bare bety kamp for å avskaffe imperialismen, alt-

så hele den moderne kapitalismen i det hele tatt.

6. Den nye teknologiske revolusjonen åpner veldige nye perspektiver for menneskeheten. For første gang i menneskets historie åpner det seg muligheten for et samfunn der mennesket frigjøres fra trellinga for det daglige brød. Men så lenge denne teknologien beherskes av kapitalismen, vil den i stedet føre til enda større arbeidsløshet og enda mer sosial nød. For å virkeliggjøre den nye teknologiens positive muligheter for menneskeheten på en helhetlig og allsidig måte, er det nødvendig å avskaffe kapitalismen. Samtidig som dette er en nødvendighet, skjerper nettopp den nye teknologien den grunnleggende motsigelsen mellom samfunnsmessig produksjon og privat tilegnelse og driver dermed kapitalismen ytterligere mot sitt endelige sammenbrudd.

7. Kapitalismen gjør delvis innrømmelser til produktivkreftenes samfunnsmessige karakter, fra innføring av aksjeselskaper via trustar og monopoler og opp til statsmonopolkapitalismen. Men dette løser ikke konflikten, men setter den bare på spissen, i siste instans som en kamp mellom imperialistiske land. Kapitalismen er ute av stand til å reformere bort sjølve kjerna i konflikten, nemlig den private tilegningen, og derfor er den grunnleggende konflikten like uløst.

8. Det hevdes at det er forbløffende hvor dyktig kapitalismen er til å overleve. Dette er bare forbløffende utfra et utålmodig revolusjonært perspektiv som både marxismens klassikere og den revolusjonære bevegelsen til tider har gitt uttrykk for. Men som økonomisk system er kapitalismen ung. Føydalismens *endelige* nederlag i Europa skjedde i vårt århundre. På tross av at kapitalismen er et så ungt system, er det forbløffende hvor raskt det er kommet opp i helt uløselige og opprivende motsigelser.

9. I vår tid er massene i den tredje verden den viktigste revolusjonære krafta mot imperialismen. Den anti-imperialistiske revolusjonære bevegelsen i dis-

se landa utgjør i vår tid en integrert del av den proletariske verdensrevolusjonen. Det er i den tredje verden vi finner hovedkrafta og det største potensialet for den sosialistiske revolusjonen. I forhold til massene i den tredje verden er proletariatet og massene i industrilanda foreløpig ei kraft i annen rekke.

10. Vårt mål er kommunismen. Vi slutter oss til Marx sin analyse som forutsetter at det kapitalistiske systemet avskaffes og erstattes av det kommunistiske klasseløse samfunnet. Den kommunistiske revolusjonen kan ikke seire for alvor i ett enkelt land. Den er internasjonal.

11. Veien til det klasseløse samfunnet går gjennom en sosialistisk revolusjon og et sosialistisk overgangssamfunn. Hovedkrafta i denne revolusjonen må være den klassen som er grunnleggende antagonistisk til den kapitalistiske produksjonsmåten, nemlig det moderne proletariatet.

12. Men fordi kapitalismen også trykker andre deler av befolkninga ned og driver ekstraplyndring av dem, vil proletariatet kunne vinne dem som forbundsfeller i revolusjonen. I Norge er de lavere delene av intelligentsiaen, funksjonærene og de midlere og lavere delene av bonde- og fiskeribefolkninga de viktigste av disse forbundsfellene.

13. All historisk erfaring viser at dersom borgerskapets makt for alvor er trua, så vil det bruke voldsmakta: militærapparat, politi, spesialstyrker, fengsler, domstoler til å slå ned arbeidsfolk. Derfor må revolusjonen nødvendigvis være væpna.

14. En revolusjon kan ikke gjennomføres uten at det foreligger en revolusjonær situasjon. En revolusjonær situasjon oppstår når den herskende klassen er i krise og ikke kan styre lenger på den gamle måten og massene ikke vil la seg styre på den gamle måten, og det dessuten er en omfattende massebevegelse.

Det er ei avgjørende forutsetning for at revolusjonen skal lykkes og sosialismen utvikles, at det finnes et sterkt, godt organisert kommunistisk parti med djupe røtter i det arbeidende folket

SOSIALISME-DEBATT

Forsvarere av den første proletære revolusjonære kraft i menneskehetens historie (Paris-kommunen) på barrikadene.

og med en god innsikt i den marxist-leninistiske teorien og evne til å anvende den på sitt eget lands forhold.

Dette partiet må ha en reell særstilling i det sosialistiske samfunnet. Delvis vil det ha det som revolusjonens mest konsekvente parti. Delvis vil det ha det som det partiet som mest konsekvent bygger på og forsvaret den vitenskapelige sosialismen. Det sosialistiske samfunnet må ha som sitt erklærte mål å utvikle seg i retning det klasseløse samfunnet. Denne målsetninga må også prege statens virksomhet, skoleverket, de statlige mediene osv. Kommunistpartiet vil være det eneste partiet som fullt ut representerer denne målsetninga og vil derfor ha en politisk særstilling i kraft av det.

Uten et parti som spiller denne rollen kan ikke sosialismen befestes, og slett ikke utvikles i retning kommunismen.

15. Overgangen fra det kapitalistiske til det kommunistiske samfunnet dekker en forholdsvis lang periode. I økonomien må dette være et sosialistisk samfunn der de viktigste produksjonsmidlene er på samfunnets hender, der planøkonomien er det grunnleggende og markedet bare spiller en underordna

rolle. På grunn av den arbeidsdelinga som dette samfunnet har arva fra kapitalismen, og som bare kan endres grunnleggende ved en allmenn høyning av produksjonen og det teknologiske nivået, vil det fortsatt finnes klasser i dette samfunnet og dermed klassekamp. For å hindre tilbakegang til kapitalismen er det nødvendig at dette overgangssystemet har karakter av proletariatets diktatur, slik kapitalismen har karakter av borgerskapets diktatur.

16. Fordi sosialismen er et overgangssamfunn der det fortsatt finnes en sterk arv fra kapitalismen i arbeidsdeling, økonomi osv., vil det være sårbart for en degenerering. En sosialisme som nøyer seg med å reproducere seg sjøl, vil med nødvendighet konsolidere klasseskillene og dermed være på god vei inn i statskapitalismen. Under sosialismen må arbeiderklassen mest mulig direkte styre produksjon og stat. Men nettopp på grunn av arbeidsdelinga, skillet mellom åndsarbeid og manuelt arbeid osv., vil dette i den første tida bare delvis kunne oppnås. Arbeiderklassen er da nødt til å sikre makta si gjennom ulike mellomledd, der det

kommunistiske arbeiderpartiet er det viktigste. Det er også av avgjørende betydning for arbeiderklassens makt at det finnes en folkehær som er dominert og leda av kommunister og virkelige revolusjonære og at det sentrale statsapparatet består av folk som er lojale mot sosialismen og revolusjonen. Når utviklinga er kommet så langt at slike mellomledd blir overflødige, er ikke arbeiderklassen lenger noen arbeiderklasse.

Et sosialistisk samfunn må ha som sin grunnleggende oppgave å skape de materielle og politiske forutsetningene for ei slik utvikling. Dette omfatter fra første øyeblikk tiltak som arbeiderkontroll, masseskolering av arbeiderklassen osv. Men de politiske tiltaka aleine kan ikke løse denne oppgava. De må bygge på et solid materielt fundament og svare til det.

17. I sjølve revolusjonsfasen og i perioden kort etterpå utgjøres det største potensialet for kontrarevolusjon av imperialismen og det borgerskapet som er styrta. Den sosialistiske staten må derfor treffe særskilte tiltak for å holde klassefienden av denne typen nede.

18. Erfaringene viser imidlertid at det etter ei tid vil oppstå en fare fra en annen kant. Sjøl om den private eiendommen til produksjonsmidlene er avskaffa, vil statsbyråkratiet, bedriftslederne, byråkratiet i de økonomiske institusjonene og i regjeringspartiet stå i en stilling som skiller dem fra arbeiderklassen og andre arbeidsfolk. Det eksisterer derfor en konstant fare for at dette sjiktet konstituerer seg som et nytt borgerskap gjennom en fredelig kontrarevolusjon innafra. Dette problemet er et av de mest akutte problemene å løse teoretisk og praktisk for den internasjonale kommunistiske bevegelsen.

19. Det er blitt hevda at årsaken til dette problemet ligger i den leninistiske partimodellen, i teorien om det ledende partiet osv. Dette må avvises som ei idealistisk historieoppfatning. Sant nok er ikke det leninistiske partiet immun mot degenerering, slik historia har vist. Men den samme historia viser at heller

SOSIALISME-DEBATT

ingen annen *struktur* er immun, slik vi har sett fra det viktigste historiske alternativet til det leninistiske partiet, nemlig sosialdemokratiet. «Massepartiet», fraksjonsfriheten og fravær av partinormer har ikke hindra at de sosialdemokratiske partiene har blitt borgerskapets viktigste partier. Ideen om «den ideelle struktur» som skal løse problemet er like uvitenskapelig som drømmen om de vises stein. Også det leninistiske partiet kan degenerere, men sammenlikna med alternativene, står det leninistiske partiet vesentlig sterkere også mot degenerering, for der finnes det en vitenskapelig teori, det finnes normer mot korrupsjon og karrierisme osv. Erfaringene viser at når sosialistiske land har utvikla seg i negativ retning, så har det ikke vært på grunnlag av praktisering av de leninske partiprinsippene, men nettopp ved at disse er blitt krenka eller satt til side. Det grunnleggende problemet ligger i den sosialistiske basisen, i det at sosialismen på alle måter er et samfunn som nettopp er født av kapitalismen, med dens arbeidsdeling, småproduksjon, osv. Disse materielle forholda vil gjenspeile seg i enhver del av overbygninga, også i fagforeninger eller partier organisert på andre måter enn det leninistiske. Den eneste grunnleggende måten å løse problemet på, er å skape de materielle vilkåra for å bryte endelig med klassesamfunnet.

20. I studiet av positive og negative erfaringer med sosialismen er det nødvendig å skille mellom hva som er nødvendige produkter av det sosialistiske systemet og hva som er sekundært eller til og med står i motstrid til sosialismen. Svært mye av det folk reagerer negativt på fra sosialismens historie er sekundære forhold eller forhold som til og med er i motstrid til sosialismens innhold.

21. Da den russiske arbeiderklassen gjorde revolusjon, gjorde de det med et svært dårlig utgangspunkt. Arbeiderklassen utgjorde et lite mindretall av den samla befolkninga, landsbygda var svært tilbakeleggende, de økonomiske vanskene var enorme, kulturnivået var lavt osv. Dessuten gjorde Russland revolusjon aleine.

Dette tvang bolsjevikene til å gjøre store konsesjoner i forhold til sitt kommunistiske program. På tross av Lenins teser om å knuse det borgerlige statsapparatet, var arbeiderstaten nødt til å trekke inn store deler av det gamle byråkratiet i staten, bedriftene, hæren og andre deler av samfunnet.

Dette ga borgerskapet en stilling innafor arbeiderstaten som var en helt annen enn den som programmet forutsatte. Denne erfaringa viser hvor uhyre vanskelig det er å gjøre et virkelig brudd med det gamle samfunnet. På tross av et høyere allment kulturnivå vil arbeiderklassen i Norge stå overfor et tilsvarende problem med et komplisert og omfattende statsbyråkrati og med en embetsmannsstand som blei grunnlagt på 1660-tallet og har vært sjøl-rekrutterende siden.

22. Den russiske revolusjonen sto i en økonomisk tvangssituasjon og under presset fra imperialistisk krig og blei derfor tvunget til ekstraordinære tiltak. Disse tiltaka kan diskuteres, men ingen kan late som om Sovjet hadde muligheten til å velge fritt på øverste hylle blant positive muligheter.

Et nødvendig tiltak var utviklinga av et eget teknokrati. Uten dette sjiktet hadde enhver organisering av økonomien vært umulig. Men samtidig blei det skapt et sosialt sjikt som seinere skulle bli kimen i det nye borgerskapet som tok makta i staten.

Den eneste organisasjonen som for alvor kunne ha vært ei motkraft til denne utviklinga, partiet, blei svekka i denne tida. Dette var katastrofalt. I stedet for å trekke den slutninga at en skal svekke det kommunistiske partiet, vil vi styrke det, styrke dets nivå, klasse-sammensetning, dets demokratiske sentralisme og dets forbindelse med arbeiderklassen.

23. Den russiske revolusjonen avla også en del forhold som er fremmede for marxismen og leninismen, og som vi må ta avstand fra på revolusjonært grunnlag.

— **Persondyrkinga** er i strid med marxismen og ei levning av føydale tradisjoner i partiet. Når Stalin blei gjenstand for grenselaus persondyrking og

Mao blei dyrka nesten som en guddom og heva over partiet, så er dette ikke et produkt av den demokratiske sentralismen, men alvorlige prinsipielle brudd på den.

— Systemet med **livslange verv** er også i strid med en virkelig demokratisk sentralisme. Det er sunt for et normalt demokratisk liv i partiet at folk ikke fryser fast i ledende stillinger, men er gjenstand for kritikk og normale utskiftninger. I Kina utvikla det seg et gammelmannsvelde, som med all respekt for veteraner og eldre kamerater, virka direkte undertrykkende på partidemokratiet og partiets vitalitet.

— Systemet med **ensretta presse og massemedia** er heller ikke noen følge av marxismen. Marxismen er kritisk i sitt vesen. Med ensrettinga forsvinner kritikken og dermed evnen til å søke sannheten fra fakta. Ensrettinga i de sosialistiske samfunna må oppfattes som ei gjenspeiling av de halvføydale forholda som disse samfunna sprang ut av. Ikke alle disse landa hadde en slik ensretta tradisjon. Men de blei påtvunget det fra «senteret» i Moskva.

— Ideen om at partiet kunne eller

At Mao blei dyrka nesten som en guddom, representerte et alvorlig prinsipielt brudd på den demokratiske sentralismen.

SOSIALISME-DEBATT

burde avgjøre ei og bare ei linje for vitenskap og kunst er heller ikke i samsvar med marxismen. Det gjør vold på marxismen som kritisk vitenskap å «gjøre den gjeldende» på områder der den ikke har vitenskapelig dekning. Det følger ikke av den marxistiske materialismen eller politiske økonomien hva som er en rett biologisk teori eller hva som er en korrekt form i malerkunsten. Å gjøre krav på noe sånt skader vitenskap og kunst og stiller marxismen i miskreditt.

— Ideen om **storebrorpartier** følger heller ikke at marxismen, men er tvert om i strid med dens vesen. Det sovjetiske partiet under Stalin gjorde seg skyld i denne feilen og gjorde grove inngrep i de andre partienes indre liv. Dette gjenspeilte ikke bare ei uriktig oppfatning av marxismen, men også tendenser til storrussisk sjåvinisme. Det var hegemonistiske trekk i Sovjet allerede under Stalin, som seinere har tatt fullstendig over etter at det sosialistiske Sovjet blei sosialimperialistisk.

— **Rettsikkerhet.** Det er gjort alvorlige brudd på rettsikkerheten i de sosialistiske landa. Vi er for å undertrykke de kontrarevolusjonære og særlig når de forsøker å ta makta fra arbeiderklassen. Men som revolusjonære humanister er vi for å garantere rettsikkerheten også for revolusjonens motstandere. Ei motsatt holdning vil med nødvendighet korrumpere rettsapparatet og undergrave også det arbeidende folkets rettsikkerhet.

— **Partisystemet.** Vi mener ikke at ettpartisystem er en nødvendig følge av marxismen. Vi mener at kommunistpartiet må spille en ledende rolle i samfunnet, og at uten denne forutsetninga er oppfylt, kan ikke sosialismen sikres. Men vi er for at også andre partier skal være tillatt. Eneste unntak er når de truer sosialismens eksistens. Her bør sosialismen — i likhet med kapitalismen — ha sine unntakslover. Men under normale forhold bør retten til å organisere seg politisk, inkludert i politiske partier, gjelde.

— **Nomenklatura.** I Sovjet blei det innført et privilegesystem, den såkalte nomenklatura. Vi er mot slike systemer og mener at partitillitsmenn og partiets

folk i statsbyråkratiet skal ha en levestandard på linje med vanlige arbeidsfolk. Derimot kommer ikke sosialismen utenom å kjøpe borgerlige eksperter ved å gi dem materielle fordeler. Det er heller ikke riktig å føre en lønnspolitikk som gjør at ekspertene og de best kvalifiserte fagfolka forlater landet i stor stil. Det grunnleggende lønnsprinsippet for sosialismen er lønn etter arbeid.

— **Sensur og informasjon.** Her har det vært mye skadelig og negativt i de sosialistiske landa. Etter vårt syn er en mest mulig fri informasjon når det gjelder fakta om ens eget land og indre forhold og når det gjelder verden for øvrig ei forutsetning for et virkelig sosialistisk demokrati. Vi tar skarp avstand fra tendenser til historieforfalskning, hemmeligholdelse av statistikk, løgn om indre forhold og forhold i utlandet som dessverre har eksistert i sosialistiske land. Vi ser også dette som alvorlige brudd med marxismens vesen.

— **Kultur og moral.** Vi er for at samfunnet skal fremme en proletarisk og solidarisk moral, og at partiet skal fremme revolusjonær arbeiderkultur. Men vi er mot kulturell ensretting og for kulturelt mangfold. Vi ser også mye av det som er presentert som sosialistisk moral, som gjenspeilinger av kristen og liknende moral i rød forkledning. Eksempler på dette er «den gode sosialistiske mor» i Stalins Sovjet, og de tydelige restene av konfusianisme i dagens Kina. I et sosialistisk Norge vil vi sikkert også oppleve indremisjonskommunister som ser sosialismen som den avgjørende muligheten til å bli kvitt dans på lokalet og anna sedløyse. At levningene fra det gamle samfunnet vil gjenoppstå i slike former, er ikke til å unngå, men må heller ikke forveksles med marxismen.

— **Fagforeningene.** Tendensen til å gjøre fagforeningene til reine velferdsorganisasjoner, tendensen til å gjøre dem til underbruk av partiet eller staten, ideen om at arbeiderne ikke trenger streikeretten når de har statsmakta, må alle avvises. Sjølsagt må arbeiderklassens parti spille en mest mulig ledende rolle i fagforeningene, men det må være gjennom sin politiske linje. Organisatorisk må fagforeningene være

sjølstendige interesseorganisasjoner for arbeiderklassen. Streikeretten garanteres.

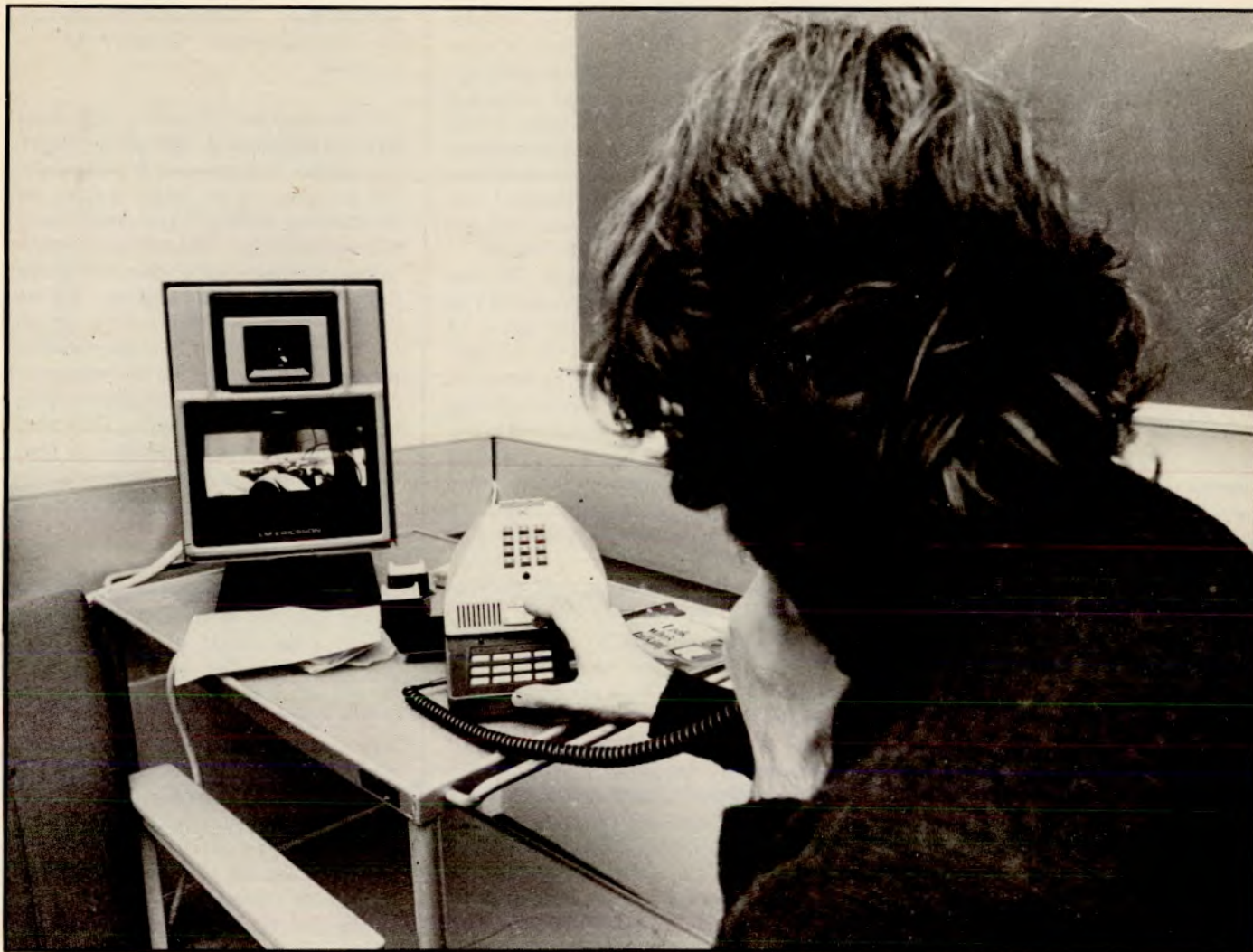
24. Revolusjonen vil seire i ulike land på ulike tidspunkter. Sjøl om den kommunistiske revolusjonen er internasjonal, vil revolusjonen måtte utvikles fra de konkrete vilkåra i hvert enkelt land. De revolusjonære må lære av hverandre over landegrensene, men det finnes intet forbilde som kan kopieres. Når de utvikler de revolusjonære institusjonene, masseorganisasjoner, økonomiske planer, lovverk osv., må de revolusjonære ta hensyn til virkeligheten i sine egne land og finne former og tiltak som passer der. Derfor vil formene for proletariatets diktatur være varierte, det er det revolusjonære innholdet som vil være felles.

25. Det mest sannsynlige er at det oppstår en revolusjonær situasjon i Norge samtidig med en større internasjonal krise, krig, økonomisk sammenbrudd e.l. Det er da også mest sannsynlig at det oppstår en revolusjonær situasjon i mange land samtidig, slik det flere ganger før har skjedd i Europa. Det er derfor mulig at sosialismen i Norge vil seire samtidig med sosialismen i flere europeiske land. Det vil gjøre utgangspunktet for revolusjonen vesentlig lettere enn om sosialismen bare seirer i Norge aleine.

Men om det siste skulle skje, vil den norske arbeiderklassen og folket sjølsagt ikke ha noe annet alternativ enn å bygge sosialisme i ett land. Dette er ei oppgave som var vanskelig nok i kjempeland som Sovjet og Kina, og som vil bli ytterst vanskelig i et lite land som Norge.

Sjøl om en unngår store ødeleggelser som følge av krig, vil den sosialistiske oppbygginga stå overfor mange problemer. Nesten halve Norges forbruk er importert, landet er derfor sårbart for handelsblokade og internasjonale konjunktursvingninger. Et sosialistisk Norge må satse langt mer på sjølberging enn Norge av i dag, ikke minst av omsyn til internasjonal solidaritet. Økonomien kan ikke baseres på import av billige råvarer fra den tredje verden. Mye av næringsstrukturen må legges

SOSIALISME-DEBATT

Sosialisme kombinert med moderne teknologi vil gi store muligheter til desentralisering av produksjonen. Foto: Klassekampen.

om. Med en planøkonomi og ei full mobilisering av initiativet til det arbeidende folket, er det mulig å utnytte ressursene i Norge på en langt mer økonomisk og allsidig måte enn i dag. Men full sjølberging vil verken være ønskelig eller mulig. De økonomiske banda til verdensmarkedet vil være en stadig trussel mot det sosialistiske systemet. Dette understreker at en endelig seier for sosialismen bare kan oppnås i verdensmålestokk.

26. Sosialismen vi åpne enorme muligheter. Den vil frigjøre produktivkreftene, slik at menneskelige og materielle

ressurser som i dag går til spille, vil kunne utnyttes langt bedre og mer allsidig. Hvis vi forutsetter at sosialismen kan bygge på de eksisterende produksjonsmidlene, teknologien og en høyt utdanna befolkning, vil et sosialistisk Norge stå overfor muligheter som ikke noe sosialistisk land har hatt til nå. Mens datateknologien f.eks. under kapitalismen vil bety økende arbeidsløshet, vil den under sosialismen bety reduksjon av arbeidstida, økende muligheter til kurs og videreutdanning og økende muligheter til å bygge ned skillet mellom åndsarbeid og manuelt arbeid.

Sosialismen vil raskt kunne avskaffe boligmangelen ved ekspropriasjon og omfordeling av boliger. Den vil raskt kunne trekke boliger, daghjem, nærtransport og ei lang rekke tjenester ut av varesirkulasjonen.

I et monopolisert kapitalistisk land som Norge vil ekspropriasjon av monopolene og finanskapitalen med ett slag gi den sosialistiske staten en kontroll over alle nervesentrene i det økonomiske livet og størstedelen av økonomien. Hvilket tempo som skal brukes og hvilke overgangsordninger som skal tas i bruk overfor småkapitalister og

SOSIALISME-DEBATT

andre småprodusenter, blir et taktisk politisk spørsmål.

Sosialisme kombinert med moderne teknologi vil gi store muligheter til desentralisering av produksjonen og en gradvis løsning av motsigelsen mellom by og land. Allerede i dag er disse mulighetene til stede, men de kan ikke utnyttes i stor grad fordi de kapitalistiske markedslovene hindrer det.

For å nå fram til kommunismen er det nødvendig at produksjon og teknologi utvikles langt ut over det som er oppnådd under kapitalismen. Utviklinga av produksjonen må derfor hele tida være en vesentlig del av sosialismens målsetning.

27. Sosialismen vil skape forutsetningene for å oppheve all kvinneundertrykking, men det er ikke det samme som at dette vil bli oppnådd på kort sikt. For å oppheve kvinneundertrykkinga er det nødvendig å oppheve privateiendommen, oppheve den borgerlige familien, sosialisere husarbeidet mest mulig og gjøre omsorgen for barna til samfunnets ansvar. Sjøl om privateiendommen i hovedsak oppheves under den første tida av sosialismen, vil rester av den fortsette å eksistere i lang tid, samt lavere former for gruppeeidom. Familien vil sjølsagt ikke opphøre ved dekret, det er spørsmål for samfunnet om å legge vilkåra til rette for ei utvikling i den retninga. Denne utviklinga vil støte mot praktiske vansker, religiøse og politiske fordommer osv.

Under hele denne tida vil elementer av kvinneundertrykkinga fortsette å eksistere. Det vil derfor være nødvendig med særegen kvinnekamp og særegen kvinneorganisering for å sikre at utviklinga går i rett lei. Full kvinnefrigjøring på alle områder forutsetter kommunisme, på samme måte vil sosialismen ikke kunne virkeliggjøre kommunismen uten å kjempe fram full kvinnefrigjøring.

28. De politiske institusjonene under sosialismen kan ikke bygge direkte på de borgerlige styringsformene. Den borgerlige parlamentarismen er utvikla som et skinndemokrati som gir folket illusjoner om at det bestemmer, samtidig som makta ligger udelt i kapitalist-

Sosialismen vil skape forutsetningene for å oppheve all kvinneundertrykking. Foto: Klassekampen.

klassens hender. I motsetning til det parlamentariske skinndemokratiet trenger det arbeidende folket et virkelig demokrati. Sjølsagt må frie og hemmelige valg være en del av dette systemet. Men systemet må også være mest mulig direkte og binde sammen de besluttende og utøvende organene. Systemet må også være slik at det i størst mulig grad favoriserer arbeidsfolk, samtidig som det holder borgerskapet nede. Ideer om det reine og

klasselause demokratiet er uvitenskapelige og uhistoriske. Borgerskapet har store fordeler i forhold til arbeiderklassen gjennom lange erfaringer i styring, manipulasjon, med utstrakte kontakter, faglig ekspertise osv. Om arbeiderstaten i «demokratiets navn» ikke bevisst diskriminerer borgerskapet og undertrykker det, vil det ikke vare lenge før borgerskapet er tilbake ved makta.

Folkekrigen i Afghanistan — etter 3 år

«3 år har Sovjets krigsmaskin vunnet erfaringer i et fjelland som vårt eget. Den som ikke studerer åssen denne krigsmaskina arbeider, stikker hue i sanda. I like mange år har den afghanske motstandsbevegelsen utvikla sin slagkraft. Deres erfaringer er dyrekjøpte. Ingen norsk patriot kan se bort fra dem.

«Vi var uforberedt», forteller folk i motstandsbevegelsen. Gang på gang ble vi advart mot å bli tatt på senga av Sovjet. En gjennomgang av geriljaens erfaringer reiser flere spørsmål: Er venstresida i Norge forberedt organisatorisk? Har vi militær innsikt? Bruker vi førkrigs-situasjonen effektivt? Før du leser denne artikkelen, kan det være på sin plass å tenke gjennom disse spørsmåla. De bør ligge i bakhue når du leser artikkelen. Det var i høy grad det afghanske motstandsfolk ønska da de fortalte om den militære situasjonen i sitt eget land.

Av Per Gunnar Gabrielsen

Etter tre års krig mellom de sovjetiske invasjonstyrkene og geriljaen i Afghanistan, er det mulig å slå fast følgende:

- Sovjet har en militær hovedlinje som bygger på massiv krigføring i flatland. Denne hovedlinja gjør det umulig å nedkjempe en folkehær i et fjelland som Afghanistan.
- Det siste året har Sovjet utvikla nye metoder i anti-geriljakrigføring med hjelp av kubanske og vietnamesiske eksperter. Det gjør sovjethæren effektiv, men hovedlinja står fast.
- Geriljaen gjør framskritt. De viktigste vinningene er økt forståelse for nasjonal enhet, økt militær innsikt.
- Krigen er *langvarig*. Det er et langt sprang fra den nåværende geriljafasen, den strategisk defensive fasen, fram til en strategisk offensiv med regulære, store styrker.
- Tre betingelser må oppfylles før dette spranget er en realitet: 1. Nasjonal enhet på grunnlag av stammene i Afghanistan, 2. Moderne, tyngre våpen. 3. Økt internasjonal støtte til motstandsbevegelsen.

Summert opp er det klart at Sovjet forsøker å vinne full kontroll, men klarer det ikke. Motstandsbevegelsen styrker seg og kan vinne krigen. Myten om at krigen i Afghanistan er en statisk krig, er falsk. Den er farlig fordi den skader støttearbeidet, «støtte til Afghanistan fører likevel ikke til seier».

Da Sovjethæren rulla inn i Afghanistan jula -79, var det ikke resultat av en plutselig, ny interesse i Kreml. Det var resultat av systematisk arbeid med spor helt tilbake til midten av 50-tallet. Spesielt de siste tjue åra har Sovjet arbeidet planmessig for å vinne kontroll i Afghanistan. Under dekke av «modernisering» involverte Sovjet seg i utbygging av veier og flyplasser (skreddersydd til en seinere invasjon), plasserte «eksperter» i administrative nøkkelstillinger og i hæren. Sovjet skaffa seg

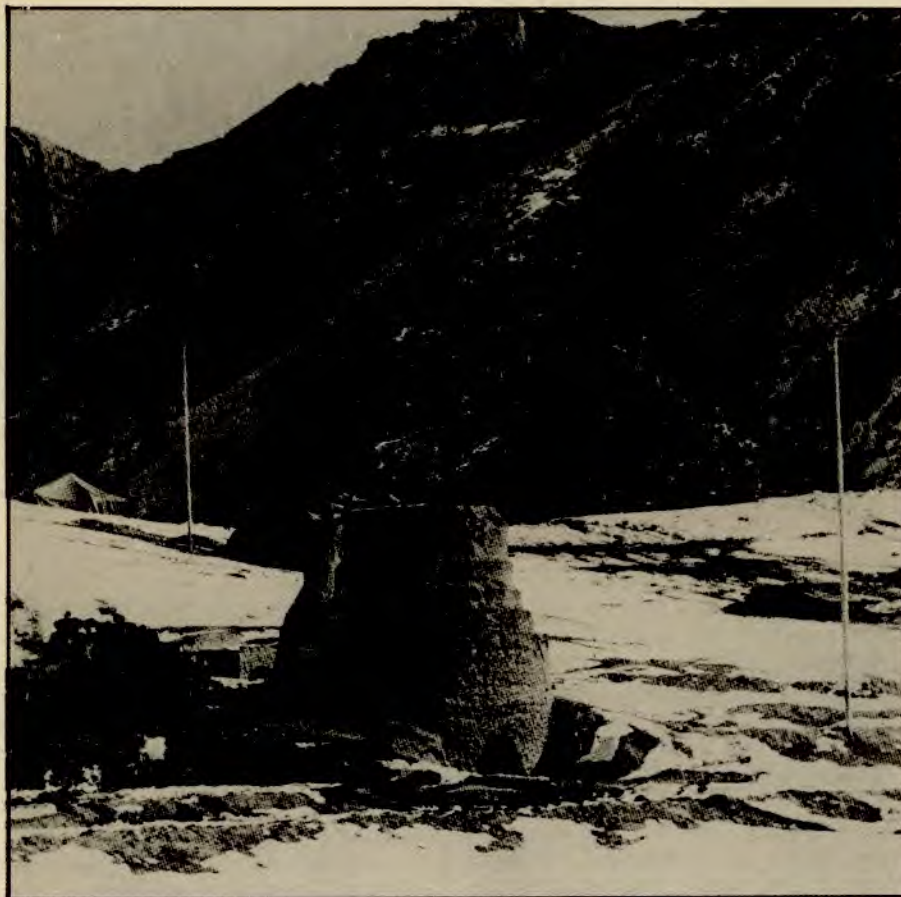
politisk støtte ved å utdanne afghanske intellektuelle ved sovjetiske universiteter og høyskoler, bygge opp et pro-sovjetisk parti som seinere blei statsbærende etter kuppet til Taraki. Og Sovjet sikra seg militær kontroll ved sine «eksperter» i den afghanske militærutdanninga og ved å utdanne en betydelig del av det afghanske offiserskorpset i Sovjet. Allerede Daods kupp mot kong Zhair Shah i 1973 var registrert av Sovjet!

Daod utvikla mer og mer opposisjon

til Sovjet. Da det var klart for Kreml at de ikke kunne sikre kontroll i Afghanistan gjennom han, sto det pro-sovjetiske partiet med Tarak i spissen klar til gjennomføre et kupp. Maktgrunnlaget var likevel ikke den afghanske armeen, til tross for Sovjets støttepunkter i den.

Maktgrunnlaget for kuppet var 120 000 sovjetiske soldater som var oppmarsjert langs den afghanske grensa i nord. Parallellen til Polen er slående. Men i motsetning til Jaruzelski møtte Taraki omfattende militær mot-

AFGHANISTAN

En mindre sovjetisk leir ved veien mellom Jalalabad og Kabul. Bildet viser telt, to T-26 stridsvogner og en BMP stormpanservogn.

stand. I motsetning til sin polske quising-kollega klarte ikke Taraki å holde kontrollen. Derfor ble Sovjet nødt til å gripe inn med egne styrker for 3 år siden.

INVASJONSHÆREN

Lynangrepet 27. desember -79 fulgte den tradisjonelle sovjetiske militærstrategien. Luftlandestyrker, stridsvogner, personellkjøretøyer og luftherredømme. Ettersom Afghanistan ikke hadde noe forsvar mot angrep fra Sovjet, fikk invasjonshæren lett spill. På kort tid hadde den kontroll over hovedveiene og de største byene. Krigen i Afghanistan har først og fremst vært en krig om kontrollen på *landsbygda*, kontrollen over områder der 80 prosent av jordbrukslandets innbyggere bor. I denne krigen har ikke Sovjet notert seg

mange seire. Svært grovt sett kan vi gjøre et skille mellom den sovjetiske militære strategien de to første åra og en viss endring det siste året.

SOVJETHÆREN FRA 1979 TIL 1981

Den første tida brukte sovjethæren den samme stridsforma i forsøket på å vinne kontroll på landsbygda som de hadde brukt under invasjonen. Årsaken er først og fremst at den sovjetiske hæren *mangler* erfaring med krig i fjellterreng og anti-geriljakrigføring. Utrustninga, divisjonsoppsettet, de taktiske reglementene, øvelsene, er tilpassa blitzkrig i flatt og åpent lende med en motstander som har regulær oppsetting. Den eneste tidligere erfaring i krig i opp til 600 m høyde var trefninger med tyskerne i områder djupt inne i Sovjet under siste verdenskrig. Omstillinga til

anti-geriljastrid i et fjelland er enorm. I tillegg kommer det særdraget ved den sovjetiske hæren at den er kjent som spesielt lite fleksibel når det gjelder taktiske disposisjoner.

På dette militærteoretiske grunnlaget angrep sovjethæren geriljæns stillinger og baser i fjella med kombinasjonen stridsvogner og jagerfly. Stridsvognene kjørte seg fast i dalbunnen mens geriljaen trakk opp i fjella. Presisjonen til jagerflya er dårlig og geriljaen fant lett skjul. I landsbyene på slettene kjørte de sovjetiske stridsvognene fram på to linjer og ga geriljaen rimelige muligheter til å bruke miner og unnsnippe angrepet når de sovjetiske styrkene ble for store. Resultatet var stort sett lite tilfredsstillende for inntrengeren.

NYE DISPOSISJONER

Etter hvert har den sovjetiske hærledelsen trukket ut erfaringer som de har nyttiggjort seg. De kubanske og vietnamesiske «ekspertene» som er henta til Afghanistan har også erfaring med geriljastrid, og de har bidratt til å utvikle den sovjetiske militære taktikken. Denne utviklinga daterer seg først og fremst til det siste året.

Hovedlinja er riktignok i behold. Sovjethæren bygger ennå på stridsvogner og jagerfly som sentrale elementer. Men *helikoptre* og *bevegelig infanteri* spiller en større rolle i dag enn før. *Terroren* mot sivilbefolkninga har økt. Sovjetiske politiske agenter i motstandsbevegelsen og militær infiltrasjon er mer brukt enn før.

HELIKOPTRE

Mi-24 Hind er et sovjetisk stridshelikopter. Det er en stor og tung maskin som også kalles «gunship» eller «flygende lommeflagskip». I størrelse er det som Sea King-helikopteret som redningstjenesten i det norske Luftforsvaret bruker. Det kan frakte nesten 1300 kg våpen og er i regelen utstyrt med tung roterende mitraljøse i nese-tårnet, fire kapsler under sine korte «vinger» med 128 lette artilleriraketter og fire styrbare panservernraketter. I kabinen er det plass til 8 soldater. Helikopteret har utstyr for «nattsyn» og opererer dag og natt, under svært vekslende værforhold.

AFGHANISTAN

MI-8 er et mindre transporthelikopter. I tillegg har Sovjet tatt i bruk større transporthelikoptre som kan frakte opptil 200 mann, men disse brukes ikke i taktiske sammenhenger, i sjølvse trefningene.

Geriljaen bygger baser i fjella hvor de er lettest å forsvare. Sovjet har i økende grad brukt angrepshelikoptre mot disse basene. Etter hvert som geriljaen har fått antiluftskyts, har helikoptrene blitt flere, kommet i ulike høyder. De helikoptrene som flyr over 600 m har ikke geriljaen utstyr til å skyte ned. Når et antiluftskyts er aktivisert, har «reserverhelikoptrene» konsentrert seg om disse stillingene.

Et annet nytt element er helikoptertransport av infanteristyrker. Helikoptrene setter dem ned i fjella rundt basen, med fallskjerm eller ved å gå ned til bakken. Ved retretten hentes de av helikoptre som også bruker taustiger i vanskelig terreng.

Det er eksempler på at Sovjet har nedkjempet geriljabaser i fjellterreng på denne måten. Likevel står det som et hovedinntrykk at invasjonstyrkene stort sett mislykkes. Problemene for geriljaen er blitt større. Men problemene for Sovjet-hæren øker raskere. Geriljaens evne til å finne løsninger og mottrekk er mer utviklet enn fiendens. Samla sett utvikler situasjonen seg til geriljaens fordel.

STRIDSMORALEN

Årsaken til at Sovjet møter «veggen» i Afghanistan, finner vi i flere forhold. Det mest grunnleggende forholdet som skaper problemer for invasjonshæren, er det faktum at den kjemper en urettferdig krig. Vernepliktsoldatene blir kjørt fulle av historier om at de skal befri Afghanistan for utenlandsk infiltrasjon. Men de opplever en motstander som utelukkende består av afghanere, et folk som er sammensveist i hatet mot inntrengeren. Sovjetsoldaten kan ikke bevege seg utendørs i byene uten å være forberedt på bakholdsangrep.

Et eksempel på dette er Kabul. En effektiv måte å terrorisere de sovjetiske soldatene på, er når motstandsfolk i ly av mørket kaster kniv. De råker dødelig på 30–40 meters avstand. Sovjet-

Et forsyningsdepot rett utenfor Kabul. Tre T-62 stridsvogner er sikring. Geriljakrigens spesielle natur og det kuperte landet i Afghanistan gjør stridsvogner mindre egnet til sin klassiske rolle. De brukes hovedsakelig som mobile panserfort og til å gi ildstøtte i forsvar eller angrep.

soldatene kan ikke bevege seg utendørs i mørket uten at de er organisert og mange. Dette virker uten tvil inn på stridsmoralen. Soldatene i den første invasjonsbølgen kom fra grenseområdene til Afghanistan. De ble raskt skifta ut. Hovedtyngden av dagens sovjet-hær er rekruttert fra den europeiske delen av Sovjet. Likevel er moralen slett. Hasj-bruken er et problem. Geriljaen kan i mange tilfelle bytte til seg våpen mot hasj. Sovjetsoldater tar til og med sjansen på å selge sitt eget våpen framfor å stjele romkameratens. Etersom disiplinærstraffa for sånt er hard, vitner det om en uhyre dårlig moral.

Sovjet kan ikke «erobre» landsbygda i Afghanistan uten infanteri. Artilleri, stridsvogner og helikoptre kan ikke erobre et distrikt. Infanteriet er en svak del av den sovjetiske krigsmaskina i Afghanistan, og den dårlige stridsmoralen er en viktig forklaring. Uten et effektivt infanteri, mangler en hjørnestein i Sovjets eroblingsplan.

Det siste året har Sovjet lagt stor vekt på infiltrasjon. Dels dreier deg seg om enkeltpersoner som opptrer som «overløpere» og kan gi nyttig etterretning tilbake om hvor basene ligger, den politiske situasjonen på landsbygda osv. Dette har ført til tap for geriljaen og skjerpa årvåkenhet som tar brodden av det sovjetiske tiltaket. Dels dreier infiltrasjonen seg om oppbygging av «an-

ti-gerilja grupper» som forsøker å bruke geriljastridsform. Heller ikke dette har vært noen suksess.

Sammenfatter vi noen av de viktige faktorene som bestemmer utviklinga av Sovjets krigføring, får vi et grovt riss som dette:

— Den urettferdige krigen slår inn på militær effektivitet, på stridsmoralen.

— Dette råker spesielt infanteriets evne til å nedkjempe geriljaen.

— Til tross for vietnamesiske og kubanske rådgivere, klarer ikke Sovjet å utvikle effektive anti-gerilja-trekk.

— Terror skal splitte gerilja og sivilbefolkning, fordrive store deler av sivilbefolkninga. Dette har en viss effekt når det gjelder flyktninger, men samtidig avskjærer det Sovjet fra å skaffe seg en politisk støtte, politisk nøytralitet i befolkninga som er forutsetninga for å knekke motstanden for godt. Afghanistan gir ikke argumenter for å tru at terror knekker motstanden hvis det er et aktivt, politisk element som vil kjempe for sjølråderetten. Tvert imot.

DEN AFGHANSKE HÆREN

Afghanistans offisielle hær betyr lite i dag. Den er i antall redusert fra ca. 100 000 mann til ca. 30 000 mann i dag. Talla forteller om stor desertering. Bak tallet 30 000 skjuler det seg tvangsutskrivning av menn mellom 16 og 40 år. De afghanske garnisonene i områder der geriljaen står sterkt, er i

AFGHANISTAN

virkeligheten reine fangeleire hvor ofiserene og russerne bruker tid og krefter på å hindre ytterligere desertering. Flere kilder anslår at rundt 90 prosent av de menige og en stor del av offiserene er patrioter som tvinges til å kjempe mot sitt eget folk. En stor del samarbeider aktivt med geriljaen. Geriljaen får etterretningsmateriale, ammunisjon og våpen. Soldatene i den afghanske hæren nekter å skyte på geriljaen og tømmer magasinet i lufta eller overlater ammunisjonen til geriljaen. Når afghanske soldater går over til geriljaen, blir de i regelen godt mottatt og satt i aktiv kamp.

MOTSTANDSBEVEGELSEN

Det er ikke lett å gi et grovt riss av styrken og svakheten i motstandsbevegelsens militære situasjon. Forholda varierer fra områder med enheter som driver nærmest regulær krigføring som i Pansjirdalen og til områder hvor det er lite væpna motstand i det hele tatt. Vårt erfaringsgrunnlag dekker heller ikke alle frontene, men bygger på situasjonen ved et tjuetalls fronter.

Vi velger å konsentrere oss om en situasjon som er typisk, dvs. eksisterer ved flere fronter, samtidig som den representerer den mest framskredne tre-delen av motstandsbevegelsen.

GERILJASTRIDSFORM

Strid i smågrupper, geriljastridsforma, er gjennomgående. Gruppene kan variere fra 20 til 40 mann. Flesteparten er utstyrt med enkeltladede rifler, kanskje fjerdeparten har automatrifle, gjerne AK-47, Kalashnikov, i russisk eller kinesisk versjon. Utover dette er de utstyrt med egenproduserte miner og granater. TNT blir skaffa fra de mange russiske blindgjengerne, dvs. bomber som ikke eksploderer. En 500 kg bombe gir TNT til rundt 1000 håndgranater.

Etter hvert har flere geriljagrupper fått tak i RPG-7, et russisk våpen med panserbrytende effekt. I hovedsak blir dette våpenet kjøpt i en kinesisk versjon. Men det utrolige skjer at geriljaen kan erobre RPG-7 fra russerne, enda russerne har liten eller ingen bruk for dette panserbrytende våpenet mot geriljaen. Trolig et skoleeksempel på et

uhyre tungrodd russisk system hvor utstyrslistene ikke endres i takt med hvilken fiende som skal bekjempes!

Et mindretall av geriljagruppene er utstyrt med antiluftskyts; i regelen Dashaka 12,7 mm som kan skyte panserbrytende ammunisjon.

Geriljaen gjennomfører grovt sett tre typer operasjoner. Det er forsvar av landsbyer, forsvar av basene til geriljaen og angrep mot mindre fiendtlige enheter.

Som kjent utvider Sovjet krigen til mer omfattende terrorkrig mot sivilbefolkninga. Ved mistanke om geriljaaktivitet, trekker invasjonshæren sammen store styrker, opp til 200 stridsvogner, artilleri og infanteri og angriper en landsby. I mange tilfeller får geriljaen forhåndsvarsel om angrepet fra rapportører innafor den afghanske arméen. Angrepet kan forberedes med mineutlegging, forberedte stillinger for stridsvogn-våpen og forberedte evakueringsplaner. I sånne tilfeller henter geriljagruppa hjelp fra grupper i andre landsbyer, fra «bevegelige grupper» og fra de gruppene som ligger i basene. Geriljaen kan trekke sammen mange hundre soldater på denne måten.

Før rykka sovjethæren fram i to kolonner med den afghanske hæren foran seg. Nå rykker de i stedet inn fra mange kanter og bruker helikoptre og MIG aktivt. I flatt, åpent lende er det vanskeligere for geriljaen å bruke antiluftskyts fordi faren for å få stillinga og våpenet ødelagt er så mye større enn i fjella. Spesielt rakettene fra helikoptre er et stort problem. Helikoptrene og de afghanske styrkene kjøres fram av de russiske offiserene for å teste motstanden. Russerne frykter spesielt RPG-7 som geriljaen bruker meget dyktig med stor treffsikkerhet. Oftest bombarderes byen hele dagen. Det siste året har Sovjet begynt å utnytte nattermørket til sin fordel. Med hjelp av lysgranater og infrarøde lyskastere grupperer de ut infanteristyrker i terrenget som geriljaen ikke veit hvor er. De bruker natta til minelegging. På den måten forsøker de å forhindre at sivile og geriljasoldater kan evakuere landsbyen. Natta blir også brukt av geriljaen. I ly av nattermørket angriper de mindre sovjetiske stillinger og tvinger sovjethæren til å trekke seg sammen i store enheter for ikke å bli ødelagt i isolerte stillinger.

Afghanske geriljasoldater med erobret sovjetisk lett panservernrakettkaster den nye RPG-18. Dette er en kopi av M72 som brukes i Norge, og bildet viser våpenet i skytestilling i uttrukket posisjon. Våpenet er godt egnet mot stormpanservogner. Mot stridsvogner bør ild gis mot det tynnere panseret på siden og oversiden.

AFGHANISTAN

Geriljaen kan, spesielt hvis den er utstyrt med stridsvogn-granater, holde stillinger i landsbyene inntil tilstrekkelige unnsatninger fra andre landsbyer er på plass. Sovjet må veie kostnader mot utbytte. Om Sovjet er innstilt på å ta store tap, bruke store styrker, kan denne hæren erobre de fleste landsbyene midlertidig. Begrensninga med denne typen krigføring for Sovjet er åpenbar. De kan «renske» opp en landsby, men har ikke kapasitet til å holde den. Dette er først og fremst terrorkrig for å prøve å skille sivilbefolkninga fra geriljaen.

Geriljaen på sin side er en del av befolkninga. Gruppene som er i landsbyene jobber på markene, gjenoppbygger der Sovjet raserer og er helt avgjørende i organiseringa av landsbysamfunnet. I stedet for å splitte, oppnår Sovjet at hatet mot dem sjøl vokser og rekrutteringa til geriljaen øker. Ved å svi av avlinga, stjæle avlinga, rasere og terrorisere, kan Sovjet oppnå at en del blir nødt til å flykte. Men først og fremst hisser Sovjet på seg en befolkning som ikke bare er mot okkupanten, men ønsker å føre krig mot inntrengeren.

De *bevegelige* geriljagruppene er viktige. De har ofte med seg det som finnes av tyngre våpen i området, sett bort fra luftvern i flatt og åpent lende. Ved siden av å utføre offensive operasjoner, er de viktige for evnen til å trekke sammen større styrker. Disse bevegelige gruppene spiller en viktig politisk rolle. De blir brukt bevisst for å vise i praksis styrken ved å stå sammen, nødvendigheten av å forene kreftene. I flere regioner har slike grupper fra en stamme bidratt til seire i trefninger mellom okkupanten og en annen stamme.

Det er de bevegelige gruppene som stort sett står for de offensive operasjonene mot fienden. Ofte dreier det seg om angrep på transportkolonner. Etterretninga gir forvarsler om tidspunkter, ruter, sammensetning av kolonnene og hva som fraktes. Kolonnene er beskytta av stridsvogner, pansra kampkjøretøyer, infanteri og helikoptre. Geriljaen bruker som hovedregel miner til å stanse, uskadeliggjøre kjøretøyene. Med luftvernsskyts som Dasha-ka, tvinges helikoptrene opp i rundt

1000 m høyde for å unngå å bli skutt ned, og presisjonen av rakettbombinga blir dårligere. Geriljaen prøver å få det sovjetiske infanteriet ut i kamp, men sovjetsoldatene beveger seg nødig vekk fra stridsvognene og det beskyttende panseret.

MINEKRIGEN

Miner er viktige våpen, for begge parter. Geriljaen summerer opp at sovjetiske personellminer gir dem større tap enn stridshelikoptrene. Personellmine- ne droppes fra fly og helikoptre, legges ut av ingeniørsoldater i forbindelse med mistanke om geriljaaktivitet i et område. Minetyperne varierer. Det er et møysommelig manuelt arbeid for geriljaen å unngå disse minene. Skadene er omfattende.

Geriljaen på sin side bruker TNT fra udetonerte russiske bomber i sine miner. De graves ned og utløses dels ved trykk fra tunge stridsvogner, dels ved elektrisk utløsning. Effekten av 6 til 8 kg TNT under ei stridsvogn er stor. Spesielt når minene dekkes med knyttnevestore steiner blir stridsvogna gjenomhulla og mannskapet øyeblikkelig drept.

Sovjet har i den seinere tida montert roterende graveredskaper foran belte- ne på den forreste stridsvogna og montert metalldetektorer på samme måten. Geriljaen eksperimenterer med mottiltak og har hittil klart å overliste avansert sovjetisk teknologi med overraskende primitive og enkle redskaper. Et skoleeksempel på at teknologien ikke er den avgjørende faktoren.

BASER I FJELLA

Sovjets største problem er å nedkjempe geriljabasene når de legges i fjellområdene. Gang på gang har sovjetiske styrker gått på med stridsvogner, artilleri og helikoptre uten å lykkes. Det eneste effektive i fjella er infanteri. Men sovjetisk infanteri har ingen sjanser mot den afghanske geriljaen i fjellterreng der geriljaen er lommekjent. Sjølsagt har Sovjet lyktes i å nedkjempe baser i fjella. Men tapene har vært langt større enn gevinsten, og noen kontroll oppnår ikke Sovjet. Geriljaen klarer å trekke seg unna, få med

seg sine tyngre våpen og bygge nye baser før de sovjetiske styrkene er tilbake i garnisonene.

EN LANGVARIG KRIG

Framgangen til motstandsbevegelsen de første tre åra er stor. Det er åpna en lang rekke motstandsfronter. Kamp- evnen til geriljaen vokser i takt med erfaringene, tilgangen på våpen og den omstendelige utviklinga av enheten mellom stammene og folk fra ulike regioner. Denne framgangen skjer innafor en fase av folkekrigen som er den strategisk defensive fasen. I denne fasen spiller geriljastridsforma den ledende rolla. I dag hører oppbygde regulære enheter til sjeldenhetene blant motstandsbevegelsens mange fronter. Sønn sett er de massive forsvarstiltaka i Panshir-dalen nord for Kabul unntaket. Og vil være unntaket i lang tid framover.

POLITIKKENS FORRANG

Grunntesen om politikken forrang i folkekrigen gjelder i høy grad i Afghanistan.

I områder der motstandsbevegelsen er lite utvikla, blir tyngden av arbeidet lagt på å jobbe sammen med befolkninga med jordbruk, organisere kollektive støttetiltak for familier som rammes av terrorkrigen, propagandere for betydninga av væpna motstand. Resultatet av sånt arbeid så vi da ei gruppe på tre kom til Pakistan for å kjøpe våpen til å starte væpna motstandskamp i et av de nordlige områdene. Befolkninga hadde skrappt sammen penger til våpen av sine knappe inntekter og sendt de tre av gårde for å kjøpe moderne automatgeværer.

I hele Afghanistan er spørsmålet om *nasjonal enhet* et nøkkelspørsmål. Blant annet gjelder det å utvikle enheten innbyrdes mellom *stammene*. Sønn som stammestrukturen er i landet, er det utelukka med større sammendragninger av geriljagrupeer over i regulære styrker før dette enhetsarbeidet har kommet lenger. Igjen et eksempel på at det politiske arbeidet legger forutsetningene for militær framgang.

Dette enhetsarbeidet utvikler seg langsamt. Det kan ikke forseres. Motsetninger som sitter djupt må over-

AFGHANISTAN

Meget interessant innblikk inn i en BMP stormpanservogn som i Afghanistan er mer anvendelig enn en stridsvogn. Gjennom den venstre bakdøra ser vi nederst sittebenken for to ganger fire mann. To Kalashnikovrifler er spent fast til veggen, med de runde skyteskårene og de firkantete periskopene over. Til riflene er festet bokser for oppsamling av tomhylser med fleksible slanger til å trekke kruttgassene ut av vogna. Taklukene er åpne.

vinnes av bevisstheten og innsikten i betydninga av den afghanske nasjonen. Framgangene hittil ligger først og fremst i en politisk organisering innad for stammene, dvs. stammene får politiske redskaper som gjør det mulig å forhandle seg imellom. Disse organisasjonene er samtidig viktige for å utvikle den militære motstanden. De har en politisk og militær effekt. De gryende forhandlingsmøtene mellom flere stammer har rimeligvis ikke gitt håndfaste resultater, ennå. Men den politiske betydninga av disse møtene, at de i det hele tatt har vært holdt, vitner om økt forståelse for hvor viktig denne enheten er. Denne politiske enheten blir ofte skusla vekk når motsetningene mellom de ulike frontene og eksilpartiene i Pakistan blir trukket fram. De seks eksilpartiene er mest kjent i Vesten. Likevel er det grunn til å ta på alvor det stammeledere gjentatte ganger understreker: Eksilpartiene virker splittende. En nasjonal enhet er bare mulig på grunnlag av stammene og kampen *inne* i Afghanistan. På samme tid er det åpenbart at denne motstandskrigen og

en seier i denne motstandskrigen for alvor knytter Afghanistan sammen til en enhetlig nasjon.

Militære aksjoner som *ikke* er sikta inn på å tjene denne enheten, virker til Sovjets fordel. Eksempler finnes på at eksilpartiene går til væpna angrep på deler av motstandsbevegelsen. Men det finnes flere eksempler på at motstandsfolk fra ulike stammer samvirker i konkrete operasjoner mot Sovjet.

TYNGRE VÅPEN

En sårn enhet gir muligheter for geriljaen til å nyttiggjøre seg tyngre våpen som krever større enheter for å brukes effektivt. På samme tid stimulerer tilgangen på slike våpen arbeidet for politisk enhet. F.eks. har Dashaka, luftvernsskytset, politisk betydning i en region når det brukes av en stamme i støtteoperasjoner for en annen stamme.

I dag er behovet for automatgevær, luftvern og panservern størst — først og fremst lette våpen. Spesielt Dashaka 12,7 mm mitraljøs med panserbrytende ammunisjon er av stor og direkte betydning for geriljaen. Mangelen på luftvern gir Sovjet for lett spill i angrepet på landsbyer. Riktignok er MI-24 helikopteret sårbart i halerotoren for geværkuler. Riktignok kan piloten drepes med presisjonsskyting. Men dette veier på ingen måte opp effekten av en 12,7 mm som perforerer den 32 mm tykke, kompakte stålarmeringa som dekker helikopterkroppens underside. En Dashaka gjør jobben på opptil 500 m avstand, og tyngre mitraljører kan sjølsagt brukes enda mer effektivt. Det er stor forskjell på å forsvare landsbyer med MI-24 helikoptre hengende rett over hodet og å kunne tvinge angrepshelikopteret opp i 1000 m høyde med hjelp av en Dashaka!

En Dashaka koster opptil 100 000 kr. på svartebørsen i Pakistan. En Kalashnikov mellom 10 000 og 15 000 kroner. Daglig hentes nye luftvernmitraljører til frontene inne i Afghanistan. Men det ville gitt kampen en ordentlig dytt framover om tilgangen på disse våpna var større. Enda mer åpenbar blir betydninga av nasjonal enhet når vi veit at motstandsbevegelsen må

bygge opp regulære styrker med bl.a. artilleri for å kunne jage ut okkupanten. Effekten av disse tyngre våpna ville drukne hvis de ikke kan brukes i samvirke mellom de ulike stammene.

INTERNASJONAL STØTTE

Sovjets langsiktige, planmessige forarbeid i Afghanistan før invasjonen gir grunn for ettertanke. Millimeter for millimeter bygde Kreml ut posisjonene. Det gjaldt alt fra et infrastrukturprogram med veier og flyplasser skreddersydde for en lyninvasjon, offiserkurs for afghanere ved militærakademiene i Sovjet, afghanske studenter i Moskva osv. Til slutt ville Kreml ha rentene av investeringene og angrep et land som var uforberedt og stint av illusjoner med hensyn til sovjetisk vilje til modernisering av et naboland. Samtidig med denne invasjonen driver Sovjet et like systematisk forarbeid i Iran og Pakistan. Sovjet arbeider målbevisst og har de største oddsene på sin side i Vest-Europa, spesielt innafor de vesteuropeiske sosialdemokratiske partiene. En mer tilspissa internasjonal situasjon, økt sovjetisk opprustning, krise i kapitalismen i øst og vest — Sovjet forbedrer sin hand framfor det store spillet om Vest-Europas rikdommer og ressurser.

I denne sammenhengen er Afghanistan en prøveklut. Sovjet vinner militær erfaring, de første siden 2. verdenskrig. Sovjet vinner erfaring med krig i et fjelland på størrelse med Norge. Sovjet vinner også erfaring med verdensopinionen og kan notere som en seier at vestlige media og politikere etter beste evne glemmer Afghanistan.

Det er grunnlag for stor opinion til støtte for Afghanistan over hele verden. Opinionen forhindres av unnfallenhet, frykt for okkupanten, en kortsynt europeisk innskrenka sjåvinisme som ikke ser at dagens Balkan ligger mellom Gulfen og India. Denne apatien legger nye, store byrder på skuldrene til mojheddin. Ikke bare kjemper de for nasjonens frihet mot verdens største militærmaskin. De kjemper stort sett isolert og aleine, en væpna kamp som har betydning for skjebnen til folk i hele verden og ikke minst Europa.

Hvorfor kvinne-

Å redusere undertrykkinga i familien til et spørsmål om tilbakeliggende ideologi, kan vanskelig oppfattes som noe annet enn idealisme. Familieinstitusjonen og kjønnsarbeidsdelinga er viktige faktorer når en skal analysere kvinneundertrykkinga.

Dette er den femte artikkelen i Gro Hagemanns artikkelserie om kvinneundertrykking.

Jeg har nå i flere artikler i Røde Fane belyst enkelte sider ved kvinnes stil- ling under kapitalismen. Det er nå på tide å se litt nærmere på enkelte *teore- tiske* spørsmål. Teoretiske standpunk- ter er viktige, fordi det er de som be- stemmer hvordan vi vil *fortolke* virke- ligheten og hvordan vi vil *forandre* den. Men utviklingen av teori er en vanske- lig prosess. Teoretiske standpunkter kan ikke formuleres ut en gang for alle, de må stadig prøves ut mot virkelig- heten og mot andre tankeretninger. Min målsetning med denne artikkelen er derfor ikke å gi noen ny fasit, men å provosere til en debatt om teoretiske spørsmål i kvinnepolitikken.

I AKP's historie finnes det en rekke teoretiske standpunkter og mer eller mindre omfattende analyser av kvinne- spørsmålet. Samtidig er det i de siste åra blitt klart at det i vår analyse finnes en god del uklarheter og feilslutninger. En del av disse er etter hvert blitt kor- rigert i praksis. Men noe teoretisk oppgjør med vår historie på dette områ- det har vi ennå ikke foretatt. Vi har hel- ler ikke i noen særlig utstrekning for- søkt oss på å formulere ut *nye* teoretis- ke standpunkter.

Denne artikkelen har et begrenset siktemål. Det er ingen gjennomgang av hele vår teoretiske historie på kvinne- politikken område. Det er heller ingen utforming av en ny teori. Det er rett og slett et forsøk på å sette under debatt enkelte teoretiske standpunkter som har vist seg å være problematiske:

For det første det standpunktet at kjerna i kvinneundertrykkinga er at kvinner er stengt ute fra den samfunns- messige produksjonen.

For det andre det standpunktet at menns undertrykking av kvinner i fami- lien først og fremst skyldes ideologisk tilbakeliggendhet.

For det tredje det standpunktet at den kjønnsbestemte arbeidsdelinga er et underordnet spørsmål i kvinnepoli- tikken.

STENGT UTE FRA SAMFUNNSMESSIG ARBEID

Oppfatninga av at utestenging fra det samfunnsmessige arbeidet er selve kjerna i kvinneundertrykkinga, har stått sterkt i ml-bevegelsens kvinnepolitikk. Standpunktet er klart formulert i par- tiets prinsippprogram fra 1976. Der står det at grunnlaget for kvinneundertryk-

— *Vi som
bærer halve
himmelen*

Av Gro
Hagemann

king i alle ulike former for klasse- samfunn er at «kvinna er stengt ute frå sosialt, produktivt arbeid og bunden til det private arbeidet.» (1) Under kapita- lismen får dette en spesifikk form: Kvinnene blir kapitalens viktigste reservearmé.

Standpunktet er antakelig så vel- kjent for de fleste at det ikke trenger noen nærmere dokumentasjon. I for- lengelsen av det ligger oppfatninga av at familien og det private husarbeidet er underordnet mangelen på samfunns- messig arbeid. Årsaken til at kvinnen er særskilt undertrykt ligger i det siste for- holdet, mangel på arbeid, mens det første nærmest gjøres til en funksjon av dette. Det har vært vanlig å framstil- le dette forholdet som et enten eller: Kvinnene har *enten* vært utestengt fra samfunnsmessig arbeid og bundet til privat arbeid, *eller* «om ho tek del i det samfunnsmessige arbeidet, har ho dei dårlegaste, lågast lønte og utryggaste jobbane.» (2) Et klart uttrykk for den samme tankegangen er den vanlige formuleringa om at kvinnene sendes *tilbake til kjøkkenbenken* i krisetider. Dette er et standpunkt som fullstendig overser det faktum at kvinnene faktisk

undertrykking?

er lenket til kjøkkenbenken enten hun er yrkesaktiv eller ei, og at lønnsarbeid overhodet ikke opphever husslaveriet og den private forsørginga.

I forlengelsen av standpunktet om at utestengning fra samfunnsmessig produksjon er kjerna i kvinneundertrykkinga, ligger det altså noe jeg oppfatter som en klar undervurdering av familien og det private husarbeidet. Selv om formuleringene i partiets prinsippprogram er sterkt modifisert siden 1976, er dette en analyse som fortsatt er gjeldende i partiet. Også i 1980-programmet slås det fast at «Kvinnene i høy grad (vert) stengde ute fra den samfunnsmessige produksjonen, og er bundne til privat husarbeid og omsorg for familien.» (3), mens det på den andre sida også heter at mange kvinner fortsatt er «bundne til heimen fordi det er skort på arbeidsplassar og dagheimar.» (4)

Når jeg mener at dette resonnementet er en teoretisk feilslutning, så er det ikke fordi jeg benekter ethvert sannhetsinnhold i påstanden om at kvinner er utestengt fra lønnsarbeid, fungerer som en reservearmé osv. Det ville vært tåpelig å benekte fakta som kan observeres med det blotte øyet.

Den teoretiske feilslutningen ligger i at dette gjøres til selve årsaken til, grunnlaget for den særegne undertrykkinga av kvinner.

Analysen er for det første empirisk uholdbar. Som jeg har vist i tidligere artikler, er den historiske tendensen under kapitalismen *ikke* at kvinnene er utestengt fra lønnsarbeid, men tvert imot at de i stadig større grad integreres i den kapitalistiske økonomien også som arbeidskraft. Hvis vi skulle stå fast på dette standpunktet, ville det innebære at den særegne kvinneundertrykkinga var i ferd med å bli opphevet under kapitalismen, og at den i enkelte

Foto: Klassekampen.

KVINNEKAMP

land, som i Sovjet, allerede måtte sies å være opphevet.

Også undervurderinga av det private arbeidet i familien viser seg å være empirisk uholdbar. Selv om husarbeidet i dag uten tvil er mindre byrdefullt og slitsomt enn det var for 100–200 år siden, viser tidsnyttingsundersøkelser o.l. at husarbeidet fortsatt krever en stor arbeidsinnsats. Det kan ikke være tvil om at kvinnes stilling på arbeidsmarkedet i like stor grad er en funksjon av bindinga til familien, som omvendt.

Standpunktet om at utestenginga fra samfunnsmessig arbeid er grunnlaget for kvinneundertrykkinga, har sine teoretiske røtter i Engels' «Familiens, privateiendommens og statens opprinnelse». Engels beskriver kvinnes verdenshistoriske nederlag som en utestenging fra samfunnsmessig produksjon, og han hevder videre at det først er storindustrien i vår tid som har åpnet veien for kvinnene — proletarkvinnene — tilbake til samfunnsproduksjonen. (5)

Senere kvinnehistorisk forskning tyder på at Engels nok har undervurdert kvinnes rolle i samfunnsmessig produksjon i førkapitalistiske samfunn, og at han, som mange i sin samtid, har overvurdert betydninga av fabrikkindustrien for kvinnekjønnene (6). Samtidig er det verdt å merke seg at vårt tidligere standpunkt om at det er utestenging av kvinnene fra den samfunnsmessige produksjonen som er grunnlaget for kvinneundertrykkinga under kapitalismen *ikke* er i samsvar med Engels' analyse. Han hevder tvert imot at kapitalismen trekker kvinnene inn i samfunnsproduksjonen, og konklusjonen hans er at kvinneundertrykkinga henger sammen med kvinnes *dobbeltstilling*:

«...når hun fyller sine plikter i familiens privattjeneste, så blir hun satt utenfor den offentlige produksjon og kan ingenting tjene; men tar hun del i den offentlige industri og vil ha en selvstendig inntekt, så er hun ute av stand til å fylle sine plikter i familien.» (7)

Det er nå på tide at vi tar et endelig oppgjør med det gamle standpunktet om at utestenging fra lønnsarbeid er selve grunnlaget for den særskilte

Kvinnelig telemontør. Foto: Klassekampen.

KVINNEKAMP

kvinneundertrykkinga under kapitalismen. Det er min påstand at dette standpunktet har ført til en *undervurdering* fra vår side av kvinnekampen og av kvinnes rolle i klassekampen. En feilaktig teori har fått oss til å overse den store rollen det private husarbeidet og familien spiller for undertrykkinga av kvinnene enten de er i samfunnsmessig arbeid eller ikke. Den har også hindret oss i å se kvinnene som en stadig større del av den yrkesaktive arbeiderklassen. Følgelig har kvinnepolitikk blitt redusert til et spørsmål om arbeidsplasser, og faglig politikk til et spørsmål om den mannlige delen av arbeiderklassen sine interesser.

Den samme undervurderingen har også gjort seg gjeldende i vårt syn på det strategiske målet for kvinnekampen og sosialismens betydning for frigjøring av kvinnene. Forenklet sagt har vi omtalt sosialismen som et system med stort behov for kvinners samfunnsinnsats, og dermed med muligheter for å skaffe arbeid til alle. Når bindinga til familien først og fremst er blitt sett på som et fravær av lønnsarbeid og barnehager, skulle saken dermed være forholdsvis grei. Dette resonnementet holder bare ikke. På den ene siden innebærer det at Sovjet i bunn og grunn må ses på som et foregangsland i kvinnekampen, ettersom kvinnene der deltar for fullt i arbeidslivet. Men det er ikke vanskelig å se at kvinner i Sovjet på tross av «retten til arbeid» er beinhardt undertrykt som *kjenn*. På den andre siden er det også en grov undervurdering av de problemene sosialistiske samfunn har stått overfor når det gjelder kampen mot kvinneundertrykkinga. Historiske erfaringer har vist at det ikke er noen automatikk i kvinnefrigjøringa med proletariatet ved makta. De har også vist at det ikke er deltaking i samfunnsmessig arbeid, men frigjøringa fra familien som er det vanskeligste spørsmålet. I realiteten er det ikke noe sosialistisk land som ennå har kommet i nærheten av en løsning på det spørsmålet.

UNDERTRYKKING OG IDEOLOGISK TILBAKELIGGENHET

Det vil neppe overraske noen at man sammen med en undervurdering av

husarbeidet og av kvinnes binding til familien også finner en undervurdering av undertrykkinga *innafor* familien. Bl.a. har denne delen av kvinneundertrykkinga i stor grad blitt omtalt som et spørsmål om tilbakeliggende *ideologi* hos menn og hos kvinner. I en periode gikk hele dette kampområdet under betegnelsen «ideologisk kamp» i motsetning til kampen for rett til arbeid og daghjem som ble oppfattet som mer «materielt».

Denne oppfatninga av undertrykking i familien som ideologisk, har gamle

røtter i ml-bevegelsens historie. Allerede i Røde Fane 2/72, som var vårt første forsøk på en teoretisk tilnærming til kvinnespørsmålet, blir dette gjort klart. I en artikkel som jeg selv har signert, blir menns undertrykking av kvinner i familien forklart som et resultat av «borgerskapets reaksjonære ideologiske innflytelse på arbeidsfolks syn på ekteskap, familieliv og kjønnsroller». (8). Kvinnes økonomiske avhengighet av menn blir videre skildret som ydmykende fordi menn «benytter seg av sin posisjon til å ta alle avgjørelser . . . » (9)

Kvinnelig buss-sjåfør i Sovjet: på tross av lik rett til arbeid er de undertrykt som *kjenn*.

KVINNEKAMP

Undertrykking i arbeiderfamiliene reduseres til ideologi, til et *subjektivt* spørsmål, og årsakene til undertrykkinga er å finne *utafor* familien. Materielt grunnlag for undertrykking *innfor* familien finnes bare i borgerskapet, der det er eiendom til stede. I den grad dette i det hele tatt nevnes i senere teoretiske framstillinger, er det stort sett den samme tankegangen som skinner igjennom. I prinsippprogrammet fra 1973 påpekes at kvinner utfører en del samfunnsmessig nødvendig arbeid i familien, og at dette «oppretholdes ved en reaksjonær ideologi hvor kvinner blir betraktet som mindreverdige i forhold til menn.»(10).

I 1976 tas undertrykkinga i familien overhodet ikke opp i prinsippprogrammet. Derimot behandles det i HG's artikkel i Røde Fane 6/76, som i praksis fungerte som et forarbeid til programmet. Her forklares undertrykkinga som «tilbakeliggenhet fra de mannlige arbeidernes side overfor kvinnene» (11). Dette har sin rot i kvinners annenrangs stilling i samfunn og familie, hevder HG, men understreker samtidig at kvinneundertrykkinga i hovedsak skjer i *samfunnet*, dvs. utafor familien.

For en marxist hører det med til barnelærdommen at ideologi og bevissthet ikke kan eksistere som uavhengige samfunnskrefter, men er en avspeiling av en eller annen materiell *basis*. Å redusere undertrykkinga i familien til et spørsmål om tilbakeliggende ideologi, kan derfor vanskelig oppfattes som noe annet enn idealisme. Det virker heller ikke som særlig overbevisende materialisme å operere med «samfunnets økonomiske grunnethet» som noe som eksisterer utafor samfunnet i den forstand at den ikke selv utgjør en del av samfunnets basis. Det må kunne fastslås at partiets teoretiske standpunkt når det gjelder undertrykkinga i familien til nå har hatt sterke innslag av idealisme. Selv om standpunktet er noe endret i det siste prinsippprogrammet, er holdningen fortsatt uklar når det gjelder basis for menns undertrykking av kvinner i familien.

Hva er så basis for denne undertrykkinga? Etter min mening må den

henge uløselig sammen med selve *familieinstitusjonen* og dens samfunnsmessige rolle. Allment er familien i høyest ulike samfunn en organisering av visse slektskapsforhold som bl.a. har til oppgave å sikre en avstamning gjennom fedre (12). Men samtidig har den i hvert enkelt samfunn en helt spesifikk betydning for eiendomsforhold og arbeidsdeling. Historisk har den spilt en avgjørende rolle når det gjelder å forvalte og tilegne seg eiendom og arbeidsprodukter. Den har også vært den viktigste produksjonseenheten i en rekke samfunn. Under kapitalismen har den fått sin egen spesifikke samfunnsmessige form. Men fortsatt er den knyttet til samfunnets totale arbeidsdeling og eiendomsforhold. Den er fortsatt en økonomisk grunnethet i samfunnet.

FAMILIE OG KAPITALISME

Noen teoretisk analyse av hvordan vår familieform henger sammen med den spesifikke formen for eiendom og arbeidsdeling under kapitalismen, skal jeg ikke begi meg inn på. Jeg vil bare gi noen momenter. For det første. Selv om arbeiderklassen ikke er eier av produksjonsmidler eller akkumulerer kapital, og selv om en proletar ikke har noen annen vare enn sin egen arbeidskraft å selge, betyr det ikke at en arbeider i bokstavelig forstand er eiendomsløs under kapitalismen. Han har eiendomsrett over egne lønnsinntekter, over de livsmidlene han skaffer seg, i en viss utstrekning over egen bolig osv. Dette er eiendom som ikke er produktiv som borgerskapets eiendom er, men den skal likevel disponeres, og også i en arbeiderfamilie har det betydning hvem som disponerer lønnsinntektene og livsmidlene. Kvinners og barns økonomiske avhengighet i arbeiderfamilien er et resultat av at det er *menn* som har denne disposisjonsretten.

For det andre. I den totale samfunnsmessige arbeidsdelinga under kapitalismen inngår blant annet en deling mellom arbeid som direkte er inkludert i vareøkonomien og arbeid som *ikke* er det, dvs. delingen mellom det vi vanligvis har kalt «samfunnsmessig» og «pri-

vat» arbeid (13). Dette skillet faller i vårt samfunn i store trekk sammen med en *arbeidsdeling etter kjønn*. En stor del av det private arbeidet er definert som kvinnearbeid, og dette arbeidet organiseres og distribueres i hovedsak gjennom *familien*. Det meste av arbeidet foregår innfor familieinstitusjonen, og det er familiebåndene som definerer omfanget av de private forpliktelsene. Forpliktelsene er begrenset til *egne* foreldre, *egen* mann og *egne* barn, men omfatter ikke forpliktelser for naboens barn eller den gamle enke-mannen i fjerde.

Jeg vil hevde at familien er en del av samfunnets produksjonsforhold knyttet til kapitalistisk eiendom og arbeidsdeling. Samtidig *framtrer* familien som noe annet, nemlig som et frivillig og privat forhold basert på naturgitte forutsetninger. Tilsynelatende kan det se ut som om ideologisk tilbakeliggenhet får menn til å undertrykke kvinner i familien. I virkeligheten handler menn som ikke gjør husarbeid og som ser på kona si som annenrangs, utfra det som er menns klare *rett* utfra den samfunnsmessige arbeidsdelinga mellom kjønnene. Arbeidsdelinga fungerer slik at den gir menn en rekke samfunnsmessige privilegier i forhold til kvinner, bl.a. stillingen som økonomisk hovedperson i familien og retten til å få personlige tjenester utført for seg. Derfor undertrykker de kvinner selv om de ikke har noen bevissthet om at de gjør det, og de vil fortsette med det så lenge det finnes en samfunnsmessig arbeidsdeling mellom kjønn. Tilsvarende lar også kvinner seg undertrykke i de fleste familier uten noen klar bevissthet om at hun blir det, fordi arbeidsdelinga framtrer som naturgitt, privat og frivillig. Verken menns eller kvinners bevissthet om egen rolle i samfunnet og i forholdet til hverandre er spørsmål om ideologisk overføring eller om innlært kultur fra skolebøker og ukeblader. Bevisstheten er derimot en avspeiling av den spesifikke formen kjønnsarbeidsdelinga har i samfunnet vårt. I tillegg kommer den bevisstheten kapitalismen skaper: tingliggjøringa, omgjøring av alle verdier og alle menneskelige forhold til varer.

KVINNEKAMP

Marie Takvam og Wilfred Breistrand i en scene fra filmen «Åpenbaringen». Menn som ser på kona si som annenrangs handler ut fra den samfunnsmessige arbeidsdelinga mellom kjønnene.

ARBEIDSDELING ELLER PRIVAT-EIENDOM

I ml-bevegelsens teoretiske historie har arbeidsdelinga mellom kjønnene blitt tillagt svært liten vekt, og det er mang en gang blitt advart mot å fokusere for mye på denne arbeidsdelinga. «Kvinneundertrykkinga er altså verken biologisk bestemt eller bestemt p.g.a. arbeidsdelinga,» slår HG fast i 1976 (14). Derimot setter han framveksten av privateiendommen opp som utgangspunktet for kvinneundertrykkinga. I partiets studiebok i kvinnepolitikk, fra 1975, er utfallene mot kjønnsarbeidsdelinga enda skarpere. Det fastslås at å analysere kjønnsundertrykkinga med utgangspunkt i arbeidsdeling mellom kjønn er identisk med idealisme (15).

Med bakgrunn i bl.a. disse to skrifterne har arbeidsdelinga mellom kjønnene nærmest vært et tabubelagt emne i vår kvinneteorie. Det har dels blitt sett på som et helt underordnet og uviktig spørsmål, dels som den sikre veien til idealisme og reformisme. Spørsmålet er om dette er et standpunkt som holder vann når det kommer til stykket. Etter mitt syn finnes det mange holdepunkter for å hevde at det *ikke* gjør det, og at vi ved å overse betydninga av arbeidsdelinga i tidligere analyser tvert imot har bommet på et *hovedpoeng* kvinnespørsmålet.

Blant annet mener jeg at det skillet vi har trukket mellom arbeidsdeling og privateiendom er teoretisk uholdbart, og at det heller ikke finnes holdepunkter i marxismen for å trekke et slikt skil-

le. Både Marx og Engels analyserer derimot eiendomsforholdene som resultat av bestemte samfunnsmessige arbeidsdelinger. Privateiendom og arbeidsdeling blir dermed bare ulike former for samme samfunnsmessige forhold. «For øvrig er arbeidsdeling og privateiendom identiske uttrykk», sier Marx i Den tyske ideologi, «i det ene sier man med hensyn til *virksomheten* det samme man med det andre sier med hensyn til *virksomhetens produkt*.» (16)

Arbeidsdelingen innafor familien framstilles av Marx som den første samfunnsmessige arbeidsdelinga. «Den kvantitativt og kvalitativt ulike fordeling av arbeidet og dets produkter, altså eiendommen, ... foreligger i sin spire, i sin første form allerede i

KVINNEKAMP

Arbeidsdeling mellom kjønnene: et alment trekk at kvinnene dominerer det private husholdsarbeidet.

familien, hvor kvinnen og barna er mannens slaver.» (17). I denne arbeidsdelinga *innafor* familien og i samfunnets oppdeling i enkeltfamilier ser Marx det historiske utgangspunktet for alle de senere arbeidsdelingene i samfunnet, også de som ga grunnlaget for oppdeling av samfunnet i *klasser*. Men på et visst historisk stadium var det

den første formen for arbeidsdeling, den i familien, som ga opphavet til den dominerende formen for privateiendom.

HVOR VIKTIG ER KJØNNS-ARBEIDSEDELINGA?

Vi har laget et teoretisk problem ut av om det var arbeidsdeling eller privat-

eiendom som lå til grunn for den første kvinneundertrykkinga. I virkeligheten er dette feil spørsmål. Det som er problemet er snarere hvilken arbeidsdeling/eiendomsform som ligger til grunn for kvinneundertrykking i et samfunn der andre arbeidsdelinger enn den kjønnsbestemte gir opphavet til den dominerende formen for privateiendom.

På den ene sida eksisterer det en arbeidsdeling mellom kjønnene i alle de samfunn vi kjenner til. De spesifikke formene er riktignok forskjellige og kan variere sterkt fra et samfunn til et annet. Det samme kan graden av kvinneundertrykking. Det er likevel et alment trekk at kvinnene dominerer det private husholdsarbeidet, mens menn har hatt et overtak innafor de viktigste økonomiske, politiske og ideologiske maktssentrene. Selv om kjønnsarbeidsdelinga ikke er den viktigste arbeidsdelinga i mer utviklede samfunn, er det etter min mening gode grunner til å betrakte den som en av de store arbeidsdelingene i samfunnet på linje med delinga mellom materielt og åndelig arbeid, mellom by og land osv. Den kjønns-spesifikke arbeidsdelinga har skapt kjønns-spesifikke former for eiendom, og den har plassert kvinner og menn i ulike posisjoner i forhold til den totale samfunnsøkonomien.

På den andre sida er det opplagt at den spesifikke formen kjønnsarbeidsdelinga får i et gitt samfunn, henger uløselig sammen med den totale samfunnsøkonomien. Den kjønnsbestemte arbeidsdelinga preges av de andre samfunnsmessige arbeidsdelingene, av de totale produksjonsforholdene i et gitt samfunn. Det er samfunnets totale behov som bestemmer kvinners arbeid, ikke en kjønnsarbeidsdeling som er utformet en gang for alle. Historisk har kvinner alltid tatt del i arbeidet der det har vært behov for arbeidskrafta deres, og kjønnsarbeidsdelingens spesifikke form har variert enormt fra et samfunn til et annet. Selv innafor ett og samme produksjonssystem kan variasjonene være store. For eksempel sier det seg selv at arbeidsdelinga mellom kjønnene må bli en annen i en norsk pendlerbygd der mennene er fra-

KVINNEKAMP

værende lange perioder av gangen, enn den er i en annen bygd der gården stort sett er eneste kilde til livsopphold for familien. (18)

En teoretisk analyse av kvinneundertrykkingas grunnlag må ta hensyn til begge disse sidene. For det første virker det uholdbart å skulle analysere den særskilte kjønnsundertrykkinga uten å skulle ta utgangspunkt i den kjønns spesifikk arbeidsdelinga i en gitt historisk situasjon. For det andre er det også uholdbart å skille kjønns arbeidsdelinga fra de andre arbeidsdelingene i samfunnet, fra et gitt samfunns totale produksjonsforhold. Foreløpig mangler vi en slik helhetlig analyse. Vi har heller ikke avklart hvilken rolle kjønns arbeidsdelinga spiller innfor hele den samfunnsmessige økonomien, dvs. hvor viktig eller uviktig kvinnespørsmålet er i forhold til andre «spørsmål». Dette er teoretiske problemer som vi etter hvert må ta stilling til.

Etter min mening kan vi allerede nå slå fast at den kjønnsbestemte arbeidsdelinga gir en nøkkel til å forstå kvinnes samfunnsmessige særstilling og undertrykkinga av kvinnene som kjønn. Det er også klart at det nettopp i spørsmålet om arbeidsdelinga ligger avgjørende skillelinjer mellom ulike retninger i kvinnepolitikken. Mange uenigheter i kvinnepolitiske spørsmål bunner i ulike teoretiske standpunkter når det gjelder arbeidsdelinga mellom kjønnene.

For eksempel bunner skillelinjene mellom en «radikal feminist» og en tradisjonell sosialdemokrat bl.a. i ulik vurdering av kjønns arbeidsdelingas samfunnsmessige betydning. Den radikale feministen vil overvurdere kjønns arbeidsdelingas betydning og se kjønns skillet som det mest grunnleggende skillet i samfunnet. Sosialdemokraten på sin side vil undervurdere betydninga av kjønns skillet, og snarere se på arbeidsdeling mellom kjønn som den naturligste ting av verden. (Dette er naturligvis en grov forenkling som ikke tar sikte på å karakterisere alle radikale feministe og alle sosialdemokrater. Jeg har bare villet belyse et poeng.)

Et annet eksempel på uenigheter som bunner i ulike standpunkter til

Moss Verft. Foto: Bernt Eide, Klassekampen.

kjønns arbeidsdelinga, finner vi innfor kvinnebevegelsen. Historisk har det alltid eksistert en mer eller mindre sterk retning som har gått inn for å opprettholde arbeidsdelinga mellom kjønnene. Mens én retning har kjempet for prinsipiell likestilling, har en annen gått imot likestilling «på menns premisser» og isteden kjempet for en eller annen

form for komplementaritet mellom kjønnene og en oppvurdering av det kvinnelige. Den siste varianten har bl.a. stått sterkt i husmorbevegelse og fredsbevegelse, dagens Kvinner for fred står på solid historisk grunn i så måte. Også i andre deler av den nye kvinnebevegelsen er retninga representert, bl.a. med slagord om kvinne-

KVINNEKAMP

Flere retninger innfor kvinnebevegelsen: en variant har stått for oppvurdering av mykere verdier, husarbeid og omsorgsfunksjoner.

kultur, myke verdier og oppvurdering av husarbeid og omsorgsfunksjoner. Også i argumentasjonen mot den nye barneloven som har fratatt kvinnene fortrinnsretten til barna ved skilsmisse, finnes denne retninga representert. En del vil gjøre kvinnes fortrinnsrett til en prinsipp sak p.g.a. kvinnes naturlige tilknytning til ungene.

Også innfor arbeiderbevegelsen har det alltid eksistert retninger som har gått inn for å opprettholde kjønnsarbeidsdelinga. Slike retninger har oppstått spontant med grunnlag i konkurranseforhold på arbeidsmarkedet og med grunnlag i arbeiderfamiliene. Kvinners yrkesarbeid, og spesielt gifte kvinners, har vært møtt med skepsis, dels også med reaksjonære aksjoner som har tatt sikte på å stenge kvinnene ute. Det meste kjente eksemplet er kanskje forsøket på å utelukke gifte kvinner fra arbeidslivet i mellomkrigstida, som var båret fram av krav fra fagforeninger og arbeiderpartier i hele Europa. Mer typisk, iallfall for den norske arbeiderbevegelsen, har det imidlertid vært med en mer passiv politikk. Kjønnsarbeidsdelinga har blitt sett på som den naturligste ting av verden. Forsøk på å ta opp kjønnsarbeidsdelinga som et politisk spørsmål er stort sett blitt møtt med motstand og avvist som borgerlig «kvinnesak». På viktige punkter har også AKP's politikk føyet seg pent inn i denne tradisjonen.

KJØNNSPOLARISERING?

Jeg har tatt opp tre teoretiske standpunkter som etter mitt syn er basert på manglende materialisme og manglende vitenskapelighet. Til sammen gir disse tre feilslutningene en systematisk skjevhet i analysen: De fører til en undervurdering av familiens betydning og av menns rolle i kvinneundertrykkninga. Det er antakelig ikke utenkelig at en av årsakene til denne skjevheten har vært et bevisst eller ubevisst ønske om å dempe ned motsigelsen mellom kvinner og menn i arbeiderklassen for å unngå kjønnsopolarisering og splittelse.

Dette er naturligvis ikke et resonnement som holder. For det første er det både umarxistisk og reaksjonært å vike tilbake for en materialistisk analy-

KVINNEKAMP

Er det mulig å oppheve undertrykkinga i familien ved at arbeidsdelinga blir redusert til et moralsk og ideologisk spørsmål? Foto: Ann Christine Eek.

se av redsel for de politiske konsekvensene, i den grad det er det vi har gjort. Like skånselsløst som vi har vært villige til å avsløre arbeideraristokratiet og rasismen, må vi naturligvis være villige til å avsløre menns samfunnsmessige privilegier i vårt samfunn. Og det må heller ikke være noen tvil om at vår prinsipielle linje er å *bekjempe* de privilegiene menn har på bekostning av kvinner, ikke å beskytte dem.

Men for det andre er det også min mening at det er *idealismen* og ikke *materialismen* som fører til kjønns-polarisering, selv om det viser seg at motsetningene er større enn vi har sett. Hvis menns undertrykking skyldes tilbakeliggende ideer, burde det jo være en forholdsvis smal sak å få dem til å slutte. Det blir rett og slett et spørsmål om en annen ideologi, og den kjønnsbestemte arbeidsdelinga blir egentlig redusert til et moralsk spørsmål.

En slik analyse gir fullstendig urealistiske forestillinger om hva som er mulig å oppnå på kort sikt, i løpet av noen år eller noen tiår. Ved en god porsjon resolutt kamp mot tilbakeliggende ideer, burde det for eksempel være mulig å oppheve undertrykkinga i

familien, især i progressive familier der både kvinner og menn skulle ha hodet fullt av framskreden ideologi. Særlig ettersom familien heller ikke er blitt analysert som en del av de samfunnsmessige produksjonsforholdene, men som en privat institusjon *utafør* samfunnet.

I virkeligheten er det naturligvis ikke så enkelt. Kvinneundertrykkinga springer ut av forhold i samfunnets basis, av visse produksjons- og eien-domsforhold som er knyttet til kjønn. Deriblant familien. Disse forholdene endres ikke ved hjelp av ideologisk på-virkning og god vilje fra menn. Opp-heving av den kjønnsbestemte arbeidsdelinga vil bety en gjennomgripende omforming av hele samfunnet, og den vil berøre såvel kvinner som menn. For kvinner vil det bety slutten på århund-rers undertrykking og samfunnsmessige særstilling. For menn vil det også bety slutten på undertrykking, men i forhold til *kvinner* vil det bety slutten på en stilling som *undertrykkere*. Underveis vil dette nødvendigvis innebære tapet av en rekke samfunnsmessige privilegier. Å skape illusjoner om at hele denne prosessen kan foregripes ved å endre menns *ideologi* er en absurditet. I en historisk situasjon som er

preget av kvinneopprør, må en slik absurditet føre til *økt* polarisering mellom kjønnene.

NOTER

- (1) AKP's prinsippprogram 1976, s. 77
- (2) samme sted.
- (3) AKP's prinsippprogram 1980, s. 37.
- (4) samme sted.
- (5) Engels: «Familiens, privateiendommens og statens opprinnelse». Ny Dag, s. 76.
- (6) Se blant annet min artikkel om dette i Materialisten nr. 1/82.
- (7) Engels s. 76–77.
- (8) Røde Fane nr. 2/72, s. 23.
- (9) samme sted, s. 22–23.
- (10) AKP's prinsippprogram 1973, s. 59.
- (11) Røde Fane nr. 6/76, s. 13.
- (12) Se diskusjon om dette i Jorun Solheims artikkel i Materialisten nr. 3/79, særlig fra s. 20.
- (13) Dette diskuteres i Jorun Solheims artikkel «Husmor – hvorfor ikke?» i Kvinnefront nr. 6/1980.
- (14) Røde Fane nr. 6/76, s. 10.
- (15) «Reis kampen blant arbeiderkvinne-ne», Oktober, 1975, s. 22.
- (16) Karl Marx: Verker i utvalg, 2., Pax 1970, s. 73.
- (17) samme sted.
- (18) Sider av dette diskuteres bl.a. i Orvar Löfgrens artikkel i Kvinnovetenskaplig tidskrift 3/82.

Fra filmen «Streik».

Mye tyder på det.

I løpet av det siste året er det kommet fram opplysninger som må rokke ved hevdvundne og tradisjonelle oppfatninger av arbeiderklassen.

Hvordan tenker vi oss egentlig arbeiderklassen — proletariatet? Ser vi ikke for oss «jerngutta» slik de framstår på bilder i Klassekampen? Store sterke mannfolk fra Jern og Metall, Bygg og anlegg. Rett nok aner vi også noen kvinner med langkost og ved samlebånd, men den egentlige arbeiderklassen kommer mot oss fra gruvene i Sulis og Bjørnevatn. Tenk bare på gutta på Rosenberg, sterkt organisert. Samhold. Solidaritet. Når arbeiderne i oljeindustrien streiker, ja da hender det at monopolkapitalen må bøye seg. Vi ser for oss arbeiderklassen i tradisjonen fra 1917 og 1949.

Av Ellen Aanesen

Dette bildet ser vi bak partiets programdokumenter. Og dette bildet må endres, fordi virkeligheten har endret seg. Som materialister mener vi at forandringene i materien kommer før forandringene i ideene, i tankene våre.

Nå er tiden kommet for korreksjon av noen av oppfatningene av arbeiderklassen. Forandringen i materien er der. Ganske stille har en dramatisk endring av kvinnens stilling på arbeidsmarkedet funnet sted: I løpet av 30 år har kvinneandelen i arbeidsstyrken økt fra rundt ¼ til over 40 prosent. Det er gifte kvinner og kvinner med småbarn som utgjør de nye gruppen kvinner på

arbeidsmarkedet. 60 prosent av gifte kvinner er ute i arbeid.

«Økningen i kvinnes yrkesdeltakelse er ingen tilfeldig krusning, men en del av en langvarig tendens, i vårt land og i alle andre framskredne, kapitalistiske land. Også nedgangen i menns sysselsetting er en del av en langvarig tendens.» (Gro Hagemann i Klassekampen 7/6.82.) I samme artikkel antydtes det at arbeiderandelen blant kvinnelige lønsmottakere er større enn blant mannlige lønntakere, og at minst halvparten av den yrkesaktive arbeiderklassen i Norge er kvinner.

Siste høst kom boka «Klassestruktur og klasseskiller» skrevet av Tom Colbjørnsen, Gudmund Hernes og Knud Knudsen. De har satt tall på kjønns-

sammensetningen i arbeiderklassen. Ifølge deres beregninger er kvinneandelen i arbeiderklassen 54,7 prosent — altså over halvparten. Og der har funnet ut at 47,7 prosent av kvinner som går ut i yrkeslivet sorterer under arbeiderklassen, mens bare 26,8 prosent av mennene som går ut i arbeidslivet blir å finne samme sted. Kvinneandelen av de yrkesaktive har altså økt drastisk samtidig med at kvinner langt oftere enn menn havner i arbeiderklassen, slik at kvinnene nå er blitt i flertall i den yrkesaktive delen av arbeiderklassen.

Dette må få konsekvenser for et parti som ønsker å stille seg i ledelsen for arbeiderklassens kamp. Det må få konsekvenser for vurderingen av

skiftet kjønn?

Foto: Bernt Eide, Klassekampen.

KVINNEKAMP

kampkraften i arbeiderklassen og for arbeidet for å styrke arbeiderklassen, prioritering av oppgaver som partiet ser som viktig å løse. Det må få konsekvenser for partiets programdokumenter. Partiets programdokumenter, som er grunnlag for arbeidet, må korrigeres i overensstemmelse med virkeligheten.

I dag er programdokumentene gjennomsyret av et klart skille mellom arbeiderklassen og dens oppgaver, og kampen for kvinnefrigjøring. Kvinneundertrykking og kvinnekamp sorterer konsekvent under «annen undertrykking».

Kvinneundertrykkingen skal selvsagt skilles ut som eget område fordi kvinner er særegent undertrykt som kjønn. Men samtidig må programdokumentene avspeile det økte sammenfallet mellom kvinners frigjøringskamp og arbeiderklassens kamp. Det har de til i dag ikke gjort, fordi dette forholdet ikke har vært undersøkt.

Den gamle måte å si det på: Arbeiderklassen (den ledende klassen) og kvinnene må gjensidig støtte hverandre i kampen for frigjøring, blir litt underlig etter hvert som kvinner utgjør flertallet i arbeiderklassen. Det må dessuten sies noe mer. Det må sies noe om utviklingen av kjønssammensetningen i arbeiderklassen og hvilke «kvinnekrav» som følgelig må være arbeiderklassens krav og ikke bare kvinnekrav som bør være gjenstand for sympati og støtte fra arbeiderklassen.

Kjønnsammensetningen i arbeiderklassen betyr at mange kvinnepolitiske krav nå må opphøyes til politikk for hele arbeiderklassen. Den som vil arbeiderklassen må rette seg inn på kvinnene. Dette er ikke et moralspørsmål, det tvinger seg fram for den som vil arbeiderklassen. Vi ser det tydeligst i kampen for 6-timersdagen — et gammelt kvinnekrav.

Inntil i år var 6-timersdagen et kvinnekrav uten særlig sprengkraft. Nå har det fått gjennomslag i 3 forbund der kvinneprosenten blant medlemmene er stor. 6-timersdagen er blitt politikk. Et bredt grasrotkrav i opposisjon til LO-ledelsen.

En arbeiderklasse som består av halvparten kvinner er dårligere orga-

Akka produkter — Hokksund. Foto: Bernt Eide, Klassekampen.

KVINNEKAMP

nisert enn vi tradisjonelt liker å tenke oss. Det er en arbeiderklasse med et stort innslag av deltidsarbeidere, med alt det innebærer av løsere tilknytning til arbeidslivet, med dårligere faglig beskyttelse og færre rettigheter. Det er først og fremst kvinner som jobber deltid. Hvis en definerer deltid som under 35 timers lønnsarbeid pr. uke er halvparten av kvinnene i arbeidslivet deltidsarbeidende, mens bare en tjuendedel av yrkesaktive menn er deltidsarbeidende. (Kvinner i fellesskap s. 158).

For å styrke arbeiderklassen må kvinnenes stilling i arbeidslivet styrkes. Det er avgjørende at kvinner får et fullverdig forhold til arbeidslivet. Det betyr lik arbeidstid for kvinner og menn. Det igjen betyr felles innsats i kampen for 6-timersdagen. Dette kravet er lett å sette i en slik sammenheng nå. Gjennombruddet er gjort. Men en rekke kvinnekraav må få status som arbeiderklassens krav, dersom det potensialet kvinnene utgjør i arbeiderklassen skal komme til sin rett.

Det er bare å grave i skuffen og ta fram hele registeret av krav som er stilt for å lette byrden for kvinner og barn slik at kvinner oppnår like muligheter som mannen i arbeidslivet. Dette stiller store krav til den mannlige delen av arbeiderklassen om solidaritet.

Kvinner er i mindre grad fagorganisert enn menn. Det er et resultat av deltidsarbeidet, som igjen er et resultat av de ekstra byrdene som påhviler kvinnen i form av privat hus- og omsorgsarbeid. Sammenlikner en deltidsarbeidende kvinner med deltidsarbeidende menn, kommer det fram at det er *deltidsarbeidet* som bestemmer tilknytningen til fagforeningene — ikke kjønn. (Kvinner i fellesskap s. 161) Men det er kjønn som avgjør hvor lang arbeidsdag du påtar deg i jobben, og her kommer arbeidsdelingen mellom mann og kvinne inn med full styrke.

Kvinnen er proletar på jobben og tjener i privatlivet. Det blir stadig påvist at den tradisjonelle arbeidsdelingen mellom mann og kvinne holder stand, selv om kvinnene har gått ut i yrkeslivet i stor skala. (Dette er også påvist i «Klassestruktur og Klasseskiller»). Kvinnen har aldri sluppet unna kjøkken-

benken, slik vi har for vane å tenke oss. De har både kjøkkenbenken og samfunnsmessig arbeid. Og arbeidet ved «kjøkkenbenken» er som kjent større for gifte kvinner med barn enn for enslige mødre. Kvinner som flytter sammen med en man får sin tid brukt til husarbeid drastisk økt. (Kitty Strand, Klassekampen 2.7.82) Det å gå ut i yrkeslivet for gifte kvinner innebærer den mest arbeidskrevende livssituasjon en kan tenke seg i dagens samfunn. Allikevel går det en strøm av gifte kvinner ut i arbeidslivet. Det sier mer enn noe annet hva det betyr å ha et arbeid. Samtidig sier den vedvarende skjeve arbeidsdelingen i «privatlivet» noe om styrken gifte menn fastholder sine privilegier med.

Men den skjeve arbeidsdelingen er ikke et privat spørsmål. Det er et spørsmål av stor betydning for hele arbeiderklassens styrke og kampkraft når kvinneandelen av arbeiderklassen er blitt så stor. Fordi den ene delen av arbeiderklassen holder seg med private tjenere hjemme, svekkes hele klassen unødigg. Her ligger også kilden til store og unødvendige splittelser i arbeiderklassen. derfor blir også arbeidsdelingen i «privatlivet» også et spørsmål av stor strategisk betydning — for et parti som vil arbeiderklassen.

I en situasjon der kvinnenes andel av arbeiderklassen er blitt så betydelig som den er i Norge i dag, må et parti som vil lede arbeiderklassen i dens kamp for sosialismen, legge en helt annen vekt på kvinners bredspektrede kamp for frigjøring enn det revolusjonære partier tradisjonelt har gjort. Det er nødvendig for å kunne handle riktig i forhold til arbeiderklassen.

KILDER

Harriet Holter (red.): Kvinner i fellesskap. Universitetsforlaget 1982.

Tom Colbjørnsen, Gudmund Hernes, Knud Knudsen: Klassestruktur og Klasseskiller. Universitetsforlaget 1982.

Ta ballen - ikke manne

Bjørn Nilsen anmelder boka mi «Den vestlige maoismens sammenbrudd og AKP(m-l)s krise» i Røde Fane nr. 4/82.

Anmeldelsen viser at han har lest samvittighetsfullt gjennom boka og åsså fått en del ut av den. Det gleder meg sjølsagt. Jeg skriver for å bli lest, og gjerne brukt.

Av Tron Øgrim

Bjørn tar opp ei rekke spørsmål som jeg oppfatter som en utfordring til debatt, til andre og til meg. Greit. En forfatter av en debattbok er prinsipielt åsså villig til å føre debatt om sine egne synspunkter. Hun kan ikke trekke seg tilbake som en blyg lyriker og nekte å diskutere sitt eget verk, og heller ikke bli sur over kritikk og kjefte ut kritikeren.

På den andre sida er ikke jeg villig til å gå inn i noen lengre debatt med Bjørn på grunnlag av akkurat *denne* anmeldelsen. For at Bjørn og leserne skal forstå hvorfor, denne *ene* kommentaren.

BJØRN NILSENS GJENNOMGANG AV BOKA

Bjørns anmeldelse faller i to deler. Den ene delen er *midten*, der han går gjennom *innholdet* i boka, kommenterer og kritiserer det. Den andre delen er *begynnelsen og slutten*, der han trekker konklusjoner og kommenterer forfatteren (Tron Øgrim). Nå først om den refererende, kritiserende delen av anmeldelsen.

Stort sett er den fair enough. Den viser BN som en god leser, erfaren intellektuell og litterat som han er. Hans sammenfatning av hva boka handler om er holdbar. Jeg merker meg åsså at han på ei lang rekke punkter her gir boka ganske positiv omtale:

— «... det TØ bringer til torgs om partier og moderne partimønstre virker både fornuftig og spennende.»

— Om maoismen i Vesten: «Kanskje ikke så mye revolusjonerende nytt, men likevel en del interessante og etter mitt skjønn nyttige påpekinger og understrekninger.»

— Om Komintern: «... sier ... viktige ting om Komintern og Kominterns praksis.»

— Om nomenklaturen: «Søkelyset på denne ledertypen ... er både viktig og delvis nyskapende.»

— Om AKP(m-l): «For folk som har vært med mer eller mindre fra begynnelsen av, er lite nytt, lite særlig spennende eller kontroversielt.»

BN har altså finni en lang rekke saker som han syns var riktig og viktig, eller som han i det minste var enig i.

I mer eller mindre sammenheng med denne refererende delen kommer BN også med en del spørsmål og kritiske kommentarer.

Som flere andre har han hengt seg opp i at jeg har «stjælt» fra Gramsci. Nå var hensikten min med å vise til Gramsci (i en parentes) at folk som er spesielt interessert, skulle få en bekreftelse på at — joda, *likhetene* med Gramsci er ikke tilfeldige. Men ellers bruker jeg tvers gjennom sjøllaga terminologi og eksempler, nettopp fordi jeg ikke på alle områder er enig med Gramsci, ikke vil at mine syns-

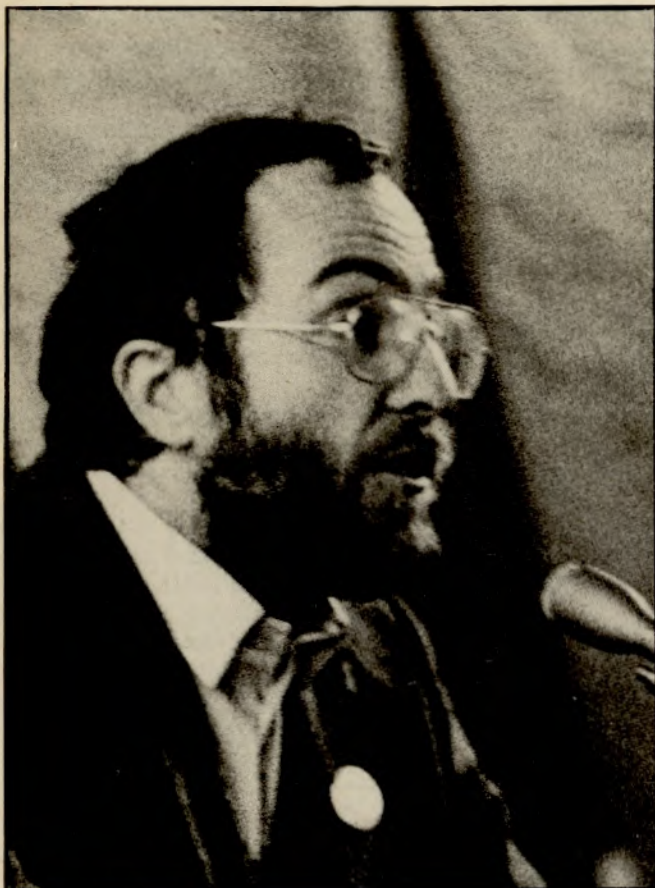
punkter skal forveksles med hans, og går et godt stykke *lengre*. Jeg bruker heller ikke henvisning til Gramsci som noe *argument* for mitt syn. Bjørn skulle derfor kunne vurdere det jeg legger fram her akkurat like godt uten å ha lest Gramsci. Men for å unngå endelause spørsmål om dette: Antonioni Gramsci, «The modern Prince», International publishers, N.Y. 1978. Kapitlet om «partier» i «prinsen» var et startpunkt for meg.

Debatt:

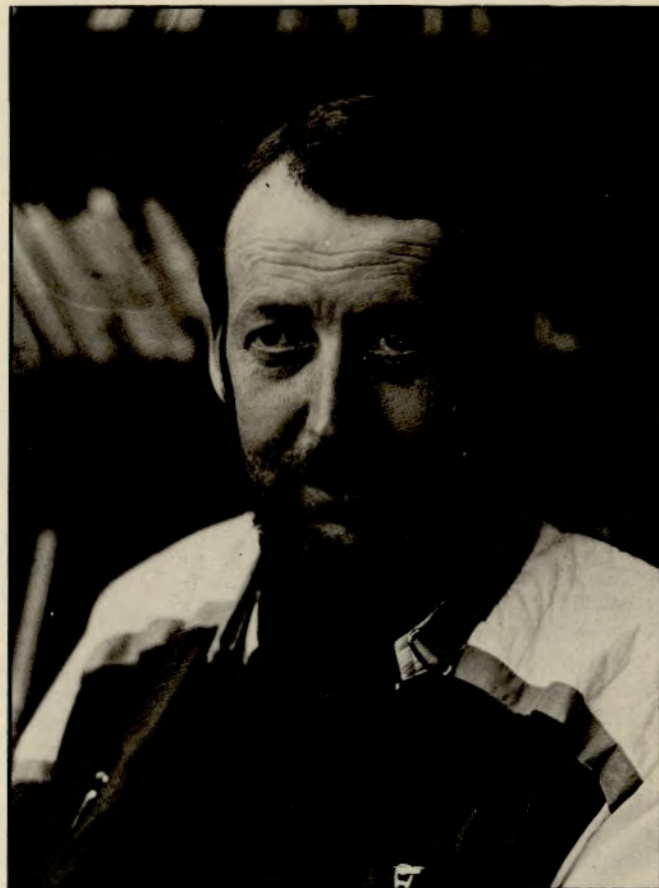
Bjørn spør om kilder om den internasjonale kommunistiske bevegelsen. Svar: *tilgjengelige* og *pålitelige* verker, særlig om den nyere tida, *kjenner jeg ikke til*. Dette er en historie som ennå ikke er skrivi i bokform. Jeg bygger følgende på møter, rapporter, avisartikler.

Videre sier Bjørn at han har hørt at maoistene i Peru egentlig er trotskister. Når det gjelder skriftlige kilder til opplysning om maoistene i Peru (PCdEP) kan jeg bare henvise til deres egen avis Patria Roja og anna peruviansk presse, altså kilder som dessverre ikke er tilgjengelige for BN og vanlige norske lesere. Informasjon om et flertall av revolusjonære bevegelser i den 3. verden *fins ikke i*

n, Bjørn Nilsen

Tron Øgrim.
Foto: Klassekampen.

Bjørn Nilsen
Foto: Bernt Eide, Klassekampen.

bokform. Maoistene i Peru fikk noe over 4 prosent ved valget til parlament sist og blei største parti på venstresida. Ved kommunevalget var de sterkeste part i en brei valgfront som fikk grovt rekna 25 prosent av stemmene. Jeg var i Peru i november 1982, og så vidt jeg forsto har partiet avgjørende innflytelse i kommunestyre som administrerer flere millioner mennesker. Det er altså ikke et helt lite, uvesentlig og ukjent parti! At Bjørn har fått det til at de er trotskister er komplett uforståelig for meg. Han som er i NRK, der det fins gode kontakter med Latin-Amerika, skulle kunne skaffe bedre in-

formasjoner. På grunnlag av denne tydelige mangelen på kunnskap synes jeg det er dristig å reise en kritikk av boka mi akkurat her.

Bjørn har sjølsagt rett i at min kritikk av maoismens politikk for Øst-Europa/Sovjet er svært knapp og dermed åsså ufullstendig. Men når han går videre, blir hans referat av hva jeg sier ufullstendig. Han gir det inntrykket at jeg *bare* snakker om «mangel på konkret og særegen politikk» for disse landa, og nevner sjøl som «viktigere» ... «forsvar av Stalin og Stalins sosialistiske modell» og «holdninga til demokratiske rettigheter ...

osv. Men saka er jo at jeg *nevner* nettopp disse tinga! «I mange østeuropeiske land er 'stalinismen' enormt upopulær.» «Det viktigste problemet med den kinesisk-albanske holdninga til stalinismen mener jeg er at den ikke bidro til å utvikle den *teoretiske* analysen langt nok.» «Ta f.eks. SOLIDARITET ... Svært sterkt ... sto på krav om forskjellige *demokratiske rettigheter*: ytringsfrihet, organisasjonsfrihet, økt individuell rettssikkerhet m.m.» ... «Her er en av maoismens store mangler.» (sidene 77-79) «som internasjonal teori mener jeg at maoismens *viktigste* svakheter kan sammenfattes sånn:

PARTI-DEBATT

— Dens kritikk av de svake sidene og direkte reaksjonære ideer i den «ortodokse» (stalinske) kommunistiske tradisjonen blei ikke utvikla langt noko». (s. 123) Bjørn og jeg er trulig uenige om en del i den historiske vurderinga av stalinismen, men hans kritikk i denne artikkelen trefte ikke skikkelig i forhold til min tekst. Når det gjelder å gå grundigere inn på hva jeg mener, planlegger jeg å legge fram en del saker om ikke så lenge.

Bjørn gir en fullstendig feilaktig framstilling av teksten når han vil ha det til at jeg hevder at spørsmålet om maoistenes egen demokratiske troverdighet er «ikke helt viktige problemstillinger» som gjelder bare for «overfølsomme småborgerlige åndstullinger!» Her hefter han seg opp i overskrifta «intellektuelle noter», men har ingen dekning i det jeg faktisk skriver på sidene 108–111. Tvert imot, jeg peker på problemene som alvorlige og viktige! Om det tradisjonelle kommunistiske forsvaret for undertrykking av demokratiske rettigheter under proletariats diktatur: «Dette er utilfredsstillende. Svære deler av massene i Vest har aldri blitt fornøyd med denne forma for svar og vil neppe noen gang bli det.» Om erfaringene fra Stalin-tida: «Terror ... ramma òsså sosialister, prosovjetske intellektuelle, kommunister.» Konklusjon: «Teorien fungerte dermed til å sope de virkelige problemene under sosialismen under matta i stedet for å analysere dem. Samtidig gjorde den det vanskeligere for kommunistene å kjempe helhjerta og gå i spissen for kampen for demokratiske rettigheter andre steder i verden.» På dette punktet viser Bjørn manglende evne til å lese det som står, jeg trur ut fra forventninger han har om de politiske uenighetene mellom oss to.

Bjørn spør om min diskusjon av «nomenklaturen» er «... med litt endrede navn det samme som i sin tid ble omtalt og beskrevet som meritokratiet?» Svaret er nei. Det kan være interessant å lese «meritokrati»-diskusjonene en gang til og se om de avspeilte noe av de klasse-messige endringene som jeg mener nå holder på å skje. Men forklaringa av de samfunnsmessige endringene er i hovedsak forskjellige. Jeg går ikke ut fra «de høytutdanna» som overklasse i og for

seg. Jeg går ut fra et politisk sjikt i statsadministrasjonen som en ny, dominerende gruppe innafor den borgerlige overklassen, på grunn av de statlige kapitalgruppene stadig økende betydning. At visse former for intellektuelle, høyt utdanna folk får nøkkelroller i dette statlige sjiktet, er riktig. Men det gjelder ikke alle høytutdanna, og det er heller ikke sànn at bare høytutdanna folk kan spille ei rolle i «nomenklaturen». Her er assà plass for den sjøllærte intellektuelle — skribenten, den politiske demagogen, den dyktige partibyråkraten, den profesjonelle kjendisen.

Bjørns konklusjon er at jeg ikke behandler det viktigste problemet for AKP(m-l), som ifølge ham er «viktige svakheter ved den leninistiske partimodelen, som mangel på sikring av demokratiet innafor den demokratiske sentralismen ...» osv. Dette er greit, forsåvidt som det rører ved kjerna i de viktigste politiske uenighetene mellom Bjørn og meg.

Så langt mine kommentarer til Bjørns gjennomgang av boka, som jeg med både surt og søtt, enighet, misforståelser og uenighet syns er grei nok.

BJØRN NILSEN

Før jeg kommenterer den andre delen av BNs anmeldelse, kort til min oppfatning av Bjørns person.

Vi er medlem av samme parti og står følgelig, i de store sakene, på barrikaden mot samme fiender.

Bjørn er en dyktig intellektuell som har hatt stor betydning for deler av den politiske kampen i Norge. Hans arbeid med Nordsjøen har vært til stor nytte og ført til voldsomme angrep fra kapitalistene. Som faglig tillitsmann har han gjort en viktig jobb. Som dikter har han noen ganger meget presist truffet stemninger i den norske venstresida og i ml-bevegelsen.

Jeg er heller ikke blind for at Bjørn kan være en sjarmerende fyr som det er hyggelig å drikke en øl sammen med.

BJØRN NILSEN OM TRON ØGRIM

Jeg markerer dette om Bjørn, for å få det klart fram at det ikke er nedvurdering av ham eller personlige agg som gjør at jeg ikke vil fortsette en diskusjon med ham, akkurat om min siste bok.

Jeg forstår dessuten at Bjørn både har hatt utbytte av boka, og at han prøver å være rettferdig, anerkjennende, der han finner grunnlag for det.

Min holdning skyldes den andre delen av anmeldelsen, ut over den kritisk refererende, der han kritiserer og konkluderer om forfatteren Tron Øgrim.

Her heter det at vedkommende er både kunnskapsrik, morsom, karismatisk osv. Og takk for det. Videre: «Hadde ikke marxismen-leninismen og kaderkommunismen holdt ham i ørene, ville han opplagt vært en utflippa freak og tullebukk som digga litteratur, musikk og først og fremst seg sjæl!»

Videre: «en slags kombinert sannsiger og skravlebøtte med frikort til å si og mene det meste de fleste steder» ... «perspektivrik og rotete på samme tid». «... tar seg raskt fram overalt, høyt og lavt, men at han sjelden har skikkelig kontakt med bakken over lengre tid». «... konfirmantens grenseløse og naive tro på egne evner ... samtidig ... innerst inne ... pinlig klar over at han er full av åndelige pubertetsviser. ... naturlig arroganse og en nesten fullstendig immunitet mot andres meninger og andres motforestillinger ... dette gjør Tron Øgrim godt egnet som høyttenker og ballongslipper ... det er lett å trekke på skuldrene av ham når han vrøvler ... verken parti eller sentralkomi-

En utflippa freak og tullebukk: Tron Øgrims skjebne uten marxismen-leninismen og kaderkommunismen?

PARTI-DEBATT

te behøver å hefte (for ham).»

Videre: «Nå er det sjølsagt også mulig at TØ intellektuelt er så overflatisk og slumset som deler av denne boka forteller ... fordi han er eller av ytre press er blitt rotete, usystematisk, slumset.»

Så langt om forfatteren. Så om forfatterens manglende behandling av det som Bjørn Nilsen mener er det viktigste problemet, feila i den leninistiske partimodellen: «Da har forfatteren enten stør på gangsynet akkurat der, eller ... han vil rett og slett ikke snakke om denne verkebyllen.»

Så om boka, som BN i sin refererende omtale fant tildels «... viktig ... fornuftig ... nyskapende ... interessant ... spennende ...» og som han altså åsså er en del uenig med:

«Boka er nesten en sammenhengende serie av subjektive påstander. Ligger det noe viktig til ettertanke både for ham og den øvrige partiledelse der? Tar de for lett på sitt forhold til den teorien og den metoden de bekjenner seg til?»

Her må en oppklaring til. I AKP(m-l) fins forskjellige syn. Bjørn Nilsen og Tron Øgrim står i noen saker på slike forskjellige syn.

Dette er en grei sak. Bjørn Nilsen og Tron Øgrim har rett til å være uenige og uttrykke denne uenigheten som medlemmer av AKP(m-l), så lenge de ellers respekterer vedtak i partiet. Følgelig har BN rett til både å syns at medlemmer i partiledelsen, som TØ, er noen duster, kritisere dem og foreslå dem bytta ut med andre. BN er ikke forpliktet til å smiske for TØ. Og gudskjelov for det, for det ville vi begge to oppleve som uutholdelig.

På den andre sida er jeg heller ikke forpliktet til å fjeske for Bjørn, når han ikke følger vanlige regler for saklig diskusjon som er gjengs i samfunnet langt utafor AKP(m-l). I den rene gjennomgangen av boka følger BN slike regler. I de politiske konklusjonene og i karakteristikkene av min person gjør han det ikke.

Bjørn Nilsen har foran seg ei bok, en tekst. Han kan gå laus på den, analysere den, rive den i biter, kritisere den sønder og sammen. Men lesere — og særlig lesere av hans kritikk og boka — har krav på logisk *sammenheng* mellom det han sier konkret om boka og de konklusjonene han trekker om den. Mellom de to delene

i Bjørn Nilsens anmeldelse er det ingen slik sammenheng.

I Bjørns konkrete gjennomgang av teksten fins mye positivt, dessuten en kritikk for kildebruk (Gramsci, Komintern, som jeg har kommentert), en kritikk for utilstrekkelig behandling av Øst-Europa/stalinismen, en kritikk for å si at spørsmålet om maoismens demokratiske troverdighet er uvesentlig (noe som jeg påviser er en *rein* misforståelse fra ham), og endelig en kritikk for å ikke behandle det han sjøl mener er viktigst og dele hans konklusjon.

Dette gir *ingen dekning* for beskrivelsen av boka som «en sammenhengende serie av subjektive påstander», for å «ta for lett på teorien og metoden», at forfatteren er «overflatisk og slumset», forfatterens «åndelige pubertetskviser» osv. Her mangler den logiske sammenheng. Kritikerens egen gjennomgang forsvaret ikke hans voldsomme språkbruk i konklusjonene.

Derimot fins det, dessverre, en sammenheng mellom BNs politiske uenighet med TØ og karakteristikk av TØ som politisk person og TØs bok. Denne sammenheng vil være tydelig for mange som har lest boka og anmeldelsen og kjenner til BNs og TØs syn. Den er sånn: For BNs *konklusjoner* om TØ spiller vurderinga av den konkrete *teksten, boka*, ingen rolle. Konklusjonene her var ferdige, helt uavhengig av hva som sto i boka, og kunne godt vært skrivi før BN leste ei linje der. Denne sammenheng heter blant vanlige folk «ta mannen og ikke ballen». Den er en arv vi drar med oss fra den dårligste sida i partilivet på 70-tallet. Den går ut på å mistenkeliggjøre og drite ut *personen* vi er *politisk* uenig med. Etersom jeg satt i partiledelsen på hele 70-tallet innrømmer jeg mitt ansvar for å ha vært med på å innføre denne forma for stil. Men jeg er inderlig lei det og prøver å bli kvitt det.

Når kamerat Bjørn velger denne angrepsvinkelen, velger jeg å ikke gå inn i videre debatt. Av det *konkrete* han sier i denne delen, vil jeg derfor bare kommentere to ting:

1. Insinuasjonen om at TØ er en «guru» som bare kan «forlange setter og spasere rett gjennom med kladdearkene sine» hos Forlaget Oktober. Jeg henviser

Bjørn Nilsen til Geir Berdahl, som kan forklare ham at dette er tøv.

2. BNs frykt for at AKP(m-l) skal bli «partiet til en håndfull skolekamerater fra Bryn/Hellerud». Denne gamle SV-skrøna kan jeg, etter å ha spurt om lov i partiledelsen, kommentere med at medlemmer av B/H-SUF i Sentralkomiteen nå *ikke er flere enn at de kan telles på ei hand, Bjørn*.

Huff!

Bjørn reiser viktige spørsmål der vi to er uenige: stalinismen, demokratisk sentralisme osv. Dette er viktig å diskutere. Men med sin pinlige blanding av «ros» og privat, anekdoteprega personangrep klarer BN å *blande* disse viktige politiske spørsmåla med spørsmålet om TØs personlige troverdighet som intellektuell.

Han forteller leseren at TØ «sjelden har skikkelig bakkekontakt over lengre tid», er «rotete», «slumset», «har grenseløst naiv tro på egne evner», «åndelige pubertetskviser», og ellers er nyttig for partiledelsen for «ballongslipp», for går det gærent så er det greit å si at det var bare TØ som vrøvla igjen.

Åssen *veit* BN dette om meg? Han dokumenterer ingenting. Leseren må bare tru at dette er noe BN *veit* fordi han kjenner meg, privat, over ei årrekke. På grunnlag av dette kan BN forklare leseren at han anmelder ei bok av en slags inspirert og festlig idiot som av og til kan si noe morsomt, men som det ellers ikke er noen grunn til å ta alvorlig.

Nå er det jo sant hvert ord Bjørn sier. Jeg er full av feil, har trampa på tær og gjort dumheter. Jeg er ikke som BN en fullkommen person som ingen er sint på.

Men åssen skal jeg kunne fortsette en *diskusjon* etter å ha blitt på knusende avslørt? Så vidt jeg skjønner blir det svært vanskelig for meg, med mindre jeg går inn på en realitetsdiskusjon som handler om jeg er en prinsipplaus tulling eller ikke, slumser, roter, har bakkekontakt eller pubertetskviser ...

Så — nok for denne gangen, Bjørn. Uvenner behøver vi ikke bli. Men debatten får vi ta en annen gang. *Om politikk*. Hvis vi altså blir enige om å ikke drukne den i en masse unødvendig støy om *to personer*, som er inderlig uinteressant for det store flertallet av lesere, for ikke å snakke om for arbeiderklassen.

- **AKP ble aldri arbeiderklassens parti, men partiet til den radikale ungdomsbevegelsen.**

- **Partimodellen til AKP passet i fattige jordbruksland som Kina og Russland, men ikke i et industrialisert Norge.**

- **Industriarbeiderklassen i vestlige land er i oppløsning som sjikt og har mistet de trekkene som tidligere gjorde den til en spesielt revolusjonær kraft — dette må få konsekvenser for vår partimodell.**

Dette er blant de tingene som Thorvald Gran tar opp i denne debattartikelen.

Partimodellen må tilpass

Av Thorvald Gran

IKKE DEN NORSKE ARBEIDERKLASSENS PARTI

Etter å ha lest både Øgrim (1) og Solstad (2) om AKP, slår det meg hvor mye begge har å si om maoismen og partiet, og hvor lite de begge har å si om den norske arbeiderklassens forhold til partiet. I Øgrims bok er dette slående fordi han gjør et stort poeng av skillet mellom parti og klasse. For å forstå partiet må du forstå klassen, de objektive interessene klassen har, men særlig de subjektive interessene, tenkningen, de politiske ideene i ulike deler, i ulike lag og sjikt i klassen. Øgrim hevder, så vidt jeg kan forstå, helt korrekt, at AKP aldri ble arbeiderklassens parti. AKP var partiet til den radikale student- og ungdomsbevegelsen. Det fikk etter hvert en del støtte i arbeiderklassen, men det var fordi AKP-ere sloss hederlig

for dagskrav. Strategisk nådde partiet aldri fram. Det propaganderte en strategi som var fornuftig i en annen del av verden, ikke i høyt utvikla imperialistiske

Debatt:

samfunn. Men hvordan så arbeiderne på partiet? Var det rett og slett uinteressant strategisk fordi det «sloss i Kina», ikke i Norge? Eller hadde partiet organisatoriske (udemokratiske) og politiske trekk som arbeidere i Norge fryktet, aktivt ville motarbeide? Var partiet på høyden med revolusjonære strømninger i det norske samfunnet eller slepte det etter? Slike spørsmål, som skulle stå sentralt ifølge

Øgrims eget program om å ta utgangspunkt i de virkelige forholda, står ikke sentralt i boka.

Solstad ser heller ikke partiet fra arbeiderklassens synspunkt (3). Det er ikke norske arbeidere som ser på partiet, vurderer det, går inn i det, gjør erfaringer med det osv. Nei, det er partimedlemmene, lektoren, legen og arbeideren med stor A som ser, som er aktive i boka. I 25. september-plassen var det ikke slik. Da var det klassens synspunkter, meninger og ønsker som ble beskrevet. Nå er det igjen den enkeltes innordning i partiet og særlig de intellektuelles innordning som er tema — på en måte tilbake til Arild Asnes. Arbeiderklassen i Larvik er en fjern tilskuere, som nok blir med på streiken på Elkek Rockwool en kort stund, men som ikke ser AKP som sitt parti. Jeg tror Solstad sier lite om arbeiderklassens forhold

Solstad ser ikke partiet fra den norske arbeiderklassens synsvinkel, men slik partiets medlemmer ser det, blant dem Nina Skåtøy slik hun framstilles av Universitas' tegner Erik Tunstad.

ses norske forhold

til partiet fordi han med det vil fortelle at partiet selv var lite opptatt av den virkelige norske arbeiderklassen og andre undertrykte grupper i landet. Partiet hadde løsninger som skulle ut til klassen. At det var løsninger på klassens virkelige problemer, tok partiet som gitt. Hva klassens situasjon og problemer var, hvordan problemene ble opplevd, hvilke ønsker arbeiderne hadde, hvilke ideologiske terskler som måtte overvinnes for å drive fram politisk aktivitet osv., var partiet ikke organisert, ikke innrettet på å finne ut. Partiet gikk inn i en slags ulykkelig selvisolasjon. Handlingene i partiet hadde etter hvert ensidig et ideologisk utspring. Bakkekontakten manglet. Frustrasjonene bredte seg. Når lektor Pedersen likevel kunne se tilbake med en viss jubel, var det fordi han hele tiden hadde et bein på bakken, i skolestua, i byen, i tillegg til det beinet som var fast forankra i partiet.

DE INDRE FORHOLDENE FORKLARER LITE AV KRISA

Mens Solstad framhever de indre forholdene i partiet, forsøker Øgrim å skjule dem, se bort fra dem, overse dem. Som også Bjørn Nilsen tar opp (4), Øgrim definerer den manglende analysen av kapitalismen i vest som den politiske kjerna i partikrisa. Men de indre forholdene i partiet er, forbausende nok, ikke viktige for å forstå årsakene til det problemet. «Ingen indre oppvask av et eller annet slag kan føre til den minste grunnleggende bedring av situasjonen for partiet.» (s. 211) Nei. «Det avgjørende ... er alltid ... (maoismens) ytre utvikling.» (s. 65) Helt urimelig blir det når Øgrim nærmest vil velge mellom ytre og indre årsaker til de problemene kommunistpartier har kommet opp i. På s. 45 i boka vil han ha det til at «den snevert, europeisk-sovjetiske, dogmatiske innrettingen»

på Sovjet-partiets internasjonale politikk ikke kan forstås ut fra indre forhold, men må forklares med «ytre historie», det vil si med «den rollen kommunistpartiene kom til å spille i de ulike landa ... hvilke interesser de faktisk kom til å representere». Her er det åpenbart at Øgrim strever etter å komme bort fra de indre forholdene, bort fra det selvsagte at indre og ytre spiller sammen, og at det kanskje er som salige Mao sa, at skal vi forstå partiet, er de indre motsigelsene avgjørende selv om ytre forhold former og påvirker utviklingen av dem.

I et mekanisk helhetssyn er indre forhold bare produkter av klasseforhold i samfunnet. I et dialektisk helhetssyn derimot er indre forhold vesentlige, nettopp fordi det finnes flere mulige måter å løse en og samme motsigelse, og flere måter å forholde seg til en og samme klassemotsigelse i samfunnet.

PARTI-DEBATT

Øgrim finner mye av forklaringen på partikrisa i partiets utspring i ungdoms- og studentbevegelsen. Nettopp den lot seg inspirere og lede av den allmenne maoistiske strategien. Nettopp den var dømt til å falle sammen når maoismen i Kina slo sprekker. Men denne unektelig korrekte sammenkoplingen av AKP og ungdoms- og studentbevegelsen reiser flere teoretiske problemer enn den løser. For det første: Hvordan kunne partiet opp gjennom 70-årene så systematisk benekte at AKP primært var partiet til den radikale ungdomsbevegelsen? Kan også det fenomenet forklares med «ytre forhold»? For det andre: Hvorfor maktet ikke partiet å komme seg ut over sin opprinnelse og bli et virkelig parti for de revolusjonære strømningene i arbeiderklassen? Øgrims teori om «ytre» kan hales i land dersom det ikke fantes revolusjonære strømninger i arbeiderklassen i Norge i 70-årene, altså at ungdoms- og studentbevegelsen var den eneste revolusjonære strømning i landet. Men et sånt standpunkt mener jeg (og vel også Øgrim) er feil. En rekke bevegelser i 70-åra mot undertrykking hadde revolusjonært potensiale i seg og/eller tjente til å støtte opp om revolusjonære tendenser: deler av ungdomsopprøret og miljøbevegelsen, deler av anti-atomvåpenbevegelsen, det meste av de faglige kampene osv. Gitt at det var virkelige bevegelser partiet ikke kom i et aktivt, ledende, organiserende forhold til, da må mye av forklaringene på det hentes i interne forhold, i interne svakheter. Det er ikke noen vei utenom det.

DE YTRE FORHOLDENE MÅ VÆRE UTGANGSPUNKT FOR ORGANISERING

Nå kan det se ut som AKP for tida ikke prioriterer debatten om partiorganisasjonen særlig høyt. Viktigere er studiene av kapitalismen, debatten om sosialismen og arbeidet med å utvikle politikk mot den økonomiske krisa. Selvsagt er disse sakene i en viss forstand viktigere enn partiets indre oppbygning. Men politikk dreier seg om bevisst, organisert handling. Dersom organisasjonen som skal drive studiene, drive fram politikken og organisere kampen, ikke er tilpasset de virkelige progressive bevegelsene, og opp-

Sammenkoplingen av AKP og ungdoms- og studentbevegelsen ble systematisk benektet opp gjennom 70-årene. Her fra Universitetet på Blindern.

fattes som deres organisasjon, vil ikke all verdens innsats på det teoretiske og politiske området føre fram (for å omskrive Øgrim).

Mange erfaringer tyder på at det er noe galt med det subjektive redskapet, med partimodellen, med partiet. Partienes rolle i de «sosialistiske landene» er illevarslende. Boka til Øgrim beskriver et parti som «kjemper feil krig». Å være hengt opp i en strategi for revolusjon i tilbake-liggende jordbruksland etter 10 års politisk og teoretisk innsats i Norge, må sies å være et krisetegn. Boka til Solstad beskriver et parti i krise uansett hvor mye jubel lektor Pedersen måtte føle etter 10 år i Larvik AKP. Alt for mange har meldt seg ut. Mange har følt seg utnyttet i partiet under dekke av en altoppslukende propaganda om at AKP er på rett vei, «tusen ganger mer demokratisk» osv. Organiseringen av partiet mener jeg har vært preget av den samme dogmatikken som strategiutviklingen. Partimodellen, som kanskje hadde noe for seg i Russland i 1917 og det agrare Kina i 1930-årene, har blitt overført mekanisk til norsk jord anno 1970–1980. Denne organisasjonsdogmatikken må brytes ned. Kommunist-

partiet i Norge må i mye større grad enn i dag følge Øgrims oppskrift: Partiets oppbygning, måten det rekrutterer på, kommunikasjonsformene internt og med omgivelsene, maktfordelingen osv. må tilpasses de ytre forholdene, må forandres etter hvert som klasseforholdene og de politiske oppgavene i klassekampen forandrer seg.

Hvilke ytre forhold mener jeg partiet i dag tar for lite hensyn til? La meg legge fram noen foreløpige ideer.

Partiet sier det organiserer arbeiderklassen uten å ha arbeidet særlig systematisk med analysen av klasseforholdene og særlig forandringene av disse i Norge. Spesielt bygger partioppbygningen på en forestilling om et tett og enhetlig kjerneproletariat som «bruker» og «kontrollerer» partiet. Dette kjerneproletariatet har kanskje aldri eksistert. Skulle jeg formulere en arbeidshypotese om arbeiderklassen, ville den se slik ut: Industriarbeiderklassen eller kjerneproletariatet er i oppløsning som sjikt i arbeiderklassen i de vestlige industrisamfunn og har mistet de trekkene som (kanskje) gjorde den til en spesiell revolusjonær kraft.

Arbeiderklassen som helhet blir mer

PARTI-DEBATT

sammensatt, den blir større og den rekrutterer ikke bare fra lavere, men også fra de store og voksende midlere funksjonærsjiktene. Arbeiderklassen tilegner seg en stadig større del av den produksjonstekniske og administrative kompetansen i samfunnet. På dette området mister følgelig borgerskapet og dets funksjonærer makt relativt til arbeiderklassen — i motsetning til Marx (5) og Bravermans (6) antakelser. Gitt at denne arbeidshypotesen holder, kan det bety følgende for organiseringen av kommunistpartiet: Partiet må få mer karakter av masseparti i arbeiderklassen. De forskjellige delene av partiet bør få større selvstendighet og makterobringsteorien må utvikles på grunnlag av stillingene og interessene til de ulike delene/sjiktene i arbeiderklassen.

Partiet må legge vesentlig større vekt på å sanke og bearbeide informasjon fra lokalavdelingene og distriktene, og ledende organer bør stadig kommunisere resultatene av sine vurderinger tilbake til underordnede organer. Motisglsen i ledende organer bør stadig være kjent i underordnede organer.

Et annet aspekt ved de «ytre forholdene» som avspeiler seg for lite i partioppbygningen, er den sammenvevingen av produksjonsprosessen i samfunnet og den tilhørende byråkratiseringen av makt i bedriftssystemer og stat. Makt utøves i dagens Norge langt mer gjennom administrative institusjoner enn gjennom partier og parlamenter. Men det betyr at kommunistpartiets rolle i en makterobringstrategi må bli en annen enn den vi så i Russland og Kina. Partiet som aktiv og selvstendig «spiss» i maktkampen må tones kraftig ned. Partiets rolle som en indre, aktiv del av massemobiliseringen mot de mange og ulike delene av statsmakten må tones opp. Et parti av ledere med spesiell politisk skolering må bevares, med ledelsen av kampen for en sosialistisk statsmakt må være vesentlig bredere. Det må være partiets oppgave å delta i utviklingen av ledere i massebevegelsene. Partiet må på en helt ny måte innordne seg i massebevegelsene. Partiets «fraksjonering i fronter» må erstattes med partiets «erobring av tillit i massebevegelser». Dette krever en langt mer åpen og lærende partiorganisasjon, en vesentlig

større vilje til å ta utgangspunkt i massebevegelsens egne mål, slik disse blir definert av de store medlemsgruppene i fredsbevegelsen, i miljøbevegelsen, i ungdomsbevegelsene og fagbevegelsene. De store folkegruppene i Norge utenom borgerskapet er i langt større grad i dag i en stilling som gjør dem til de virkelige heltene og som tildeler dem andre revolusjonære oppgaver enn det som var tilfellet i Sovjet og Kina forut for revolusjonene der.

Hvis dette er riktig, må partiet i Norge utvikle en ny holdning til kritikken av marxismen. Massemobiliseringen er avhengig av at utilstrekkelighetene i den marxistiske teorien og det som er feil i kritikken av marxismen overvinnes. I en tid da frigjøringskampen dreide seg om helt elementære spørsmål (vekk med tsaren, jord til bøndene) da var teori- og ideologikritikk nødvendigvis et elitefenomen, et problem hovedsakelig i den politiske ledelsen, i partiet. Slik kan det ikke være i dag. Derfor må partiet studere marxismen, men i like stort alvor marxismens kritikere og folks oppfatninger av teorien og ideologien som partiet står for. Det betyr bl.a. at like mye oppmerksomhet må vies Gramsci, Luxembourg, Bukharin og Trotsky som

Lenin i partiets studiearbeid. Minst like mye oppmerksomhet bør vies Carillo, Mandel og Bahro som Mao, som Steigan og partianalysene. Uten at partiet behersker kritikken av marxismen, vil partiet aldri bli en virkelig organiserende kraft i massebevegelsene i det moderne Norge. Uten slike kunnskaper vil partiet aldri overvinne det borgerlige ideologiske hegemoniet.

NOTER

- (1) Øgrim, T.: *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krise i AKP(m-l)*. Forlaget Oktober mai 1982.
- (2) Solstad, D.: *Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelsen som hjemsøkte vårt land*. Forlaget Oktober 1982.
- (3) Jan Carlsen er opptatt av det i sin kommentar i avisa *Klassekampen*, 9. november 1982, s. 5.
- (4) Nilsen, B.: «Tron Øgrims kladdebok om maoisme og partikrise». *Røde Fane* nr. 4/82, s. 39-47.
- (5) Marx, K.: *Verker i utvalg* 5, kap. 12 og 13, Pax 1970.
- (6) Braverman, H.: *Labor and Monopoly-Capital, The degradation of work in the twentieth century*. 1974.

Like mye oppmerksomhet må vies Gramsci (bildet), Luxembourg, Bukharin og Trotsky som Lenin i partiets studiearbeid hevder Thorvald Gran.

Marxismen og det nasjonale spørsmål

Rune Ottosen og Bjørn Westlie har tatt opp et viktig tema i Røde Fane nr. 4/82. De kritiserer det de kaller «okkupasjonalismen». Det er helt nødvendig at vi tar opp de negative erfaringene med tendenser til hegemonisme i sosialismens historie. Det er derfor prisverdig av de to å starte diskusjonen. Nå er det ikke så mye de konkrete standpunktene deres jeg vil drøfte. Men derimot har jeg en kritikk av at de gjør ei forflating av marxismen i det nasjonale spørsmålet. Det kan komme til å få negative konsekvenser hvis det ikke blir tatt opp.

Av Pål Steigan

Her tenker jeg på RO & BWs framstilling av marxismen og spesielt Marx' syn på det nasjonale spørsmålet. Her gir de to ei endimensjonal og udialektisk framstilling. Først refereres Marx' strategiske syn fra Det Kommunistiske Manifest om at kommunismen vil løse motsigelsene mellom nasjonene. Deretter slås det fast at Marx «levnet ikke tvil om at han ga støtte til nasjonale frigjøringskamper». Dette er både riktig og samtidig så unyansert at det ikke kan stå uimotsagt.

Først det riktige: Her kan vi understreke Marx sin holdning enda tydeligere. Han sa sjøl at han pleide å gjøre en kontroll av sosialister fra undertrykkernasjonene ved å spørre dem om hva de mente om den nasjonale frigjøringskampen, ikke i sin alminnelighet, men til de nasjonene som nettopp var undertrykt av den sosialistens egen nasjon. Og han avslørte ofte at sjøl de mest glødende internasjonallister kunne avsløre nokså sjåvinistiske tilbøyeligheter akkurat her. En russisk sosialist som uttalte seg om Polen, kunne minne til forveksling om en engelsk sosialist som uttalte seg om Irland.

For Marx var dette et prinsippspørsmål, så langt har RO & BW helt rett. Men det som unnslipper forfatternes oppmerksomhet, er at Marx alltid vurderte det nasjonale spørsmålet historisk og konkret.

Altså for det andre: unøyaktigheten. Alt i spørsmålet om Irland, der RO & BW helt riktig peker på at Marx støtta den irske frigjøringskampen, ser vi at standpunktet hans var mer allsidig enn som så. Han sa sjøl at han opprinnelig hadde sett på Irlands løsrivelse som en umulighet, men at han etter hvert hadde kommet til at den var uunngåelig. Han trudde først på muligheten av en revolusjon i England og Irland samtidig, der den engelske arbeiderklassen bidro til å styrte det irske regimet. Men etter å ha studert det grundigere kom han til at det tvert om var umulig for den engelske arbeiderklassen å utrette noe før den var blitt kvitt Irland. Altså, ikke bare fra et irsk standpunkt, men også utfra den engelske arbeiderklassens standpunkt var det en nødvendighet å stille Irlands løsrivelse på dagsordenen. Marx mente at den engelske undertrykkinga av Irland også forpesta den engelske arbeiderklassen. Blant annet ut-

fra ei slik konkret vurdering, trakk han sin konklusjon. Og det er ikke vanskelig å gi han rett. Men det betyr ikke at ethvert nasjonalt spørsmål må løses på samme måte. En må i likhet med Marx vurdere det historisk og konkret.

Marx støtta Bismarcks krig mot Frankrike i 1870 fordi han mente at den krigen bidro til to progressive ting: 1) Napoleon den tredjes fall og 2) samling av en tysk nasjonalstat. Men han vendte seg like sterkt mot Bismarck i 1871 da Bismarcks tropper hjalp det franske aristokratiet med å kvæle Paris-kommunen.

På samme måte ga Marx entusiastisk støtte til polakkenes og ungarernes nasjonale bevegelse i 1840-åra, fordi han mente de spilte en revolusjonær rolle i kampen mot det russiske sjølherskerdømmet. Fra samme perspektiv kom han til å vende seg mot tsjekkernes og sørlavernes nasjonale bevegelse, fordi han oppfatta dem som «russiske forposter» som ga indirekte støtte til tsarismen, den farligste fienden til revolusjonen i Europa.

Her ser vi tydelig at Marx' støtte til nasjonal kamp ikke var idealistisk og «tidløs». Den var tvert om hele tida knytta til en klassemessig analyse og et revolusjonært perspektiv. Det er nettopp dette perspektivet RO & BW mister når de gir ei endimensjonal framstilling av marxismens holdning til det nasjonale spørsmålet. Hvis ei slik endimensjonal framstilling oppheves til linje, kan den få ganske vidtrekkende konsekvenser — og det av negativ art. Problemet er ikke stort så lenge innholdet i den nasjonale kampen er entydig anti-imperialistisk. Men med en gang den ikke er det, vil problemene oppstå. Her vil jeg bare minne om hvordan Hitler utnytta sudet-tyskernes nasjonale kamp til å invadere Tsjekkoslovakia, og hvordan såvel fascistiske

DET NASJONALE SPØRSMÅL

Scener fra Bismarcks krig mot Frankrike. Marx støtta krigen så lenge den bidro til Napoleon den tredjes fall og samling av en tysk nasjonalstat.

som sosialimperialistiske krefter har utnytta den kroatiske nasjonalismen i Jugoslavia. Det er ingen tvil om at det drives nasjonal undertrykking i Jugoslavia. Men dermed er ikke enhver nasjonal kamp i Jugoslavia progressiv. Det lar seg meget vel tenke at nettopp det nasjonale spørsmålet i Jugoslavia kan bli brukt som påskudd for en imperialistisk interven-sjon. Har vi et ensidig syn da, vil vi kunne komme til å tjene krefter som vi ikke har noe ønske om å tjene.

Når det gjelder de konkrete vurderingene som RO & BW gjør, vil jeg bare gå inn på én, nemlig Finlandskrigen. Det har vært vanlig å forsvare den utfra at Sovjet trengte en buffersone ved Leningrad, og at de tilbød finnene å bytte med et vel så stort område. En slik argumentasjon er jo ikke uproblematisk, men sett i lys av den krigen som kom etterpå, mener jeg den fortsatt har noe for seg. Det som derimot definitivt ikke kan forsvares, er det som RO & BW også er inne på, nemlig opprettelsen av Kuusinen-regjeringa bak de russiske frontlinjene. Mens den offisielle versjonen gikk på at Sovjets militæraksjon var av begrensa karakter og bare tok sikte på å trygge Leningrad, så betyr opprettelsen av Kuusinen-regjeringa noe ganske annet. Ved å aktivt gå inn for og støtte opprettelsen av en alternativ finsk regjering, ga Sovjet dermed uttrykk for noe ganske annet enn det som var det offisielle målet med krigen. Å opprette ei alternativ regjering kan jo ikke oppfattes på noen annen måte enn at en ønsker å styrte den som er. I dette lyset, og dersom dette var det egentlige innholdet i Sovjets militæraksjon mot Finland, blir det sjølsagt ikke lenger mulig å forsvare den med marxistiske argumenter. Da blir den et eksempel på hegemonistiske trekk innafor en sosialistisk stat, trekk som seinere skulle ta helt over da denne staten skifta karakter og blei en imperialistisk stat. At slike hegemonistiske trekk fantes under Stalin, er det vel bare én mening om. Men at de utgjorde hele bildet eller en altoverskyggende del av det, er det hittil bare Jarl Hellesvik som har gitt uttrykk for i Røde Fane. Og han bør forbli ensom med et så udialektisk og uhistorisk syn. At virkeligheten var langt mer komplisert, har signaturen «jbh» gitt en ypperlig dokumentasjon på i Røde Fane 4/82.

I kritikken av Røde Fanes Stalin-nummer har et spørsmål blitt hengende i lufta; hva med Bukharin? Representerte ikke hans linje for utvikling av Sovjet-økonomien et realistisk alternativ til Stalins femårsplaner og kollektivisering?

Dette er et av de spørsmåla vi skal ta opp i denne artikkelen som dreier seg om Sovjets *økonomiske* problemer de første 10-15 åra. Det vil si fra revolusjonen i 1917 og fram til omtrent 1930, da kollektiviseringa hadde kommet i gang og den første femårsplanen var i ferd med å endre det sovjetiske samfunnet fra grunnen av.

Av Per Nybakk

OM SOVJETS ØKONOMISKE PROBLEMER I 20-ÅRA

Hovedinnrettinga er lagt på de økonomiske problemene Sovjet-regimet sto overfor i disse første åra, hvordan problemene blei forsøkt løst, og kanskje først og fremst hvilke ulike linjer som sto opp mot hverandre. Motsigelsen plan—marked vil være sentral i denne gjennomgangen.

Med dette utgangspunktet vil det nødvendigvis bli en del interessante sidespor som ikke blir belyst spesielt:

- den militære, politiske og økonomiske situasjonen i Europa for øvrig, og i resten av verden.
- den politiske utvikling i Sovjet. De ulike fraksjonskampene som hadde et annet innhold enn uenighet om økonomiske spørsmål
- arbeiderklassens stilling som herskerklasse, oppbyggingen av proletarietets diktatur.

Det kan av og til være fruktbart å pen- se inn på disse sidesporene, men for at ikke artikkelen skal bli for lang må disse avstikkerne begrenses.

EN KORT HISTORISK REPETISJON

Som følge av krigen kom det gamle russiske tsar-regimet opp i store politiske problemer. Arbeiderne og bøndene gjorde opprør og regimet falt i mars 1917. Den borgerlige revolusjonen hadde seiret. Det oppsto straks en diskusjon blant de revolusjonære om revolusjonen skulle videreføres til en sosialistisk revolusjon, el-

Debatt:

ler om en skulle konsolidere de resultatene en tross alt hadde oppnådd i februar/mars.

Lenin mente at revolusjonen skulle videreutvikles og fikk bolsjevikene med på dette etter sin hjemkomst. (Apriltesene) Og siden den provisoriske regjering ikke maktet å løse de problemene som felte tsaren, økte bolsjevikenes oppslutning i løpet av sommeren 1917. Under parolen om fred — brød — og jord sikret bolsjevikene seg støtte blant arbeiderne og langt inn i bøndenes rekke.

Denne alliansen med bøndene var en nødvendig forutsetning for at revolusjonen kunne seire i oktober, og den var nødvendig for at de seinere intervensjonskrigene og borgerkrigen ikke skulle ende med Sovjet-statens militære og politiske sammenbrudd.

Det var på mange måter et tilbakeleggende land revolusjonen seiret i. Om lag 80% av befolkningen bodde på landsbygda, og over 75% av de yrkesaktive kan karakteriseres som bønder. Det hadde riktignok funnet sted en viss industrialise-

Fra krig
til f

skommunisme emårsplan

ring i Russland fra 1890 og utover, men arbeiderklassen var ennå fåtallig og delvis prega av sitt opphav som bønder. Analfabetisme og den religiøse undertrykinga var stor, og i landsbyfellesskapet (miren) var det de rike bøndene (kulakene) som dominerte. Arbeiderklassen var konsentrert om de europeiske byene.

Derfor avar kompromisset med bøndene nødvendig. Også fordi bolsjevikene sjøl sto ganske svakt påp den russiske landsbygda. Da revolusjonen så seiret blei all jorda nasjonalisert, men oppdelt til småbøndene og bondesoldatene som kom tilbake fra fronten for å sikre seg sin del av kaka. Under intervensjonskrigene forsvarte derfor bøndene den nye Sovjetstaten fordi de visste at en kontrarevolusjon som brakte de kvite tilbake til makta ville medføre at godseierne tok jorda tilbake. Og det skjedde da også i de områdene hvor de hvite styrkene seira.

Situasjonen var ikke lys for bolsjevikene. I tillegg til en relativt tilbakebyggende økonomi, ødelagt av flere års krig, blei det nye regimet angrepet av intervensjonsstyrker både i øst, vest, nord og sør. Og både England, Frankrike, Japan og USA deltok og støttet opp om de hvitegardistene, som var tro mot det gamle regimet.

Og etter seieren i disse krigene fulgte en krig med Polen som først blei avslutta etter gjentatte fram — og tilbakerykninger på høstparten 1920.

KRIGSKOMMUNISMEN

Det var under disse forholda at krigskommunismen så dagens lys. Det var en høyst spesiell måte å organisere det politiske og økonomiske liv i Sovjet på. Tvunget fram av ytre fiender. Krigskommunismen kan tidfestes fra sommeren 1918 til mars 1921, da den 10. partikongressen godkjente den nye økonomiske politikken, NEP. Hva var så krigskommunismen:

I korthet følgende:

— Industrien blei nasjonalisert. Dette gjaldt ikke bare stor- og tungindustrien, men alle ressurser blei innretta på krigen, og disponert av staten til dette formålet.

All privat handel blei forbudt. All distribusjon av varer skulle skje gjennom

STALIN-DEBATT

statlige og kooperative kanaler. (neppe effektiv)

- Jordbruksoverskuddet blei konfiskert. Ofte til en formell — lav — pris, ofte uten betaling i det hele tatt. Organiserte komiteer av partimedlemmer og fattigbønder skulle stå for innsamlinga av korn.
- Pengeøkonomien blei langt på veg avskaffa etter hvert. Arbeiderne fikk ikke utbetalt lønna i penger, men i rasjoneringskvoter, dersom det i det hele tatt var noe å rasjonere ut.
- Terror og kaos.

Både det økonomiske og politiske liv var totalt innretta på å slå tilbake de kvite og de ulike intervensjonshærene. *Alt til fronten* blei slagordet.

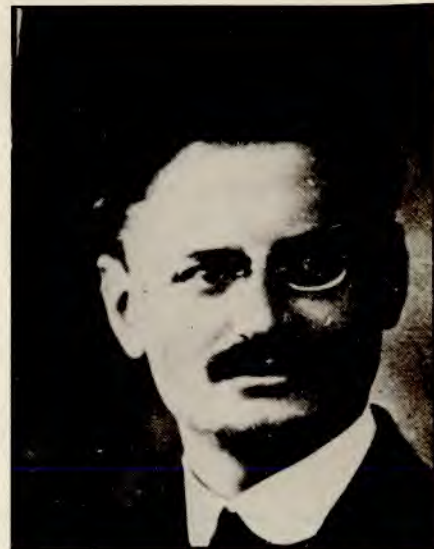
Det var nødvendig med en viss terror for å gjennomføre de ulike politiske og økonomiske tiltaka, og bøndene ga ikke fra seg kornet frivillig i alle tilfellene. Stort sett blei likevel krigskommunismen godtatt av den russiske arbeider og bondebefolkning. Folk tålte mye så lenge krigten varte.

TO LINJER I SYNET PÅ KRIGSKOMMUNISMEN

Det var imidlertid store uenigheter i *vurderingen* av Krigskommunismen. Her sto det i alle fall to linjer opp mot hverandre. Det var ei klar venstrelinje i partiet som oppfattet krigskommunismen som noe annet og noe mer enn en tidsbegrenset nødvendighet, skapt av ytre fiender. Avskaffingen av pengeøkonomien, som var et resultat av inflasjon og økonomisk kaos — blei av mange tolket som et skritt i retning av *kommunismen*.

I det hele tatt blei det lansert mange utopiske ideer, spesielt i sluttfasen av krigskommunismen da det var klart at intervensjonskrigene kom til å ende med seier til den unge Sovjet-staten. Heller ikke partiledelsen og Lenin var alltid like klare i vurderingen av de ulike økonomiske tiltakene. I alle fall blei de begrunnet med sterke ideologiske argumenter — som kanskje bare var ment som legitimering — men som skapte et inntrykk av at en befant seg i kommunismens forgård.

Hovedlinja til bolsjevikene var imidlertid ei annen. Partiet betraktet krigskommunismen som en nødvendighet, skapt av helt spesielle ytre faktorer. Men

Bukharin og Trotski sto for ei venstrelinje i partiet når det gjaldt vurderinga av krigskommunismen.

det var ikke slik sosialismens skulle bygges i det nye Sovjet. Tiltakene måtte derfor opphøre når krigene var avslutta og hverdagen begynte. Hvor langt en skulle legge om kursen var derimot et åpent spørsmål.

Bukharin og Trotski forfektet en rekke venstrestandpunkter på denne tida. Ikke bare i økonomiske spørsmål, men også der. Det varf.eks. i overgangen fra krigskommunismen til NEP at Trotski lanserte forslaget om ei militarisering av fagforeningene. Dette forslaget, som ville gjort fagforeningene til statsorganer, gjorde Trotski upopulær i arbeiderklassen. Dette er nok en viktig forklaring på hvorfor Trotskis oppslutning i arbeiderklassen var såpass beskeden utover i 20-åra, da partikampene tok til for alvor.

Venstre i økonomien hang ofte sammen med Venstre i politikken. Det var i alle fall tilfelle på dette tidspunktet, og det gjaldt sentrale folk som nettopp Trotski og Bukharin. Bolsjevikene gjorde slutt på krigen med Tyskland, og dette skjedde i form av en kapitulasjon, det blei så innledet fredsforhandlingene i Brest-Litovsk. Trotski ledet forhandlingene fra Sovjets side og talte direkte til de tyske arbeidere: Gjør revolusjon. Resultatet blei fortsatt krig og dårligere fred-

slutning. Lenin måtte sette hele sin stilling inn på å få vedtatt fredsforhandlingene (som var ganske harde), og opposisjonen talte i tillegg til Bukharin og Trotski også mensjevikere og sosialrevolusjonære.

Det er i dag lett å forklare bolsjevikenes vakling på disse spørsmåla; det er til og med mulig å forstå den splittede holdningen som partiet tok til fredslutningene. En bærende ide på dette tidspunkt var trua på verdensrevolusjonen. Den hadde en stor invirkning både på handteringen av de utenrikspolitiske og de innenrikspolitiske spørsmåla.

NEP — EN NY ØKONOMISK POLITIKK

Med overgangen fra krig til fred oppsto det en ny økonomisk og politisk situasjon i Sovjet. Da borgerkrigen, intervensjonskrigene og krigen mot Polen var over, forsvant mye av grunnlaget for krigskommunismen. Bøndene hadde ikke jublet over rekvisisjonene, men godtatt dem som et midlertidig ondt. Arbeiderne og bøndene hadde funnet seg i den beinhard disiplin som en nødvendighet. Men nå var det oppbygginga av landet som sto på dagsorden, og de nye problemene krevde nye løsninger.

Når Lenin, og de fleste i partiledelsen

STALIN-DEBATT

med han, etter hvert kom fram til at et brudd med krigskommunismen var den eneste rette linja, så hang dette delvis sammen med at motsigelsene til bøndene skjerpet seg vinteren 1920-21. Det brøyt ut bondeoppstand flere steder, og sammen med en forverret økonomisk situasjon truet dette nok en gang regimets eksistens.

NEP-politikken blei så lansert og godtatt på den 10 partikongress i slutten av mars 1921. I parentes bør det legges til at dette skjedde samtidig som Kronstadt-opprøret fant sted og blei slått ned. Formelt sett var vedtakene om den nye økonomiske politikken enstemmig. Det var klare uenigheter om hvorlangt en skulle gå, og hvor lenge det var nødvendig å holde fast ved NEP, men om sjølve fastleggelsen av NEP var det brei enighet. Og følgende tall kan illustrere de enorme problemene som kongressen sto overfor:

Industriproduksjonen for 1921 lå samlet på under 1/3 av førkrigsnivået. Stålp-roduksjonen var for eksempel på 4.3 millioner tonn i 1913 mot 0.2 millioner i 1921. Det er derfor lett å forstå at visjonen om å befinne seg i kommunismens forgårdvar en overdrivelse.

Den samlede jordbruksindeksen var på 60% av 1913-nivået, med kornproduksjonen på om lag halvparten av 1913, med 40 henholdsvis 80 millioner tonn. Dette var en drastisk nedgang, sjøl om en tar hensyn til at 1913 var et meget godt år for sovjetisk jordbruk.

Resultatet ble da også hungersnød i store deler av landet. Desorganisering av økonomien med delvis sammenbrudd av distribusjonsnettene førte til en like alvorlig situasjon for Sovjet-staten som intervensjonskrigene.

Det er derfor lett å forstå at NEP var det eneste realistiske svaret på de enorme problemene. En retrett for å bringe økonomien på fote igjen. For å gjenopprette balansen i økonomien, først og fremst balansen mellom by og land. En kan si at den motsigelsen NEP tok sikte på å løse var motsigelsen mellom jordbruksøkonomien på den ene siden og den statlige industriøkonomien på den andre. Og det var *markedet* som skulle regulere dette forholdet mellom jordbruk og industri.

Sjøl om det var uenighet om videreutviklingen av NEP, hvilke linjer en skulle

Bønder lærer å lese i en landsby i Kaukasus 1928.

Bønder i Uzbekistan får jord etter revolusjonen.

STALIN-DEBATT

Stalin mot den internasjonale reaksjonen under gjennomføringa av den første 5-årsplanen.

følge, så hadde bolsjevikene egentlig ikke noe valg. Situasjonen minner derfor om innføringen av krigskommunismen; også da trengte de økonomiske (og militære) problemene de politiske motsigelsene i bakgrunnen.

Hva var da hovedtrekkene ved NEP-politikken?? Jeg tror den kan karakteriseres ved følgende tre punkter:

1. Jordbruksproduktene skulle ikke lenger konfiskeres, men omsettes på et marked. I dette markedet skulle det operere private, kooperative og statlige oppkjøpere ved siden av hverandre. Det blei i første omgang lagt en skatt på bøndene som skulle betales med jordbruksprodukter, seinere — fra 1924 — skulle den betales i penger. I de første åra kunne dermed bøndene selge den delen av produksjonen som de ikke betalte i skatt på markedet. Etter 1924 kunne hele produksjonen omsettes fritt.

2. Småindustri, håndverksvirksomhet og handel blei frigitt. Hvem som helst kunne begynne med det. Dette førte til en umiddelbar oppblomstring av disse virksomhetene. I 1922 var for eksempel over 80% av detaljhandelen på private hender i Moskva. Og i 1923-24 var 90 % av små-

industrien og håndverksbedriftene private; det er tall som gjelder heile landet.

3. Storindustrien skulle fremdeles være statseid, og under 2 % av denne var privat i midten av 20-åra. Men på tross av at industriene fortsatt var sosialistiske, (Lenin), så var situasjonen for den statlige industri ikke den samme som under krigskommunismen. Det sentrale økonomiske råds makt og myndighet ble redusert. (Veshenka) For det første ved at det skjedde en desentralisering til de nasjonale republikkene og til lokalplanet. For det andre ved at Veshenka ikke lenger skulle styre bedriftene direkte.

Industrien blei organisert i truster, som ikke lenger skulle finansieres over statsbudsjettet. De skulle kunne operere fritt på markedet, og selge sine varer til de priser de kunne oppnå. Her fantes det riktignok unntak for viktig strategisk industri.

VAR NEP VELLYKKA?

Svaret på dette spørsmålet vil sjølsagt være avhengig av de øynene som ser. I første omgang tror jeg likevel at det er stor enighet om at politikken de første åra var vellykka. Også blant sterke kriti-

kere av NEP på et seinere tidspunkt.

Jordbruksproduksjonen tok seg raskest opp. Den lå på gjennomsnittlig førkrigsnivå allerede i 1925 (framleis under 1913). For industriproduksjonen var bildet langt mer variert. Totalt sett nådde den 1913-nivå i 1926, men kullproduksjonen var ennå bare på 60% av førkrigsnivået og stålproduksjonen omlag halvparten.

Disse tallene svarte for så vidt til NEP-politikkenes forutsetninger. Det var ikke stor- og tungindustrien som skulle prioriteres. De viktigste industrigreinene var de som lagde varer som bøndene hadde bruk for, og som de var i stand til å kjøpe. Det var den eneste måten en kunne opprette balansen i markedet på. Derfor blei f.eks. tekstilindustrien prioritert disse første åra.

Men samtidig som en kan slå fast at NEP-politikken stort sett var vellykka disse første åra, like klart er det at det også blei skapt nye problemer. Stikkord: *Inflasjon og saksekrise*. Inflasjonen var enorm og delvis et resultat av at priskontrollen blei liberalisert og delvis avskaffa. Delvis var den et resultat av at en i overgangen til NEP løste de økonomiske problemene ved å trykke pengesedler. Viktig oppgave å stabilisere rubelen. Saksekrise inntraff i 1923, som en konsekvens av at jordbruket tok seg raskere opp etter krigene enn industrien. Resultatet vart at mens industrivarene var over dobbelt så dyre som i 1913, var prisen på jordbruksvarene under 1913-nivået. Sammenliknet med førkrigssituasjonen var industrivarene tre ganger så dyre som jordbruksvarene. For å løse den umiddelbare krisa blei industrivarene satt ned i pris, for å få markedet til å fungere.

Etter at en hadde fått kontroll over inflasjonen og «løst» saksekrise kan en si at NEP-politikken sto på sitt høydepunkt. Dette var i årene 1924 og 1925. Industrien produserte varer for jordbruket og varene blei omsatt til en pris som bøndene var villige til å betale for dem. Jordbruksvarer — og spesielt det viktige kornet — blei returnert tilbake på markedet, uten store problemer. I tillegg var høsten 1925 svært god.

I denne blandingsøkonomien var storindustrien på statlige hender, men dreiv ikke sin virksomhet etter noen samlet en-

STALIN-DEBATT

hetlig plan. Detaljhandelen var i stor utstrekning privat. Småindustrien og jordbruket blei dominert av familieforetak.

Etter hvert som NEP-politikken ga bolsjevikene det pusterommet de hadde bedt om, oppsto det motsigelser i partiet om den videre utvikling av økonomien. Det vil si: De gamle motsigelsene dukket opp igjen. Stikkord: forholdet mellom plan og marked, jordbruk og industri.

MOTSIGELSER I SYNET PÅ NEP, TO ELLER TRE LINJER?

Fra 1923 til 1929/30 sto det hele tida to hovedlinjer mot hverandre når det gjaldt disse spørsmåla. Ofte falt de økonomiske motsigelsene sammen med andre saker av innenrikspolitisk eller utenrikspolitisk karakter. Verdensrevolusjon/sosialisme i ett land, utvikling av proletariats diktatur, kultur... osv. Dersom en imidlertid betrakter de økonomiske motsigelsene over tid, og tar tidsfaktoren i bruk, er det klart at det i perioden fra 1923 og utover sto tre linjer mot hverandre.

1. Den første linja kan vi kalle for venstrefløyen. Representert ved Trotski og Preobasjenski, i 1924 sluttet også Sinovjev og Kamenjev seg til. Det var særlig Preobasjenski som var fløyen økonomiske talsmann. Hans hovedpoeng var at NEP-politikken var en taktisk nødvendig retrett. Men den måtte være høyst midlertidig. Det var arbeiderklassen og stor/tungindustrien som led under NEP, saksekrisa var et eksempel på det. Skulle sosialismen seire i Sovjet måtte en satse på industrialisering i stor målestokk. Han formulerte parolen om den sosialistiske akkumulasjon (som et motstykke til den primitive akkumulasjon hos Marx); det var jordbruket som skulle finansiere industrien.

Venstrefløyen siterte Lenins advarsler fra den 10 partikongress flittig. NEP-politikken, med den utstrakte handelsfrihet, ville etter Lenins mening avle kapitalisme, og kunne føre til kapitalismens endelige seier. Og akkurat her er vi de mer prinsipielle sidene ved dette spørsmålet. Er dette en riktig vurdering av markedets rolle under sosialismen?

2. NEP-politikkens sterkeste forsvarer blei etter hvert Bukharin. Han var opprinnelig en nær venn av Preobasjenski, skreiv bok sammen med han, og sto lengst til venstre av topplederne i 1920.

Propaganda fra omkring 1920 som illustrerer fordelene ved kollektivisering av jordbruket.

Han understreket nå at NEP-politikken bygde på en allianse mellom arbeiderklassen og bøndene, og at denne alliansen måtte bestå. Han var ikke mot industrialisering, men denne skulle skje langsamt og være tilpasset jordbruksøkonomien. På den 14. partikongress i desember 1925 sa han f.eks.: «Vi skal bevege oss framover med sneglefart, men samtidig bygge sosialismen, og vi skal greie det». Industrialiseringa måtte ikke skje så raskt at det gikk ut over alliansen med bøndene. Det var bare ved at det blei skapt et overskudd på landsbygda at industrialiseringa kunne lykkes.

Han grep fatt i den samme motsigelsen som Preobasjenski, men tok et annet klassestandpunkt, og konklusjonen blei derfor så forskjellig den kunne bli. Til de middelstore og store bøndene formulerte Bukharin parolen: «Berik dere». Hans viktigste støttespillere var Tomski og Rykov. Denne motsigelsen som er skissert ovenfor fant en igjen også i andre organer enn partiets sentralkomite eller politbyrå. Også innen *Gosplan* den statlige planleggingsorgan, fantes en liknende motsigelse, i litteraturen kalt for konflikten mellom genetikere og teleologer.

Genetikere ville utvikle økonomien langsamt. Stille seg målsetninger som tok hensyn til jordbruksøkonomien og utviklet industrien i takt med denne. Mange gamle mensjevikere.

Teleologene ville stille seg målsetning som brøyt med den eksisterende sovjetiske økonomien; rask industrialisering var stikkordet her.

I Gosplan var genetikerne i flertall i begynnelsen av 20-åra, men etter hvert som bolsjevikene styrket sin stilling overtok teleologene.

STALINS TREDJE STANDPUNKT

Den tredje linja representeres ved Stalin, støttet av Molotov og Vorosjilov, og etter hvert blei også Kirov en sentral person her.

Slagordmessig kan en si at Stalin i begynnelsen støttet høyrefløyen, fram til desember 1925. Deretter snudde han gradvis, slik at han utover i 20-åra delte synspunkter som sto den tidligere venstrefløyen nær. I utgangspunktet avgrenset Stalin seg fra Trotski og Preobasjenski's industrialiseringsframstøt. Stalin forsvarte NEP-politikken som den alliansen den var mellom arbeiderne og bøndene.

STALIN-DEBATT

ne, men det var ofte Bukharin som førte de hardeste teoretiske kampene.

Da venstre-fløyen var kjempet ned, ekskludert, deportert og delvis tatt til nå-de igjen, kom det til brudd mellom Stalin og Bukharin, i all hovedsak på spørsmålet om tempoet i industrialiseringa og politikken overfor bondene.

Dette hang sammen med de vedtaka som blei fatta på den 14. partikongress i desember 1925. På mange måter er det et paradoks at samtidig som venstrefløyen blei nedkjempet bl.a. for sin økonomiske politikk, så har kongressen for ettertida blitt stående som «industrialiseringskongressen».

Den mest nærliggende forklaring på dette paradokset er vel at konflikten mellom Stalin og Trotski dreide seg om noe langt mer enn linjen for utvikling av den sosialistiske økonomien. Blant annet var det stor uenighet om parolen «Sosialisme i et land».

HVA FIKK STALIN TIL Å SKIFTE LINJE?

Stalins tilsynelatende slalomgang mellom høyre- og venstrelinjer på midten av 20-tallet har ledet mange til den — feilaktige — konklusjonen at det var maktbegjær som styrte politikken til enhver tid. Jeg tror vi må analysere de økonomiske og politiske motsigelsene i Sovjet noe grundigere enn som så for å svare på spørsmålet om hvorfor Stalin skiftet linje i spørsmålet om takten i industrialiseringa og politikken ovenfor bondene.

Jeg tror at hovedsvaret på spørsmålet ovenfor ligger i at de økonomiske og politiske motsigelsene i Sovjet endret seg i løpet av 20-åra. Linjene for den økonomiske politikken måtte derfor endres i takt med disse motsigelsene.

Forholdet til bondene var vanskelig i alle åra etter revolusjonen. Det var inngått et slags kompromiss i 1917/18; jorda blei formelt overtatt av staten, men delt opp og ut til bondene. Resultatet blei millionvis av småbruk, som hadde nok med å brødfø seg sjøl. Under NEP bedret det seg noe etter at saksekrise blei «løst», spesielt siden jordbruksproduksjonen var såpass høy i 1925. Men hver eneste høst og hver eneste vinter blei et samme spørsmålet stilt: Hvor mye korn har bondene bragt til markedet? Hvor mye har de i reserver, mens de venter på prisoppgang.

Bøndene — og spesielt kulakene, for det var de som hadde overskudd til å tilby korn på markedet — fikk etter hvert en sentral økonomisk og politisk maktstilling i samfunnet.

Motsigelsen skjerpet seg etter høsten i 1927. Bøndene bragte ikke nok korn til markedene. Partiets grunnorganisasjoner i byene protesterte på vegne av arbeiderklassen, og det blei satt i verk ekstraordinære tiltak for å få inn nok korn. Dette betydde rekvisisjoner vinteren 1928.

Problemet blei enda mer akutt året etter fordi høsten ikke var så god over hele landet som de tidligere år. Og fordi bondene var blitt flinkere til å gjemme vekk overskuddet. Rekvisisjoner blei igjen tatt i bruk. Og den konklusjonen som Stalin trakk av dette stadig tilbakevendende problemet var å sette kollektiviseringa på dagsorden. En måtte forberede seg på en *kamp* med bøndene, først og fremst kulakene. Bukharins lærdom av disse hendingsene var det motsatte. Prisen på jordbruksprodukter måtte opp for å få bondene til å sende kornet til markedet. For all del måtte en unngå å bruke tvang overfor bondene. Her støttet Bukharin seg på Lenins advarsler. Men det var ikke bare situasjonen på landsbygda som fikk Stalin til å endre linje. Industrien hadde riktignok kommet opp på førkrignivå, men det skyldtes i stor utstrekning at det gamle produksjonsutstyret var satt i stand. Den videre veksten måtte skje ved nyinvesteringer. Men jordbruket skapte ikke det nødvendige overskuddet til at en investering i industrien i stor målestokk kunne bygge på bondenes akkumulasjon. Oppstykinga av jorda hadde gitt som resultat at det blei produsert like mye som før, men bondene konsumerte mer av produktene sine sjøl enn før krigen, slik at resultatet blei mindre korn til byene, og ikke minst mindre korn til eksport.

Under NEP-politikkenes høydepunkt i 24/25 var arbeidsløsheten i byene stor. Det rapporteres om over en million arbeidsledige av en arbeiderklasse som ikke besto av så mange millioner.

Det var derfor en vanskelig politiske linje å finansiere industrialiseringa gjennom økte rasjonaliseringer innen industrien. Misnøyen blant arbeidsfolk var voksende. Det var bondene og NEP-mennene som hittil hadde tjent på revolusjonen;

når kom tida til arbeiderklassen, — som skulle være sosialismens herskere?? Det sosiale grunnlaget for Sovjet-staten kunne lett smuldre bort i en slik situasjon.

Derfor blei også industrialiseringa satt på dagsorden, gjennom den første fem-års planen. Og det er logikk i at industrialiseringa og kollektiviseringa gikk parallelt. Balansen mellom jordbruk og industri skulle gjenopprettes på et heilt annet nivå. Det var nødvendig med stordrift også på landsbygda for å brødfø en voksende arbeiderklasse. Og det var bare en stordrift som kunne nyttiggjøre seg industrialiseringens frukter; f. eks. traktorene.

TROTSKI ELLER BUKHARIN SOM ALTERNATIV

Hva ville konsekvensen av Bukharins sneglefart blitt? Kunne politikken ha lyktes?

Det er alltid vanskelig å diskutere konsekvenser av politiske linjer som har lidd historiske nederlag, og som aldri blei satt ut i livet fullt ut. Og som i tillegg ikke er blitt ytt full rettferdighet i seierherrenes historie.

Likevel mener jeg vi kan slå fast at Bukharins paroler til bondene om å berike seg ville ha styrket kulakenes økonomiske stilling og politiske posisjon ytterligere. Det var de som skulle bringe til veie det overskuddet Bukharins industripolitikk bygde på. Jeg tror dette verken politisk eller økonomisk hadde vært noe sosialistisk alternativ. Industrialiseringa ville ikke ha lyktes, og den politiske alliansen mellom kulakene, NEP-mennene og den framvoksende nomenklaturen ville ha ført revolusjonen på avveier. Og framfor alt ville ikke en slik sneglefart ha klart å industrialisere Sovjet i en slik grad at en ville ha vært i stand til å stå i mot fascismens frammarsj ti år seinere.

Hva med Trotskis alternativ?

Venstrefløyen linje kan stikkordsmessig karakteriseres som rask industrialisering på et tidspunkt i 20-åra, og brudd med NEP i alle fall fra 1923 av. Resultatet ville ha blitt en kamp med bondene på et tidspunkt hvor økonomien ikke var kommet på fote etter krigen, på et tidspunkt hvor NEP-politikken ikke hadde fullført sin oppgave. Venstrefløyen overvurderte etter min mening de mulighetene

STALIN-DEBATT

som partiet hadde til å vinne en slik kamp. De la videre for stor vekt på de negative sidene ved markedsøkonomien i Sovjet. De hadde nok rett i at markedet avler kapitalisme, men dette truet ikke i utgangspunktet den sosialistiske økonomien og den sosialistiske staten.

ET STORT OG NØDVENDIG SPRANG FRAMOVER — TIL FOR HØG PRIS?

Etter min oppfatning hadde bolsjevikene ikke noe valg i 1918 da krigskommunismen ble innført, og heller ikke store valgmuligheter da NEP avløste krigskommunismen i 1921.

Fra 1923 og utover sto ulike linjer opp mot hverandre, og en sto helt klart over-

for relle valg. Stort sett mener jeg det blei valgt *riktig* linje for utviklingen av den sosialistiske økonomien fra NEP til fem-årsplaner og kollektivisering.

I løpet av en ti-års periode blei det sovjetiske samfunnet nærmest omskapt fra grunnen av. EF har beskrevet denne omforminga i Stalin-nummeret av Røde Fane. Jeg mener denne grunnleggende oppbygginga av sovjetisk økonomi var vellykket. Sovjet foretok virkelig et stort sprang framover, mens den kapitalistiske verden samtidig var rammet av kriser og depresjoner.

Jeg mener også at denne revolusjonære omforminga kom det arbeiderne til gode, først og fremst gjen-

nom kollektive goder som helse- og utdanningsvesen, hvor det fant sted en kolossal nivåheving på kort tid. Men først og fremst skapte denne satsingen på tungindustri muligheter for seinere framgang, og også muligheter til å motstå en fascistisk invasjon ti år seinere.

Ingen land har klart dette, verken før eller seinere. Men som EF skriver i sin artikkel om Stalin i RF nr. 8/81; det var til en høy pris. Det er for eksempel god grunn til å kritisere måten kollektiviseringa blei gjennomført på. Det fant sted liten politisk mobilisering, og planleggingen var mangelfull. Det blei tatt i bruk tvang i stor utstrekning, og ikke bare overfor kulakene. Den manglende planlegginga førte til store overslag; det blei enkelte steder kollektivisert ned til den minste høna.

Det er ikke den politiske utvikling i 20- og 30-åra som er tema for denne artikkelen. Vi har i denne omgang konsentrert oss om de linjekampene som dreide seg om økonomiske spørsmål, i ganske snever forstand. Den politiske omforminga av det gamle Russland var på langt nær så vellykka som den økonomiske.

Det blei gjort store feil i løsningen av de politiske motsigelsene som oppsto i kjølvannet til industrialiseringen og kollektiviseringen. Feil som svekket partiets stilling, feil som svekket proletarietets diktatur. Dette har EF behandlet grundigere i RF 8/81; arbeiderklassen blei mobilisert som produsenter, men ikke som herskerklasse, slik han spissformulerer seg. Her tror jeg en viktig kime til forståelsen av den seinere kontrarevolusjon ligger.

LITTERATUR

E.H. Carr: «Den russiske revolusjon fra Lenin til Stalin» Universitetsforlaget 1980, forkortet utgave.

J.P. Noack: «Den stalinistiske revolusjon» I og II. Berlinske forlag København 1976.

Alec Nove: «An Economic History of the U.S.S.R.» Pelican Books, 1980.

Lenin: «Oppbygginga av Sovjetøkonomien» Utvalgte verker band 12. Oktober Forlag 1978.

Røde Fane nr. 8/81: Stalin

Stalin som krigsherre. Kunne Sovjet vunnet krigen uten det store spranget framover som femårs-planene representerte?

Mange svakheter i Egil Fossums Stalin-artikkel

Av Christopher Bratt

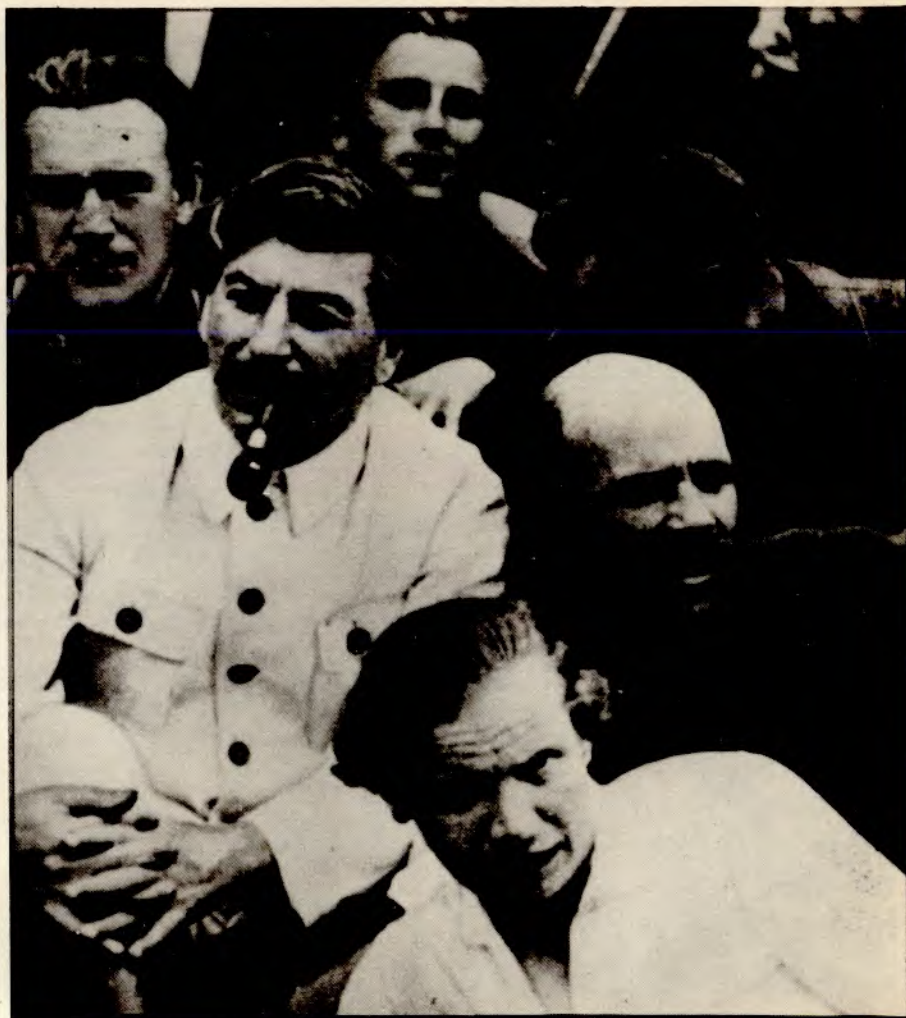
AKP(m-l) har lenge vært lite villig til å ta en reell debatt om Stalins Sovjet. Personlig tror jeg AKPs positive holdning til Stalin er mindre preget av kunnskaper enn av behovet for å markere seg mot «den moderne revisjonismen». I sin kamp mot «borgerlig hets» har man gitt ut skrifter som «Den store sammensvergelsen» og «SUKP(b)s historie». Skrifter som har til felles at de ikke kan tas alvorlig som historisk litteratur. Den omfangsrrike historieforskningen om Stalin-perioden er enten blitt forbigått i taushet eller blitt stemplet som hets. AKP har dermed faktisk holdt en stalinistisk tradisjon ved like: Å nekte å søke sannheten i fakta.

menter, og ikke som dokumenter med noen høyere sannhetsverdi». En slik *åpen* holdning må naturligvis føre til nye konklusjoner. Likevel mener jeg at Fossums artikkel har betydelige svakheter, og skal

i det følgende ta opp *noen* av de innvendigene jeg har. (Spalteplassen tillater ikke mer.) Selv har jeg bare fått tid til å studere perioden fra slutten av 20-åra til krigen, så kritikken begrenser seg til den-

Debatt!

Egil Fossums artikkel om Stalin i Røde Fane nr. 8/1981 markerer en ny holdning. Han sier selv at han vurderer offisiell sovjetisk propaganda fra Stalin-tida «som hvilke som helst andre doku-

Stalin med partidelegatene fra Leningrad i slutten av 20-åra.

STALIN-DEBATT

ne tida. Etter min mening er det for øvrig disse åra som er viktigst for vurderingen av Stalins innenrikspolitikk.

Perioden kjennetegnes særlig av den gigantiske moderniseringen (industrialisering og kollektivisering) og de store utrenskningene fra 1936 og utover. Dette innlegget er ikke ment som noen presentasjon av perioden, men som et supplement til den beskrivelsen Fossum gir.

Forut for industrialiseringen gikk en omfattende debatt mellom Stalin-fraksjonen og høyreopposisjonen (med bl.a. Bukharin). Fossums behandling av Bukharins linje for økonomien blir for knapp, og dermed *feilaktig*. Det er for enkelt å henvise til at Bukharin skal ha gått inn for en industrialisering i «sneglefart». Spalteplassen tillater heller ikke at jeg gir Bukharin den presentasjon han fortjener (1). Men nevnes kan at han gikk inn for at man skulle opprettholde den økonomiske likevekten gjennom en «riktig koordinering av hovedelementene i økonomien». En annen politikk ville ifølge ham føre til økonomisk krise. (Han fikk rett: Ved slutten av første femårsplan sto Sovjetunionen på randen av økonomisk sammenbrudd.) Bukharin var tilhenger av industrialisering og kollektivisering. Men industrialiseringen skulle gjennomføres i allianse med bøndene, og han holdt fast ved vedtaket fra den 15. partikongressen i 1927: Kollektivisering skulle være frivillig.

LOVER SOM SKAL OVERVINNES

Stalin på sin side gikk inn for et tempo i kollektiviseringen som var ugjennomførbart uten bruk av tvang. Samtidig ble planmålene i forberedelsen for den første femårsplanen stadig skrudd høyere i været. Det ble offisiell politikk å hevde at økonomiske lover skulle overvinnes! Det var viljens kraft som var avgjørende. Ennå på den 17. partikongressen i 1934 gjentok Stalin denne holdningen: Man kunne ikke lenger godta at «objektive forhold» skulle begrense sovjetregjeringens vilje. (2)

STALINS SEIER OVER OPPOSISJONEN

Fossum skriver at høyreopposisjonen «ble politisk isolert og led endelig nedergang i 1929». Hvordan skjedde det, Fossum? Stalins tale «Om høyrefaren i

SUKP(b)» har vært kjær lesning innenfor AKP. Men i den sammenheng må det nevnes at kampanjen mot «høyrefaren» ble lansert uten at Stalin var villig til å rykke ut med hvem som representerte denne angivelige faren. Partimedlemmene ble mobilisert mot høyrefaren uten å vite hvem kampanjen rettet seg mot. Stalin skal til og med ha dementert at det var Bukharin og Rykov han mente. (3)

INDUSTRIALISERINGENS GRUNNLAG

Det er vel det som kunne sies om det Fossum skriver om industrialiseringen, bl.a. at krigsfaren som drivende element ikke er så entydig som Fossum gir inntrykk av. (Stalins berømte tale hvor han advarte mot krigen var for øvrig i 1931, ikke i 1929 som Fossum skriver ett sted.)

Min alvorligste innvending mot hele Fossums artikkel er at han — som marxist — ikke forklarer hvordan industrialiseringen ble finansiert, det vil si hva

som gjorde industrialiseringen mulig. Den minimale industrien som eksisterte var nemlig ikke i stand til å skape en så enorm vekst av egne krefter. Fossum nevner at «kornleveransene til staten og dermed til arbeiderne i byene» måtte løses. Arbeiderne måtte ha mat, derfor tvangs-kollektiviseringen. Mer sies ikke om det. (Bortsett fra en bortgjemt setning på neste side: «Landbruket var et svakt grunnlag å reise hele det store industrielle bygverket på.»)

Det som er viktig her, er at Stalin — om ikke i ord, så i handling — overtok trotskisten Preobrazjenskij's teori om «opprinnelig sosialistisk akkumulasjon». Den gikk i all korthet ut på at industrialiseringen måtte gjennomføres på bøndenes bekostning. Gjennom kollektivisering av jordbruket ble kornforsyningne til byene sikret. Men brukes til kjøp av industrimaskiner i utlandet.

Egil Fossum nevner at landbruksproduksjonen gikk drastisk ned. Det han

Stalin bærer Kirovs bære. Ble Kirov myrdet fordi han var en alternativ leder til Stalin?

STALIN-DEBATT

ikke forteller er at staten samtidig økte den kornmengden som ble rekvirert med over 100 prosent i forhold til 1929! (4) (Og i 1929 var man for lengst gått i gang med tvangsrekvisisjoner.) Et synlig resultat av denne politikken var hungersnøden i 1932/33 med 3-4 millioner døde.

MORDET PÅ KIROV

Fossum skriver helt riktig at det ikke finnes «en skygge av bevis» for at Stalin sto bak mordet på Kirov. I teorien om motsetninger mellom Kirov og Stalin er det riktignok mye spekulasjon. Men, Fossum, vi har enkelte indisier på at disse motsetningene kan ha vært reelle. Som f.eks. at Stalin på den 17. partikongressen formelt ble «degradert» fra generalsekretær til en av fire sekretærer, blant dem Kirov. Og det er påfallende at det var Kirov, ikke Stalin, som talte til offentligheten på Den røde plass etter at kongressen var avsluttet. Kirov kan ha framstått som et lederalternativ til Stalin.

Fossum ser det tydeligvis som mest sannsynlig at det var opposisjonen som fikk Kirov likvidert. Ifølge anklagen i Moskvaprosessene skal opposisjonen ha brukt det hemmelige politiet i Leningrad for sitt formål. Det som er et uavklart spørsmål i denne sammenheng, er hvordan opposisjonen, som på dette tidspunkt (1934) hadde mistet all sin tidligere innflytelse, skulle kunne ta over kontrollen av byens sikkerhetspoliti.

Så Stalin mordet på Kirov som en «indikasjon på hvor skjerpet klassekampen var på den tida»? I så fall, hvordan kunne Stalin da mindre enn to år seinere hevde at det ikke lenger eksisterte antagonistske klasser i Sovjetunionen?

Jeg sier ikke at Stalin sto ansvarlig for Kirovs død. Det er mulig at drapsmannen Nikolajev bare handlet på egen vegne. Men hvis noen trakk i trådene, så er det mer sannsynlig at det var Stalin enn opposisjonen. Det som står fast, er at Stalin utnyttet mordet på Kirov.

MOSKVAPROSESSENE

Den beskrivelsen Fossum gir av den samfunnsmessige situasjonen som utgangspunkt for prosessene, er tvilsom. Han sier at de enorme omveltningene hadde ført til store motsetninger, blant annet om tempo og metode for industrialiseringen. Det er selvfølgelig riktig. Men

samtidig synes det enorme tempoet i de første åra (første femårsplan) å ha virket samlende: «Nå, i disse vanskelige tider, gjelder det å stå sammen.» I 1934, det vil si rett før mordet på Kirov, hadde man overvunnet de store problemene og konfrontasjonene som industrialiseringen og kollektiviseringen medførte. Det politiske liv opplevde et tøyvær. Og såvel Trotskijs gamle venstreopposisjon som høyreopposisjonen var uten politisk innflytelse.

Terorren som satte inn i 1935, kan altså synes helt ubegrunnet. Det har ført til teorien at dens formål var å sementere en allerede eksisterende maktstruktur som hadde vokst fram av de tidligere omveltningene, men nå ikke lenger var nødvendig.

«Hele rettssaken — eller sakene — var basert på tilståelser og ikke på noen særlig omfattende bevisførsel.» Hva mener Fossum med «ikke på noen særlig omfattende bevisførsel»? *Poenget er jo at det ikke ble lagt fram ett eneste bevis!* (Det eneste som anklageren kunne legge fram for retten var et pass, et dokument som ikke beviste noenting.)

Moskvaprosessene var et sammenbrygg av løgn og skuespill fra anklagermyndighetenes side. Om det behøver det ikke herske noen tvil. Hvis noen skulle ønske å utfordre meg til debatt om de påstanden, så tar jeg med glede imot oppfordringen.

HVOR MANGE OMKOM?

En kommentar også til tallet på terrorens ofre. Fossum nevner at en forfatter bruker tallet 500 000, som «ble henrettet eller omkom som en direkte følge av disse begivenhetene». Han henviser til J.P. Noacks bok «Den stalinistiske revolution». På side 283 hos Noack står følgende: «Af disse blev, efter tilsvarende tilbageholdende skøn ca. 500 000 dømt til døden.» Det er snakk om tilbakeholdene skjønn, og tallet gjelder *dødsdommer*, ikke dem som «ble henrettet eller omkom».

Etter det vi vet må det ha vært svært mange som omkom i Stalins fangeleire. Den beste kilden vi har til å drøfte tallet over terrorens dødsopfer, er den offisielle befolkningsstatistikken. Analyser av en folketelling fra 1959 (5) viser at mellom 1926 og 1939 utviklet det seg et mannskudd på 9-10 millioner i eldre års-

klasser. Også kvinner ble arrestert, tallet på omkomne og drepte må altså ha vært ennå høyere.

HVA SLAGS KONKLUSJON?

Noen spørsmål også til det som synes å være Fossums konklusjoner. Han skriver treffende at arbeiderne ble «først og fremst mobilisert som *produsenter*, ikke som herskende klasse». (Fossums utheving.) Hva betyr det at arbeiderne ble «mobilisert» som produsenter? Var arbeiderklassen den herskende klasse? Kan det arbeidende folk ha statsmakten i et samfunn hvor det ikke har noen innflytelse på beslutningsprosessen?

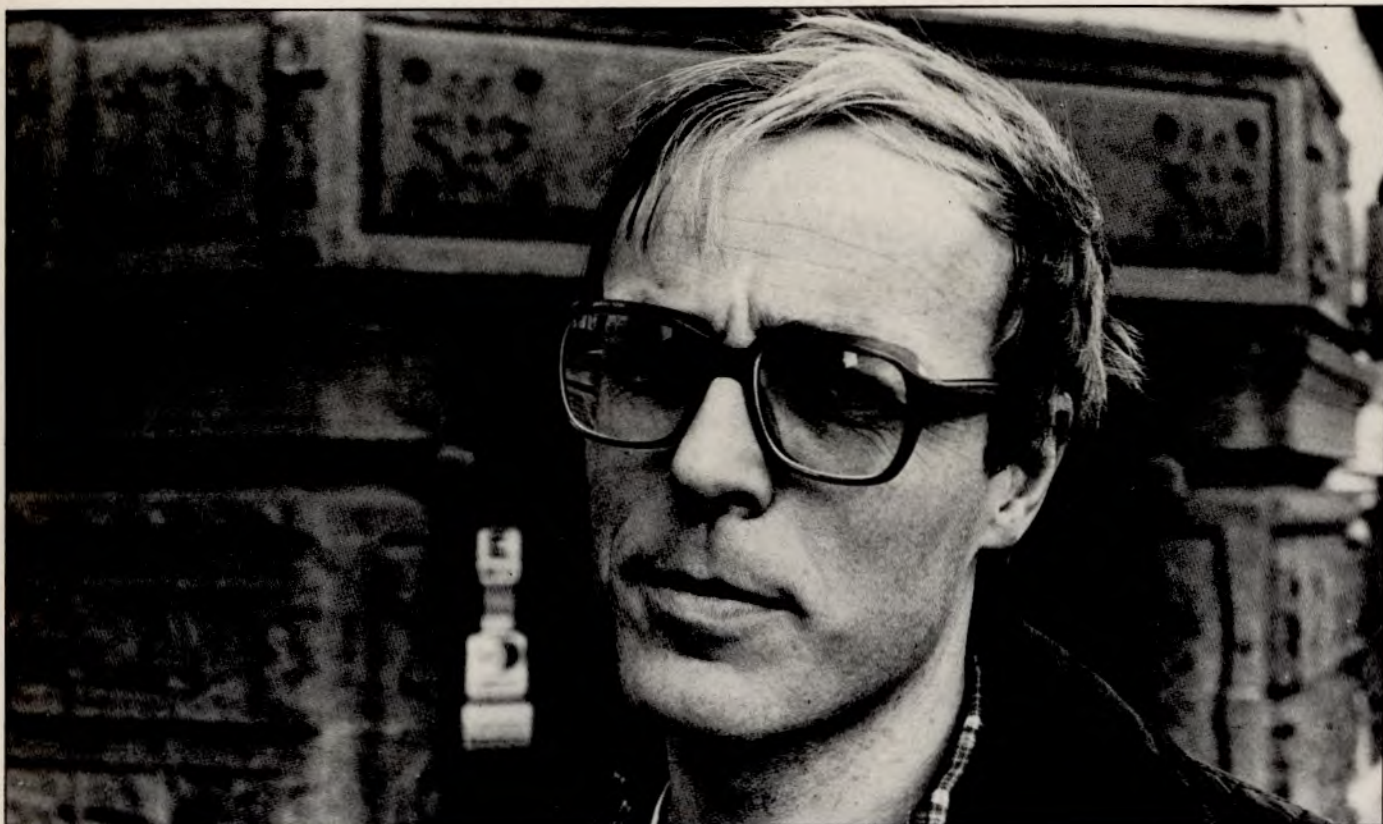
Fossums tese er at Stalin reddet sosialismen på kort sikt, «men bidro avgjørende til å ødelegge sosialismen på lengre sikt». Var denne sosialismens nederlag uavvendelig innebygd i Stalins system? Og var det mulig for Sovjetunionen å løse de problemene man sto overfor, uten samtidig å legge grunnlaget for at sosialismen gikk tapt?

Formålet med dette innlegget har vært å peke på en del av de svakhetene Egil Fossums Stalin-artikkel har, og komme med tilleggsopplysninger. Mye har jeg måttet utelate på grunn av begrenset spalteplass. Men jeg skulle tro at med de opplysninger Fossum har hentet fram fra litteraturen om Stalin og enkelte ting som er nevnt i mitt innlegg, bør vi kunne slå fast at AKPs holdning til Stalin ikke bygger på historiske fakta.

NOTER

- (1) Bukharins hovedverk i denne sammenheng er hans artikkel «Bemerkninger fra en økonom» i Pravda 1928. Om denne kan man lese f.eks. i Maurice dobb: Soviet Economic Development since 1917. London 1972. side 203-205. Mer omfattende er den behandlet hos Dirk Bronger: Der Kampf um die sowjetische Agrarpolitik 1925-1929, Köln 1967. side 233-238.
- (2) Robert V. Daniels: The struggle with the Right Opposition, i red. Robert V. Daniels: the Stalin Revolution, Lexington 1972. side 38.
- (3) Johan Peter Noack: Den stalinistiske revolution, København 1976. side 145.
- (4) J.P. Noack, side 191.
- (5) Se «Demografiske følger av 30-tallet», utarbeidet av Ståle Dyrvik i Kontrast 71 (1977), side 33-34. Her etter Jens Petter Nielsen: Moskvaprosessene, i red. Paul Knutsen: Moskvaprosessene og stalinismen, Oslo 1981. Side 98.

Replikk til Knut

Carl-Erik Schulz. Foto: Klassekampen.

Av Carl-Erik Schulz

Nei, da — debatten om sosialismen må ikke *bare* bli en debatt om sosialismens nødvendighet ut fra de økonomiske love. Problemet — slik jeg ser det — er imidlertid at debatten i lang tid omtrent har vært renska for debatt om det økonomiske grunnlaget for sosialismen. Mens spørsmål som demokrati, partiets rolle, osv. har blitt drøfta ganske mye — så har tendensen vært at en ganske lett har hop-

pet bukk over økonomien. Ta ett eksempel: Folkekommunene. Utviklingen a dem er *ikke* (etter mitt syn) i hovedsak et demokratisk tiltak, men et økonomisk tiltak.

En debatt som vektlegger overbygning-en som hovedproblemet, tror jeg snur opp ned på en materialistisk historieoppfatning. Hvis ikke det sosialistiske samfunnet klarer å løse de problemene som er knyttet til å uttrykke restene av kapitalistisk produksjonsmåte og erstatte dem med kommunistisk produksjonsmåte — ja, da mener jeg at ingen demokrati-debatt nytter. Sosialismens overgang til kommunisme (og kampen mot at kapitalismen gjenoppstår) kan bare grunnleggende sikres hvis en makter å skape de

materielle vilkårene for å avskaffe klasse-samfunnet.

Jeg mener altså at basis er viktigst å drøfte — og at debatten har hatt tendenser til å bli idealistisk når det nesten bare drøftes problemer i den sosialistiske overbygningen. Men sjølsagt er det likevel rom for å bruke dialektikken i analysen. Det gjelder *både* motsigelsen mellom basis og overbygning, men *også* motsigelsene i basis. Ta for eksempel motsigelsen mellom produktivkreftenes utvikling i landbruket og graden av kollektivt eie. Eller motsigelsen mellom økonomisk uavhengighet og import av viktige varer for massenes velferd. Her er ingen grunn til å legge dialektikken på hylla om en drøfter problemer i basis.

Returadresse:

Røde Fane

Boks 83

Bryn, Oslo 6

I DETTE NUMMER:

***— AKP(m-l) i Norge — ti år
i en sosialdemokratisk utopi
Hvorfor kvinneundertrykking?
Har arbeiderklassen skiftet kjønn?
Tron Øgrim svarer Bjørn Nilsen
Folkekrigen i Afghanistan
Sosialisme-debatten fortsetter***